

2018
4.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

KEREZSI KLÁRA: Mi viszi előre a rendszettudományi gondolkodást?

SZIKINGER ISTVÁN: Le lehet-e fordítani a „rendészet” szót angolra?

KOVÁCS ZOLTÁN – MIKÓ ZOLTÁN – SÁGI GÁBOR: A biztonság mint szolgáltatás megteremtése az állami, önkormányzati elektronikus információs rendszereknél I.

MOGYORÓDI GERGELY: A rendőrök felvételi eljárása a modern rendőrség jellemzői tükrében

PETRÉTEI DÁVID: A bizonyítékok ismeretelméleti megközelítéséről

FÁZSI LÁSZLÓ: A jogsértéssel készített felvételek felhasználásának dilemmái a büntetőítélkezésben

66.
évfolyam

TARTALOM 2018/4.

- KEREZSI KLÁRA** Mi viszi előre a rendészettudományi gondolkodást?
(3–17)
- SZIKINGER ISTVÁN** Le lehet-e fordítani a „rendészet” szót angolra?
(18–29)
- KOVÁCS ZOLTÁN – MIKÓ ZOLTÁN – SÁGI GÁBOR**
A biztonság mint szolgáltatás megteremtése
az állami, önkormányzati elektronikus
információs rendszereknél I. (30–42)
- MOGYORÓDI GERGELY** A rendőrök felvételi eljárása
a modern rendőrség jellemzői tükrében (43–52)
- PETRÉTEI DÁVID** A bizonyítékok ismeretelméleti megközelítéséről
(53–72)
- FÁZSI LÁSZLÓ** A jogsértéssel készített felvételek felhasználásának
dilemmái a büntetőítélkezésben (73–84)
- STÁL JÓZSEF** A személyiségi jogot sértő hang- és képfelvétel
felhasználhatósága
a német bíróságok jogalkalmazásában (85–101)
- FENYVESI CSABA** A felismerésre bemutatás és a hit (102–114)
- HOLOTA GÁBOR** Tömegrendezvények biztosításának vezetése
és alternatívája (115–125)
- BARÁTH NOÉMI EMŐKE – FÜSTÖS MÓNIKA**
„Mit kérdezhet a rendőr?” Konferenciabeszámoló
(126–138)
- PÁLYÁZATOK** (139–157)

SZERZŐK 2018/4.

BARÁTH NOÉMI EMŐKE második évfolyamos, ösztöndíjas PhD-hallgató,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Rendészettudományi Doktori Iskola

DR. FÁZSI LÁSZLÓ PHD tanácselnök, Nyíregyházi Törvényszék

DR. FENYVESI CSABA egyetemi docens,
PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

FÜSTÖS MÓNIKA első évfolyamos, ösztöndíjas PhD-hallgató,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Rendészettudományi Doktori Iskola

HOLOTA GÁBOR rendőr őrnagy, alosztályvezető,
Készenléti Rendőrség Rendészeti Igazgatóság

DR. KEREZSI KLÁRA egyetemi tanár,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
a Rendészettudományi Doktori Iskola vezetője

DR. KOVÁCS ZOLTÁN elektronikus információbiztonsági igazgató
Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.

MIKÓ ZOLTÁN osztályvezető,
Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.

MOGYORÓDI GERGELY rendőr őrnagy,
Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ,
SIRENE Iroda mb. osztályvezető-helyettes,
doktorandusz,
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Rendészettudományi Doktori Iskola

PETRÉTEI DÁVID rendőr százados, kiemelt főtechnikus,
Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda
bűnügyi technikai főosztály

SÁGI GÁBOR IT-auditor, Budapest Bank Zrt.

DR. STÁL JÓZSEF törvényszéki bíró, Nyíregyházi Törvényszék

DR. SZIKINGER ISTVÁN alkotmányjogász, ügyvéd

KEREZSI KLÁRA

Mi viszi előre a rendészettudományi gondolkodást?¹

A hazai rendészetelmélet fiatal tudomány. A rendszerváltozás körülményei hívták életre² és alakították értelmezési kereteit, mivel 1. szükség volt a korszerű rendészeti közjog megteremtésére; 2. a rendészeti igazgatás rendszerét az alkotmányos jogállam szervezetébe kellett integrálni; nemkülönben fontos volt 3. az emberi jogok érvényre juttatása a közrend megóvása és a közbiztonság oltalmazása során.³ Megfogalmazott feladata is ehhez illeszkedett: a) a rendészet jogi szabályozásának, szervezetének, működésének és személyzetének elméleti igényű tanulmányozása, annak érdekében, hogy e kutatási tárgyak törvényszerűségeinek feltárásával hozzájáruljon a rendészeti igazgatás hatékony és törvényes működéséhez; b) közreműködés a rendészeti felsőoktatás elméleti megalapozásában és a tudományos káderképzésben.

Nem kétséges, hogy a rendészettudományok oktatási terepén a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara (RTK) monopolhelyzetben van. Az RTK azonban felismerte az e szituációval együtt járó fokozott felelősségét a rendészettudományi oktatás és kutatás területén. Fennálló monopolhelyzetét nem tekinti hegemóniának, hanem a különféle tudományterületek együttműködési lehetőségeként, közös kutatási terepeként határozza meg. Különösen fontos az állam- és jogtudományok hagyományos műhelyeivel történő szoros együttműködés annak érdekében, hogy a rendészeti igazgatásban csakúgy, mint az állam működésének valamennyi területén a joguralom az alkotmányos értékek épségével valósuljon meg; a hatalmi ágak

¹ A tanulmány a Pécsi Tudományegyetemen a *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig* című nemzetközi tudományos konferencián, 2017. június 29-én elhangzott előadás szerkesztett változata. Az előadás alapja Kerezi Klára – Nagy Veronika: A rendészettudomány kritikai megközelítése. In: Boda József – Felkai László – Patyi András (szerk.): Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére. Liber amicorum in honorem Friderici Janza septuagenarii. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 273–282. o. A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Rendészettudományi Doktori Iskola Műhely (2016/246/NKE-RTK) című, a Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Lásd Christián László: Rendészet és rendszerváltás. In: Boda József – Felkai László – Patyi András (szerk.): i. m. 141–149. o.

³ Finszter Géza: Rendészetelmélet. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014, 275. o.

elválasztásának elve határozza meg a bűnüldözésnek az igazságszolgáltatás előkészítésében betöltött szerepét, és az emberi méltóság tisztelete a rendészeti kényszernek is vezérelve legyen.

A késő modernitás társadalmában a szociális és gazdasági változások és a biztonság privatizálása jelentős változásokat hozott a rendőrség felhatalmazásában és a biztonsági intézkedések területén az EU országaiban. A terrortámadások utáni időszakban az állampolgárok biztonsága Európában is a kormányok elsődleges kérdésévé vált. Magunk mögött hagytuk azt az időszakot, amikor a bűnözés leküzdésére lehetséges eszközöket a cselekmény elkövetése után vetették be. Napjainkban a kormányzatok a bűnözést már kockázatnak vagy lehetséges olyan veszteségnek tekintik, amelynek megakadályozását a lehető legkorábban el kell kezdeni. Ez a megközelítés azonban elválasztja egymástól a tényeket és a veszélyességükről alkotott értékelést, és oda vezet, hogy a kormányzatok úgy készülnek fel a legrosszabb scenárióra, mintha az százszázalékos biztonsággal bekövetkezne.⁴ Azaz nem a cselekmény veszélyességére, hanem a bekövetkezés lehetőségére reagálnak. Mindez új adatgyűjtési szükségletek és kockázatértékelési formák kialakulásához vezetett, és újfajta biztonságpolitikai megközelítést involvált.

Ezzel a rendészeti tudományok fejlődésének újabb korszakhatárához is elérkeztünk. Érdemes tehát megvizsgálni, hogy a rendészetelméleti megközelítések közül melyek írják le pontosan vagy aggálytalanul az előbbieken jellemzett posztmodern érárt. A gyakorlati tapasztalatok szerint a kritikai elméletek reflektív fogalmai jelentős hatást gyakorolnak a rendőrségi reformokra és a rendészetelméleti megközelítésekre, amelyek ezáltal maguk is változtak. Tudományos értékkel bír tehát, ha feltárjuk, hogy van-e jelentősége a kritikai megközelítésnek a rendészettudományban és a rendészeti kutatásokban.

Napjaink rendészeti és biztonságpolitikájában öt olyan fejleményt látunk, amelyek az új társadalmi változásokra adott reakcióként alakultak ki. 1. Az állam és más (például civil) szervezetek közötti viszonyok megváltoztak, és ezt a szervezeti és vezetési szabályok módosulása is jelzi. Az állami funkciók átalakultak, s az állam a közvetlen szolgáltatásnyújtás területéről – szoros összefüggésben a jóléti államnak reziduális jóléti állammá átalakulásával –

⁴ Adam Crawford: Governing perceptions of crime and (in)security in an age of uncertainty. Report WP8 - Aspects of deviance, crime and prevention in Europe Report of the Final Conference – WP8 ICCCR – Open University Milton Keynes (UK). 17-19 June, 2009; Barbara Hudson: Balancing the Ethical and the Political: Normative Reflections on the institutionalization of Restorative Justice. In: Ivo Aertsen – Tom Daems – Luc Robert (eds.): From Institutionalizing Restorative Justice. Willan Publishing, 2006, pp. 261–281.; Irk Ferenc: Kétkedő kriminológia. A rizikótársadalom kriminálsoциológiája. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012, 438. o.

visszahúzódott, de együttműködéseket alakított ki a szolgáltatásnyújtókkal. A megváltozott állami szerepet jól leírja *Osborn* és *Gaebler* csónakpéldája. A csónak előrehaladása az evezők erősségén, az iránytartás pedig a kormányos ügyességén múlik: az állam tehát a korábbi „lapátoló”, azaz az erő kifejtő evezős helyéről „átült” a kormányosi helyre.⁵ Nemcsak az állami funkciók változtak meg tehát, de a központi állam és a helyi kormányzat közötti viszony is átformálódott, s átalakultak azok a struktúrák is, amelyeken keresztül a központi kormányzati hatás érvényesül. 2. Egyre jellemzőbb a bíróságon kívüli intézkedések megoldó rendszerének igénybevétele; és 3. jelentős teret nyert az áldozatközpontú megközelítés. 4. A magatartási szabályok kikényszerítését és az ellenőrzést jórészt az új technológiai eszközökkel oldják meg – a CCTV-től az arcfelismerő rendszerekig. Az új technológiák nemcsak a megelőzési gondolkodást alakítják át biztonsági gondolkodássá, de 5. „leegyszerűsítik” a kontroll gyakorlását, és a kormányzatok egyre határozottabban támaszkodnak a szigorúbb kontrollpolitikára.

Kérdés, hogy az új fejleményekben megjelenő új problémák és feszültségek felvetik-e a paradigmaváltás igényét. *Thomas Kuhn* szerint a tudományos élet fejlődésének normális velejárója, hogy időről időre paradigmaváltásnak kell bekövetkeznie, azaz az uralkodó nézetrendszerrel szemben új paradigmák, elvek és megközelítések emelkednek ki és erősödnek meg. Paradigmának nevezzük azt a zárt nézetrendszert, amely egy korszakban kijelöli a tudományos gondolkodás tárgyát, a feltehető kérdések körét, az alkalmazott fogalmi készletet, illetve a tudományos állítások érvényességének feltételeit.⁶ Nem kétséges, hogy minden tudomány számára a világ értelmezhetősége a feladat, azaz „*megfogalmazni az általános eszmék olyan összefüggő, logikus, szükségszerű rendszerét, amelynek kategóriáiban tapasztalatunk minden eleme értelmezhető*”⁷.

Szigeti a tudományosság alkotó összetevőinek vizsgálata során számba vette a tudományos megismerés kritériumait.⁸ Első helyen említi az objektivitás követelményét, amely nemcsak a tárgytól való szubjektív távolságtartást – azaz az elfogultságmentes viszonyulást – jelenti, hanem ennek tárgyi értelemben is érvényesülnie kell. A vizsgált jelenségek egynemű körét és totalitását jelenti, amelyben a megismerés a szubjektíve körülhatárolt tárgytól

5 David E. Osborne – Ted Gaebler: *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Addison-Wesley, Reading, 1992

6 Thomas Kuhn: *A tudományos forradalmak szerkezete*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984

7 Szigeti Péter: *Társadalomkutatás – mi végre? Politikatudomány, alkotmányjog, világrendszerelmélet*. Publicationes Jaurinenses, op. 9., 2011, 8. o.

8 Szigeti Péter: *A kritikai társadalomtudományi megismerés specifikumai*. Jog, állam, politika, 2013/1.

az objektíve lokalizáltig halad előre: azaz önmagában és önmagából válik érthetővé. A tudományos megismerés második kritériuma, hogy immanens jelenségmagyarázat érvényesül, azaz az adott anyagi totalitást saját belső törvényszerűségeiből kell megérteni. Az elméletalkotás belső történetisége a harmadik kritérium, amelyben például a társadalmi-gazdasági alakulatok felfedezett mozgási törvényszerűségei fejlődési törvénnyé mélyülnek, és segítségükkel előrejelezhetővé válik a változás. Szigeti utolsó követelményként említi a praxis ellenőrző szerepét.⁹

A jelenségek és a tudományos magyarázat viszonya

A társadalomtudományok napjainkban is igen sokféle módszertannal dolgoznak. Nemcsak az elméleti és az empirikus megalapozottságú kutatások válhatnak el egymástól, hanem a modern társadalomelméletek különböző paradigmái is – strukturalizmus, funkcionalizmus, akcionalizmus, marxizmus, szellemtudományi irányzat stb. – a kutatások eltérő szemléletű kiindulópontjaihoz vezetnek.¹⁰

A társadalmi-történelmi jelenségek, események értékeléstől tartózkodó, leíró társadalomtudomány nyújthat ugyan fontos információkat és ismereteket, azonban az értékelés kikerülésével eleve nem lehet kritikai. A fennállót szentesítő apologetikus tudomány sem vizsgálja a létező jelenségek inherens összefüggéseit, így elmulasztja a változásra lehetőséget adó objektív lehetőségek perspektívájából is megvizsgálni a fennálló rendszert. A kritikai társadalomtudományban érvényesülő kritikai paradigma középpontjában jellemzően a tilalmakat létesítő jogi normák keletkezése és érvényesítése mögötti érdekviszonyok elemzése áll. Ezek az irányzatok – amelyek a társadalomtudományok minden területén helyet kaptak – különös figyelmet szentelnek a hatalmi viszonyoknak, illetve a társadalmon belüli különböző konfliktusok (gazdasági, osztályok, nemek, etnikai csoportok közötti) és a bűnözés, illetve a büntető igazságszolgáltatás működése közötti összefüggések vizsgálatának.¹¹

⁹ Uo.

¹⁰ Szigeti Péter: Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról: világrendszer – nemzetállami szint és lokalitás. Jogelméleti Szemle, 2000/3. <http://jesz.ajk.elte.hu/szigeti3.html>

¹⁰ Steven Box: Power, crime and mystification. Routledge, 2002; William Cook: Policemen in society: which side are they on? Berkeley Journal of Sociology, vol. 12, 1967, pp. 117–129.

¹¹ Lásd részletesen Korinek László: Kriminológia I–II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

A rendőrség és a társadalmi osztályok közötti konfliktusok

Napjaink rendészeti szakirodalmában folyamatosan jelen vannak olyan kérdések (mint például a rendőrség napi gyakorlatának etikai, faji és gender [társadalmi nem] problémái), amelyek elméleti előzményei a frankfurti iskola társadalomelméletében gyökereznek. A kritikai elmélet első képviselői szerint a bűnüldöző szervek a domináns csoportok és társadalmi osztályok érdekében járnak el; és bármely társadalmi formációban az állam és intézményei nem tehetnek mást, mint hogy elnyomással, visszaszorítással reagálnak a fennálló renddel szemben jelentkező tényleges és a potenciális nehézségekre. Ezen elméleti értelmezés szerint a rendőrség az egyik legfontosabb szereplő az állami védekezési mechanizmusban (együtt a büntető igazságszolgáltatási rendszer egyéb elemeivel és szereplőivel). Ezt a védvonalat erősítik a jóléti programok, de a kommunikáció tudatos manipulációja is, amely védvonalon az állam és így a társadalmi formáció biztonsága és folyamatossága is nyugszik.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy a rendőrség a társadalmi osztályok közötti konfliktusok határán járőrözik.¹² *Box és Cook* ezt így fogalmazza meg: „[a] rendőrség az elnyomó mechanizmusok frontvonalában szolgál. Központi funkciója a munkásosztály ellenőrzése”¹³, és annak „az osztály, a faji, a nemi és a kulturális alapú elnyomásnak az érvényesítése, mely az egyesült államokbeli kapitalista fejlődés szerves része”¹⁴, ilyenként szolgálja „a nemzeti és helyi kormányzatok és a nagyvállalatok érdekeit”¹⁵.

A kritikai paradigma „a társadalmi, gazdasági és politikai rendszer hatalmi viszonyai kontextusában értelmezi a bűnözést és a büntető igazságszolgáltatást. A társadalom itt konfliktusokkal terhelt szerveződésként jelenik meg, amelynek szerkezetét, jelenségeit, dinamikáját egymással érdekellentétben álló csoportok társadalmi, gazdasági, politikai, etnikai, nemi hatalmi egyenlőtlenségei alakítják. A kritikai szemléletben a büntetőjog és a büntető igazságszolgáltatás a hatalmon lévő társadalmi csoportok (gazdagok, politikai befolyással rendelkezők, fehérek, férfiak) pozíciója és privilégiumai védelmé-

12 Steven Box: i. m. 270. o.

13 William Cook: i. m. 117–129. o.

14 Jonathon A. Cooper: *Twentieth-Century Influences on Twenty-first-century Policing: Continued Lessons of Police Reform*. Lexington Books, 2015, p. 45.

15 Sheila Balkan – Ronald J. Berger – Janet Schmidt: *Crime and Deviance in America: A Critical Approach*. Belmont, Wadsworth, 1980, p. 113.

nek fontos eszköze, amelynek feladata, hogy hatékony kontrollt gyakoroljon az elnyomott társadalmi csoportok felett.”¹⁶

A megközelítésben „fontos helyet kap a társadalmi károkozás (social harm) koncepciója. A kifejezés a kritikai paradigmának arra a központi állítására utal, hogy az állami büntetőhatalom óriási kapacitásokat fordít olyan cselekmények és egyének üldözésére, amelyek/akik elhanyagolható mértékben okoznak kárt a társadalomnak. Olyan csoportokat és jelenségeket állít célkeresztbe, ahol sokkal inkább az állam segítségére, semmint a büntetésre lenne szükség (pl. a létfenntartó bűnözés formáit), viszont rendszeresen büntetlenül hagy súlyos, egész társadalmi csoportokat érintő igazságtalanságokat és sérelemokozásokat (pl. szisztematikus emberi jogi jogsértéseket, rendőri brutalitást, szexuális kizsákmányolást, a környezet pusztítását, vagy milliós károkat okozó gazdasági manipulációkat)”.¹⁷ A kritikai irányzatok képviselői a társadalom gyökeres átstrukturálása és jelentős gazdasági-kulturális változások révén vélik elérhetőnek azt a társadalmi berendezkedést, amelyet nagyobb társadalmi igazságosság jellemez, és amelyben ezáltal csökken a bűnözés.¹⁸

A kritikai paradigma figyelme – mondja Borbíró – „két alapkérdésre irányul: egyrészt a hatalommal nem rendelkezők kriminalizációjának és a büntetőjog eszközeivel történő elnyomásának problematikájára, másrészt a hatalmi helyzetben lévő aktorok károkozására”¹⁹.

A kritikai megközelítés kezdetei

A kritikai elmélet kifejezés elsősorban az 1923-ban Frankfurtban alapított frankfurti iskola munkásságához kötődik, amelynek e hagyomány vonatkozásában legfontosabb alakjai Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse és Jürgen Habermas. A frankfurti iskola egyik fő jellegzetessége a baloldali, marxizáló irányultság, illetve általában a társadalomelmélet, az úgynevezett kritikai elmélet felállítása, aminek fontos velejárója a szociológiai kutatások középpontba helyezése.²⁰ A kritikai elméletek az értelmezést nem önmagáért való

¹⁶ Borbíró Andrea: Problémafelvetés: mivel foglalkozik a kriminológia? In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 1031. o.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Vig Dávid: Radikális kritikai irányzatok. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): i. m.

¹⁹ Borbíró Andrea: i. m. 1031. o.

²⁰ Erős Vilmos: Történetfilozófiai iskolák vagy irányzatok a XX. században. Valóság, 2008/9., 25–41. o.

tényezőnek tekintik, hanem a megértést segítő elemnek, amely egyben lehetővé teszi a társadalmak és intézményeik bizonyos kívánt „átalakulását”. Némedi Dénes szerint „Csak az a törekvés érdemli meg a kritikai jelzõt, amely eleget tesz három kritériumnak: (1) a kritika nem önmagában egy intézményre, csoportra, gondolati képzõdményre irányul, hanem egy történeti értelemben átfogó képzõdményre (társadalmi alakulatra, politikai rendszerre, kultúrára); (2) a kritika radikális, azaz szempontja nem egy adott intézmény stb. mûködésének jobbá tétele; és (3) a kritika normatív szempontjait nem kívülrõl veszi, hanem az adott átfogó képzõdmény legfontosabb mûködési mechanizmusaiából indul ki, és mintegy az azokból ki bontható normatív elveket szegezi szembe a képzõdmény tényleges mûködésével”²¹.

Marenin szerint „a kritikai gondolkodásnak a pozitívista tudományra gyakorolt leghasznosabb módszertani hatása a történeti elemzés feltámasztása, a legnagyobb hátulütõje pedig az összehasonlító kutatások elutasítása volt”²². Mindkét hatás elsõdlegesen abból az ismeretelméleti feltevésbõl ered, hogy a külsõ megjelenés nem érthetõ meg elvont vagy univerzalista módon, hanem sajátlagosan és konkrétan kell értelmezni, azaz helyhez és idõhöz kötve, nagyobb összefüggésekbe ágyazva.

Mit õriz a rendõrség? Csak a rendõrség õrizheti a rendet?

A rendõrség O’Connor meghatározása szerint az õrzõ munkaerõ egyik fajtája. „Az õrzési munka nem valaminek az elõállítás, hanem valaminek az elkerülése. Az õrzési munka újratermeli a kapitalizmus formális struktúráit, továbbra is fenntartja és újratermeli a kapitalista termelési viszonyokat. S bár az õrzési munka nem hoz létre terméket, nélküle viszont lehetetlen lenne az ártermelés.”²³

A rendõrség alapfeladatait illetõen általános egyetértés tapasztalható a szakirodalomban, tehát általánosan elfogadott, hogy az „õrzés” potenciális vagy tényleges erõ alkalmazása révén valósul meg.

21 Némedi Dénes: Szociológiai és társadalomelméleti tanulmányok. ELTE Társadalomtudományi Kar–ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 269–270. o. Idézi Éber Márk Áron: A tolmács hangja: Milyen lenne Némedi Dénes társadalomelmélete? Socio, 2012/2.
http://socio.hu/uploads/files/2012_2/eber.pdf

22 Otwin Marenin: Parking tickets and class repression: the concept of policing in critical theories of criminal justice. Contemporary Crises, vol. 6, no. 3, 1982, pp. 241–266., p. 245.

23 James O’Connor: The fiscal crisis of the state. St. Martin’s Press, New York, 1973, p. 304.

Ezzel szemben általános egyet nem értés érzékelhető két kulcsfontosságú kérdésben:

1. Mit is őriz a rendőrség: a rendet általában; magát az államot; a társadalom erkölcsi konszenzusát; egy adott osztály érdekét; az élcsapat politikai pártot; az embereket; a tulajdont; a kapitalista rendszert; vagy mindenki érdekét egyetemlegesen?

2. Nincs egyetértés abban sem, hogy csak az állam által alkalmazott, közpénzekből fizetett őröket tekintsük-e rendőröknek, vagy a magánemberek által alkalmazott őrök is besorolhatók ebbe a kategóriába.

Az első kérdésre különféle, a rendőri munka vizsgálatára irányuló kutatások lefolytatásával tudunk válaszolni. Ehhez egy „*fentről lefelé kidolgozott államelméletre*”²⁴ és a rendészeti tevékenység sajátosságainak (szervezetének, feladatainak, személyi és strukturális kapcsolatainak) elemzésére van szükség. Annak megkérdése helyett, hogy a rendőrség a rendet vajon általánosan vagy specifikusan védi-e, inkább azt a kérdést kell feltennünk, hogy valójában kiknek az érdekeit védi a rendészet. Nem ajánlatos azonnal rávágni a kérdésre, hogy „az állampolgárokéit”, hanem érdemes belegondolni a kérdésbe. Ugyanis, ha a kérdés ennyire egyszerű lenne, akkor semmi szükség nem lenne olyan szabályokra, mint amelyet a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény 45. cikkének (5) bekezdése tartalmaz az ilyen szervezetek politikai intaktságának szükségességéről. „*A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártnak és politikai tevékenységet nem folytathatnak.*”

Ha viszont azt vizsgáljuk, hogy a rendőrség kinek szolgál, ez lehetővé teszi minden érdek bevonását a vizsgálatba – beleértve még magát a rendőrség érdekét is. Az az elképzelés ugyanis, hogy a rendőrség elsődlegesen és kizárólagosan a bűnözéssel foglalkozik, kézenfekvő és kényelmes ködösítés. Egy mítosz – kényelmes és legitimált mítosz, de mégiscsak egy mítosz – mondja *Neocleous*.²⁵

24 Maureen Cain: An Ironic Departure: The Dilemma of Contemporary Policing. In: Kathleen Jones (ed.): Yearbook of Social Policy in Britain 1977. Routledge & Kegan Paul, London, 1977, p. 164.

25 Mark Neocleous: The Fabrication of Social Order: A Critical Theory of Police Power. Pluto Press, London, 2000, p. 92.

Kinek szolgálat a rendőrség?

A mindennapi tapasztalatok szerint a közrendőrség egyre nagyobb mértékben szolgálja azokat, akik a rendőrség szolgáltatásaiért fizetnek. A XXI. század elején ez a fejlődési irány óhatatlanul felveti a kérdést: vajon a rendőrség még mindig a közjavak közé tartozik-e, vagy már inkább magánérdekeket szolgál?²⁶

A probléma itthon is létezik. A rendőrség ellenérték fejében végezhető szolgáltató tevékenységéről szóló 16/1999. (II. 5.) kormányrendelet kimondja, hogy a rendőrség a következő tevékenységek esetén szerződhet ellenszolgáltatásért: rendezvények/sportrendezvények közrendvédelmi biztosítása; objektumok biztosítása, tűzszerészeti átvizsgálása; nemzetközi sportági szakszövetségek vezetőinek kísérése; külföldi válogatott sportolók és csapatok kísérése, az útvonal biztosítása. A gyakorlat szerint évente harmincöt-negyven filmforgatáshoz nyújtanak rendőri segítséget Budapesten, a rendőrség látja el a Sziget Fesztivál, a Nemzeti Vágta és az Operabál közrendvédelmi biztosítását. Mindenképpen érdemes megemlíteni a Magyar Labdarúgó-szövetség által rendezett mérkőzéseket, amelyek mindegyike kiemelt biztonsági fokozatú rendezvény, így ezek biztosítását is a rendőrség állja – adófizetői pénzből.

Induljunk ki abból, hogy mi is a funkciója a rendőrségnek napjaink társadalmában. A rendészet fogalma továbbra is egyértelműnek tűnik – a hatályos törvények érvényesítése az állami szerveknek a legitim erőszak alkalmazására történő felhatalmazása által –, mégis bőven akadnak olyan kivételek, amelyek elhomályosíthatják e fogalom kontúrjait. Napjainkra az is kérdésessé vált, hogy ki a „rend őr”. Vajon rendészeti erőnek tekinthetők-e a magánszemélyek által alkalmazott biztonsági őrök? Vajon egy lázadást elnyomó katonai erő rendőri funkciót tölt be? Rendőrségnek kell-e tekinteni a korlátozott (értsd: célhoz kötött) bűnüldözési hatáskörrel felruházott szakembereket (például a vámtiszteket)?²⁷

26 Randy K. Lippert – Kevin Walby: Marketization, knowledge work, and “users pay” policing in Canada. *British Journal of Criminology*, vol. 54, no. 2, 2014, pp. 260–280.

27 David H. Bayley: Police Function, Structure and Control in Western Europe and North America: Comparative and Historical Studies. In: Norval Morris – Michael Tonry (eds.): *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, Vol. 1. Chicago University Press, Chicago, 1979, pp. 111–113.

A rendfenntartás pluralizmusa és a kritikai paradigma

Az elmúlt harminc évben a bűnözés megelőzése, megakadályozása, a jogsértők leleplezése és a bűncselekmények vizsgálata céljából létrehozott magán- és közösségi rendészeti szervezetek miatt a rendfenntartás állami monopóliuma összeszűkült. A „rendfenntartás pluralizmusa” tapasztalható, amely egyrészt az állami rendészeti monopólium megtörését, másrészt a magánbiztonsági és a polgári rendfenntartó erők nagymértékű növekedését jelenti.

*Jones és Newburn*²⁸ átalakulási tézise szerint a rendőrség és a rendészet egyre inkább elkülönült egymástól. Nem kétséges, hogy a posztmodern átalakulás következtében a rendőrség számos rendészeti szakterületen elvesztette monopolhelyzetét, és emiatt a rendőrség identitásválságba is került. *Nota bene*: ezt a szervezeti identitásválságot eddig nem térképeztük fel itthon, de azt a „kétoldalú identitásválságot” sem, amelyet a rendőrség és a határőrség szervezeti összeolvadása okozott.

A fejlett polgári államok tapasztalatai szerint egyre határozottabb kétkedés tapasztalható a rendőrségen belül is, a saját hatékonyságukat megalapozó rendőrségi stratégiák megfelelőségét illetően. Ezek az új jelenségek fokozták a rendészeti tanulmányok reflektivitását, és ez különösen a kritikai elméletek fejlődésében érhető tetten. A kritikai elméletek többsége a rendőrség szerepét „az állam szolgálata”-ként²⁹ látatja, azaz egy olyan csoportként, amely feltétel nélkül és következetesen végrehajtja az államtól és az államot kontrolláló szereplőktől kapott „megrendeléseket”. Látnunk kell azonban azt is, hogy ebből a koncepcióból hiányzik „az állam és a rendőrség relatív autonómiájá”-nak fogalma. Sajnálatos, hogy itthon nem zajlik elegendő szakmai vita sem a rendészet társadalmi bázisáról és konkrét kapcsolatrendszeréről, sem az egyre változatosabb formában és egyre színesebb felhatalmazással létrejövő rendvédelmi szervezetekről. Nem tudunk eleget a szolgáltatásközpontúság megjelenésének rendőrségi szervezeti következményeiről, de az elnyomott csoportok közötti különbségtétel gyakorlatáról sem, nem is beszélve a hatalomnélküliek igényeiről, azaz hogyan védi a rossz helyzetű társadalmi csoportok személyét és tulajdonát a rendőrség.

A feltáró kutatások és a megtermékenyítő vita hiányában a rendőrség munkáját, a közbiztonság alakulását vizsgáló kutatások állandóan egyfajta

²⁸ Trevor Jones – Tim Newburn: The transformation of policing? Understanding Current Trends in Policing Systems. *British Journal of Criminology*, vol. 42, 2002, pp. 129–146.

²⁹ Anthony M. Platt – Lynn Cooper (eds.): *Policing America*. Prentice-Hall, Engelwood Cliffs, 1974

apologetikus szemléletet termelnek újjá. Az előfeltételek előzetes vizsgálata nélkül feltételezik, hogy a közbiztonságot védelmező szervek a helyükön vannak, azok egymáshoz való viszonya, a struktúra megfelelő, és az így adott struktúrán belül akarják a munkát hatékonyabbá tenni. Holott egyáltalán nem biztos, hogy a mára kialakult rendőrségi struktúra az egyedül lehetséges és kívánatos megoldás. Feltehető ugyanis, hogy a közrendőrség és a speciális rendőrségi szakszolgálatok (nemzetbiztonsági, adónyomozó hatóság, vámnyomozás), valamint a biztonsági magánszemélyzet hármassztruktúrája távolról sem problémamentes helyzetet tükröz.³⁰ Ha valóban a valódi összefüggéseket akarjuk vizsgálni, akkor vizsgálat tárgyává kell tennünk, hogy a struktúra említett három elemének mi a viszonya egymáshoz. Ha nemcsak egymást kiegészítő munkamegosztást feltételezünk közöttük – mint ezt a status quón orientálódó szakirodalom teszi –, hanem ellentéteket és ellentmondást is, akkor a magánbiztonsági szervek egyfajta refeudalizációként, a jogegyenlőségi jogot sértő privilégiumként is értékelhetők.³¹ Vannak ugyanis olyan átlagos állampolgárok, akiknek a rendőrség által biztosított közrend és közbiztonság jár, és vannak olyanok, akiknek e felett a biztonsági szint felett plusz biztonsági igényeik lehetnek, ha ezt anyagilag képesek megfizetni. Azaz a vagyoni különbségek vonzataként (köz)biztonsági különbségek keletkeznek állampolgár és állampolgár között.³²

Túl kell lépniük a status quo fenntartásán. A rendészet tekintetében ugyanis nem csupán az eredményesség, a hatékonyság követelmény, hanem a törvényesség is. Már a formális jogállam megfogalmazta a rendészet eredményességének és törvényességének kettős követelményét, de azt egy feloldhatatlan ellentmondásnak ábrázolta. A rendészeti közjog legkiválóbbjai is azt hirdették, hogy a veszélyelhárító rendészet cselekvési szabadságát formális jogi előírásokkal megkötni nem szabad. Ezt a meggyőződését azonban a XX. század első felének tapasztalatai alaposan kikezdték. Bebizonyosodott, hogy a kizárólagosan formális joguralom nem ad biztosítékokat a hatóság önkényével szemben, és arra sem, hogy a rendészet ne váljon a diktatúrák engedelmes eszközévé – írja *Finszter Géza*.

Magyarországon – különösen, a jogtudomány és az ügynevezett rendvédelmi tudományok területén – túlnyomórészt a *sozialtechnik* szemléletmód uralkodik.³³ Ez a megközelítés azt keresi, hogy különböző empirikus kutatá-

30 Szigeti Péter (2000): i. m.

31 Uo.

32 Uo.

33 Uo.

sokkal hogyan segíthetnénk elő a létező intézmények működésének hatékonyságát. A szervezet funkciójával kapcsolatos megközelítések mibenléte azonban kevésbé tárgya a vizsgálódásoknak.

A közelmúlt *„szervezeti változásai és a jogalkotás felgyorsulása arra a diagnózisra alapult, hogy a modellel nincs baj, az esetleges diszfunkciókért kizárólag a korábbi politikai irányítás okolható. A centralizált modell tehát további centralizációt igényel, a rendészetben a központi államhatalom kizárólagossága megkérdőjelezhetetlen, a feltétlen engedelmesség elve semmivel nem helyettesíthető, a fegyelem tovább erősítendő, akár a titkosszolgálati ellenőrzések kiterjesztésével is. Nem ismerünk olyan rendészeti kutatásokat, amelyek ezt a diagnózist és a nyomában járó terápiát igazolják. A szervezeti változások kezdeményezésénél ilyen kérdések azonban nem is merülnek fel.”*³⁴

Magyarországon 1949 óta a centralizált, katonai elvekre épülő, a civil közigazgatástól elkülönülő államrendőrségi modell működik. Ezt szentesítette az 1989-es köztársasági alkotmánymódosítás, amit követett a rendőrségi törvény 1994-es elfogadása. A képleten Magyarország Alaptörvénye sem változtatott.³⁵ Többet kellene tudnunk arról, hogy vajon kiállta-e ez a modell a gyakorlat próbáját, és a több mint huszonöt éve fennálló rendészeti struktúra alkalmas-e társadalmi rendeltetésének betöltésére, a közrend megóvására, a közbiztonság erősítésére egy demokratikus társadalomban.³⁶

„A társadalomtudományokban a kritikai elméletek arra vállalkoznak, hogy kritikailag világítsák át a fennállót, azért hogy felmutassák, hogy mindaz ami van, talán másképp is lehetne, illetőleg attól, hogy valami van, még nem biztos, hogy legitimnek is kell tekintenünk” – mondja Szigeti. Azzal folytatja, hogy *„a társadalomkutatásban nincsenek tények önmagukban, mert a tényeket mindig a fogalmi megközelítésben értelmező szubjektivitáson keresztül vizsgálják”*, s Marc Blochkal fejezi be: *„a forrás ugyan tanú, de mint általában a tanúk, csak akkor beszélnek, ha kérdezik őket”*³⁷.

A veszélyek számbavétele és a rizikóértékelés keretében alkalmazott biztonsági eszközökből egyre nagyobb területet fednek le a privát biztonsági szol-

34 Finszter Géza: A változó rendészet és a rendészettudomány. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2013, 12. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIV.] <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/finszter.pdf>

35 Boda József – Finszter Géza – Imre Miklós – Kerezi Klára – Kovács Gábor – Sallai János: A rendészettudományi kutatások elméleti megalapozása és főbb irányai, Államtudományi Műhelytanulmányok 2016/17., 2–24. o.

36 Finszter Géza (2013): i. m.

37 Szigeti Péter (2000): i. m.

gáltatások, ennek következtében egyre nagyobb felületen érintkezik egymással a köz- és a magánbiztonság, és egyre konfliktusosabb közöttük a viszony.

A hazai biztonságipar meghatározó részét adja ma már a privát szektor. A nagyvárosi helyek, a bevásárlóközpontok védelmével, a lakóparkok őrzésével a hazai biztonságipar szereplői a szolgáltatást megfizetni tudó és hajlandó kedvezőbb helyzetben lévő társadalmi csoportoknak nyújtanak szolgáltatást. Nem szabad megfeledkeznünk azonban a kedvezőtlenebb helyzetű társadalmi csoportokról sem. Ők nem mint szolgáltatást igénybe vevők, hanem mint ellenőrizendő célcsoport adnak feladatot a biztonsági cégeknek, legtöbbször önkormányzati megbízás alapján. Gondoljunk csak a Miskolc Avas lakótelepén járőröző biztonsági cég megbízására, a belvárosi „felügyelt” zónák meghatározására. Hasonló példa: a budapesti Dzsumbuj telepen a folyamatos kilakoltatás következtében megürült lakások lezárása után az önkormányzat adott megbízást a biztonsági cégnek az önkényes lakásfoglalók „visszaszivárgásának” megelőzésére. Azaz a biztonsági őrök nem csupán a jó vagy jobb helyzetű társadalmi csoportok tagjait védik, de felügyelik a kedvezőtlen helyzetű társadalmi csoportok tagjait is.

A magánhelyzetek különböző védettségi lehetőségei – a vagyoni különbségek függvényében – differenciálják a közbiztonságot: a biztonsági magánszolgáltatások megvásárlásával magasabb biztonsági szinteket teremtő népesség át tudja csoportosítani a bűnözés arányait a csak a közbiztonsági nívótól védelmet remélhető népesség terhére. Az alacsonyabb szint biztonsága és a magasabb szint (köz- + magánőrizeti) biztonsága tehát nem semleges-komplementer, hanem átterelő-kiegészítő viszonyban áll egymással. A különböző vagyoni helyzetek rétegspecifikus biztonságot teremtenek tehát, s ezzel megszüntetik az állampolgári jogon, jogegyenlőségi alapon működő, elvileg mindenki számára egyformán hozzáférhető biztonsági szintet azzal, hogy a potenciális veszélyt (vagy ennek egy részét) átcsoportosítják az alacsonyabb szintre.³⁸

A rendőrségi modellek változása – megismerés és megértés

Napjainkban a jövőorientált stratégiai tervezés és a célzott bűnözéskontroll felé mutató változás zajlik a rendészeti területén. Ezt a megközelítést nevezik általánosan hírszerzésalapú bűnüldözési modellnek (*intelligence-led policing, ILP*), amely inkább az adatszerzésre, a veszélyértékelésre és a problémaelem-

³⁸ Uo.

zésre épül, semmint az egyedi bűncselekményekre adott reaktív válaszra. Némi kétség azért megfogalmazható e megközelítéssel kapcsolatban, ha tekintetbe vesszük a bizalomépítő (*reassurance policing*) és a közösségi rendőrség (*community policing*) kormányzati kezdeményezéseket, amelyek elsősorban a lakosságban élő bűnözési félelemre kívánnak hatni (azaz nem az „objektív” kriminálstatisztikai mutatók elemzésére épülnek), és az erőket a felderítési ráta javítására összpontosítják a nyomozásban.

A kritikai elmélet a valóság és a konkrét intézmények változásának megértésére szolgáló eszköz. Ez a megközelítés azt vallja, hogy a jelen nem kielégítő, hogy a valóság lehet jobb a jelenleginél, és hogy a kritikai elmélet módszertani nézőpontja hozhatja létre ezt a javulást, amely ezt a gondolkodást alapvetően „kritikai”-nak nevezi. A történeti elemzés egy kritikai gondolkodó számára nemcsak a múltba betekintést nyújtó eszköz, hanem egyúttal módszertani eszköz is a jövőbeli változások elérésére.

A megértést természetesen mindig a kívánt átalakuláshoz kapcsolódó aggodalmak kísérik. A történetileg megalapozott változással kapcsolatos aggodalmak felsorolása mellett a kritikai elméletnek számos más fontos jellemzője is van. Ezek közül a legfontosabb az emberi tényező helyzete és jelentősége mind a történelmi változás, mind a tudás megszerzésének folyamatában. A kritikai elmélet – amelynek gyökerei *Kant*-nál, *Hegel*-nél és *Marx*-nál találhatók – az emberi tényező mint történelemalakító aktív erő jelentőségét hangsúlyozza. *A priori* feltételezi, hogy az ember szükségszerűen közvetíti és alakítja a történeti megértést. Ebben az értelemben kritikusan viszonyul a pozitivistá ismeretelméleti megközelítéshez, amely bizonyos fokú függetlenséget tételez fel a külső valóság és a megfigyelő között.

Összegzés

Összefoglalásul azt hangsúlyoznám, hogy a kutatásorientált rendészeti tanulmányok és az interdiszciplináris párbeszédnek teret adó szakmai platform számára elengedhetetlenek az új kutatások, ugyanis új tudományos eredmények csak új ismeretekre, új kutatásokra épülhetnek. A rendészettudomány területén jellemzően alkalmazott kutatásokat végeznek. E kutatások eredményei a „tükör”, de a „motor” szerepét is betölthetik a vizsgált szervezetre gyakorolt hatásukkal. A tükör típusú kutatások visszajelzik és artikulálják a rendészeti politika és gyakorlat komplex valóságát. Az a feladatuk, hogy feltárják és megmagyarázzák, hogy a rendészeti szervek hogyan kezelnek bizonyos társa-

dalmi problémákat, és milyen speciális megoldó eszközeik vannak. Ezzel szemben a „motor” típusú kutatások kifejezetten azzal a szándékkal indulnak, hogy húzóerőt teremtsenek a reformnak és az új fejlesztéseknek.

Nem kétséges, hogy az előbbieken leírt összefüggéseket és kapcsolatokat érdemes beemelni a rendészeti gondolkodásba és a rendészeti felsőoktatás keretébe, különösen azokra a technokrata változásokra tekintettel, amelyek mostanában formálják a rendészeti tevékenységet. Ebből következően a rendészettudomány fejlődéséhez elengedhetetlen az új módszertani eszközök bevezetésével élő empirikus kutatások olyan fejlesztése, amelyek nemcsak a klasszikus rendészeti gyakorlat, de a digitális rendészeti eszközrendszer vizsgálatára is kiterjednek.

SZIKINGER ISTVÁN

Le lehet-e fordítani a „rendészet” szót angolra?

Nem. Egyetlen szóval vagy egyetlen kifejezéssel (*law enforcement*) egészen biztosan nem. Ezzel akár el is intézhetném a dolgot, de azért magyarázattal nyilván tartozom. Az természetes, hogy különbségek a nyelvek között nem csupán a szavakban, hanem a fogalmak megragadásában is vannak. Az orosz „csitala” szót például magyarul lehet „olvastam”-nak mondani, ez azonban nem fejezi ki az eredetét, hiszen abból az is kiderül, hogy nőnemű az, aki mondja (a személyes névmásból – *ja* – sem található ez ki). Természetesen le lehet írni, el lehet magyarázni a dolgot.

Valahogy így vagyunk a rendészettel is. A szótárak kínálnak megoldásokat (mindenekelőtt: *policing, law enforcement, regulatory activities*), azonban egyik sem fejezi ki azt, amit az valójában jelent: a közbiztonság fenntartására irányuló közigazgatási tevékenység. Finszter Géza szerint a rendészet a közigazgatás azon ága, amelynek társadalmi rendeltetése a jogellenes emberi magatartásokból eredő veszélyek elhárítása legitim erőszak alkalmazásával, amelyhez szükséges és egyben elégséges is a rendészeti hatalom önálló fellépése. Szerinte a bűnüldözés is a fogalom alá sorolható¹.

A nyelvi probléma önmagában nem indokolná a következő fejtegetéseket. A különbségek fennállásának az okai azonban már megérnek egy tanulmányt. Megjegyzem, hogy a Finszter Gézától felidézett meghatározás szerinti tevékenység minden államban létezik. Nem mindegy azonban, hogy milyen szemlélettel közelítünk hozzá, milyen jellegzetességeket tekintünk rendszerképző tényezőnek. A témát ismerők számára elegendő talán a rendészet-rendvédelem vitára utalni, ami szintén azt tükrözi, hogy a megnevezések mögött komoly elméleti (és a rendvédelmi teória megszületésével összefüggésben, de visszahatása révén is akár gyakorlati) eltérések húzódnak meg.²

Alkotmányos demokráciákban e témát illetően az az alapvető kérdés vetődik fel, hogy a közhatalomnak az emberi magatartások korlátozására (sőt: meghatározására) és e korlátok (parancsok) szigorú tiszteletben tartására irányuló képessége miből származik. Ezzel összefüggésben természetesen ar-

¹ Finszter Géza: A rendészet elmélete. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 138. o.

² Uo. 58–67. o.

ra is választ kell találni, hogy meddig mehet el az állam, illetve mit tehetnek az önkormányzatok a funkció ellátása keretében. Mondani sem kell, hogy mindez elvezet az alkotmányosság lényegi megközelítéséhez.

A kontinentális felfogás jelenti az egyik gondolkodási sémát, ettől különbözik az angol-walesi és a mindkettőtől eltérő amerikai (elsősorban egyesült államokbeli) teória. Mindjárt megjegyzem, hogy a valóságban ezek az eltérések nem jelentenek kristálytiszta elválasztható rendszereket, különösen az emberi jogok elsődlegességét hirdető polgári átalakulás óta. Mégis érdemes röviden áttekinteni az egyes megoldásokat, hiszen azokból fontos következtetések adódnak számunkra a mostani alkotmányos garanciák további építése szempontjából is (alaptörvényünk I. cikkével összhangban).

A rendészet kontinentális fogalma

Németországban és Franciaországban, továbbá jelentős mértékben ezen államok hatalmi és jogrendszerének hatására Európa legtöbb országában a modern rendészetet a polgári átalakulás előtt alig korlátozott közhatalom keretein belül, jórészt gyakorlati (szervezési, irányítási) megfontolásokból alakították ki. Ez annak ellenére igaz, hogy német földön a XV. században elterjedté váló *Polizei* kifejezés – amit rendészetnek fordíthatunk – eredetileg jó közösségi rendet, tehát egyfajta társadalmi konszenzuson alapuló elvárásrendszert jelentett.³ Valójában azonban a továbbiakban egyre erősödő és központosítottá váló hatalom kisajátította a funkciót, ami azután az abszolút monarchia szinte teljes működési körét átfogta. Az alkotmányosság elemeinek a megjelenése (Németországban jellemzően a XIX. században) azt eredményezte, hogy a rendészet veszélyelhárítási igazgatási feladattá vált. Egyes jogállami garanciákat (például az arányosság követelményének az érvényesítése) az írott jogszabályok mellett mindenekelőtt a közigazgatási bíráskodás tette általánosan elfogadottá. Ugyanakkor lényeges körülmény, hogy a veszélyelhárítás feladatának szükségessége esetén a közigazgatásnak az életviszonyokba való beavatkozási jogosultsága tételes felhatalmazás hiányában is fennállt (ami egyébként számos tartományban ma is így van, ez az úgynevezett rendészeti generálklauzula). Ilyen módon a rendőrállami (ez valójában

³ Hans Liskén – Erhard Denninger: Handbuch des Polizeirechts. C.H. Beck, München, 1992, S. 3.; Franz-Ludwig Knemeyer: Polizeibegriffe in Gesetzen des 15. bis 18. Jahrhunderts, Kritische Bemerkungen zur Literatur über die Entwicklung des Polizeibegriffs. Archiv des öffentlichen Rechts, Bd. 92., Nr. 2., 1967, S. 153–180.

igazgatási államot jelent) felfogás jelentős szerepet kapott a közbiztonság védelmében, ami azóta is érezteti a hatását.

A német és a francia állam- és jogfejlődés között vannak különbségek, azonban az itt leírt alapvető megközelítés jellemzi a francia rendészet történeti alakulását is, különös tekintettel a közigazgatási meghatározottságra.⁴

Hangsúlyozni kell, hogy a rendészet nem azonos a rendőrséggel, hanem általános igazgatási funkció, amelyen belül egyes fegyveres szervezetek végrehajtói feladatokat látnak el.

Összefoglalóan azt lehet mondani tehát, hogy a kontinentális megközelítést a közhatalom feltétlen érvényesülésének a XIX. századtól kezdődően bizonyos garanciák megkövetelése melletti igénye határozza meg.

Ezeket a garanciákat alapvetően a közigazgatási bíráskodás, majd az alkotmánybírói gyakorlat is intézményesítette, az írott jog pedig átvette és rögzítette az igazságszolgáltatásban kimunkált elveket, szabályokat. Ez az alapjogok oldaláról pozitívum, hiszen a világosan megfogalmazott és egységesen alkalmazott normák előmozdítják az alkotmányosság érvényesülését. Ugyanakkor fennáll az a veszély, hogy az említett hatalomközpontú felfogás a kodifikációnak a politikához való kapcsolódása miatt a biztosítékok gyengítését, leépítését is előidézhetheti. Sajnálatos módon ez a folyamat a múlt század utolsó harmadától kezdődően a kockázati társadalom⁵ szükségleteire, a terrorizmus, a szervezett bűnözés fokozódó veszélyeire hivatkozással meg is kezdődött, a 2001. szeptember 11-i New York-i tragédia után pedig tovább erősödött. Ebben a folyamatban megfigyelhető a különböző elvi alapokra építkező rendszerek intenzív kölcsönhatásának érvényesülése.

Példaképpen említhető, hogy nagy visszhangra talált Németországban a New York-i „zéró tolerancia” modell. Ahogyan *Dirk Otterbach* kifejtette: kívánatos a kisebb jogsértések elleni következetes fellépés. Szerinte a német rendészeti jog valójában teljes mértékben megalapozza egy ilyen stratégia bevezetését, ami egyébként a rend fenntartásának szükségességéből következik is. Mindenekelőtt a közrend oltalmazására hivatkozott, hiszen az éppen a közösség együttélése szempontjából elengedhetetlenül fontos, de az írott jogban nem szabályozott normák betartását mozdítja elő. Ugyanakkor egyes közte-

⁴ Fritz Morstein Marx: Comparative Administrative Law: Exercise of Police Power, Pennsylvania University Law Review, vol. 90, no. 3, 1942, pp. 266–291.; Thomas Würtenberger: Konvergenzen und Divergenzen im Sicherheitsrecht Frankreichs und Deutschlands. In: Thomas Würtenberger – Christoph Gusy – Hans-Jürgen Lange (Hrsg.): Innere Sicherheit im europäischen Vergleich. LIT Verlag, Berlin, 2012, S. 231–244.

⁵ Ulrich Beck: A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba. Századvég Kiadó, Budapest, 2003

rületi magatartások (például agresszív koldulás) jogilag is tiltottak, ilyen módon nem csupán a közrend, hanem a közbiztonság védelme is fontos helyet foglal el az amerikai mintát követve működtetett rendészet céljai között.⁶ Mások viszont arra mutattak rá, hogy az állami szuverenitásra alapozó kontinentális, valamint a közösségi érdekekkel indokolt amerikai megoldás⁷ egybeolvasztása azt a régi rendőrállami megközelítést éleszti újjá, amelyben az emberek minden életviszonyát a közhatalomnak kell meghatározni. Ilyen körülmények között a fejlődés iránya az a társadalom, amelynek működőképessége a hatalom rendfenntartó erejétől, annak hatékonyságától függ. Az pedig valóságos biztonságot soha nem fog tudni teremteni és fenntartani.⁸

A jelzett folyamatot a garanciákat a mondottak szerint érvényesítő igazságszolgáltatás tudja fékezni. A német szövetségi alkotmánybíróság például úgy döntött, hogy egy újabb, addig sehol nem kodifikált alapjog létezését állapítja meg az általános személyiségi jogból levezetve. Ez a kissé hosszú elnevezést viselő jog az információs technikai rendszerek – gyakorlatilag az elektronikus kommunikáció és adatkezelés – megbízhatóságának és épségének biztosítására irányul (*Grundrecht auf Gewährleistung der Vertraulichkeit und Integrität informationstechnischer Systeme*). Az alkotmánybíróság szerint nem korlátozhatatlan jogról van szó, de a számítógépes és más hasonló adatok megismerésére irányuló beavatkozásoknak ki kell elégíteniük a szükségesség és arányosság követelményeit.⁹

Rendészeti funkció Angliában és Walesben

Ebben a két országrészben, angol dominancia mellett (ezért a továbbiakban az egyszerűség kedvéért Angliát írok) az előbb vázolt fejlődéstől lényegesen eltérően alakult a Németországban rendészetnek nevezett működés jogi megalapozása. Érdeemes felidézni *Albert Venn Dicey* tételét, aki az 1885-ben megjelenő *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* (Beveze-

6 Dirk Otterbach: "Zero-Tolerance" Politik und das deutsche Polizei- und Ordnungsrecht. Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2006

7 William Bratton: Crime is Down in New York City: Blame the Police. In: William Griffiths – Ray Mallon – John Orr – Charles Pollard (eds.): Zero Tolerance: Policing a Free Society. IEA Health and Welfare Unit, London, 1998, pp. 29–43.

8 Ralf Hansen: Eine Wiederkehr des „Leviathan“? Starker Staat und neue Sicherheitsgesellschaft. Kritische Justiz, Aufl. 32., Nr. 2., 1999, S. 231–253.

9 2008. február 27-i ítélet. 1 BvR 370/07; 1 BvR 595/07

tés az angol alkotmány jogának tanába) című munkájában tagadta, hogy hazájában egyáltalában létezik közigazgatási jog.

Dicey szerint a francia közigazgatási jogot mindenekelőtt az jellemzi, hogy törvényi alapokon nyugszik ugyan, ezek azonban elvileg eltérnek a társadalom tagjainak egymáshoz való viszonyát rendező szabályoktól. Ezzel függ össze a külön fórumrendszer is: a közigazgatási jogvitákat nem a rendes bíróságok döntenek el a rájuk irányadó általános rendelkezések szerint. Ebből nehezen kezelhető hatásköri viták adódnak. Fontosabb viszont, hogy a közigazgatási jog kiváltságokat teremt a közhivatalnokok számára, kivéve őket az általános felelősségi szabályok és azok érvényesítésének rendje alól.¹⁰ Mindamellett maga is elismeri, hogy tartalmát illetően a francia közigazgatási jog is változásokon ment keresztül. Ezért minden elvi elfogadhatatlansága ellenére az közelít a joghoz, mindenképpen lényegesen különbözik a zsarnoki hatalom önkényétől.¹¹ A mű 1915-ös kiadásában már határozott közeledést állapított meg a két jogrendszer között.

Ha nincs közigazgatási jog, akkor természetesen a törvények uralma alatt működő rendszetről sem beszélhetünk, hiszen a veszélyelhárítási, biztonságvédelmi működés megfelelő normatív kereteket feltételez.

A mondottak szerint a kontinentális rendszet nem szűkíthető le a rendőrség közbiztonság-védelmi tevékenységére, de természetesen ez is benne van. Sőt, az is tagadhatatlan, hogy a rendőri működés – különösen ott, ahol az érdemi döntési, hatósági és a végrehajtási feladatok nem válnak el élesen (így Magyarországon) – a rendészeti alapkérdéseket a legszélesebb körben vizsgálhatóvá és vizsgálandóvá teszi. Mivel pedig a mondottak szerint Angliában a rendszet német–francia megfelelője nem létezik, a rendőrségre vonatkozóan mutatom be az ottani felfogást.

A jelzett problémára, vagyis a törvények uralma alatt tevékenykedő, de az elkülönült és kimunkált jogi szabályozást, vagyis a rendészeti jogot nélkülöző közbiztonság-védelmi szervekre vonatkozó, a kontinentális jogász által érzékelt ellentmondásra az a válasz, hogy a rend fenntartása – és jelentős mértékben a bűnüldözés – Angliában egyáltalában nem közhatalmi, a legkevésbé állami működés. A társadalom maga gondoskodik a veszélyek elhárításáról, ezért tehát egy részletekbe menő szabályozás nem megengedhető, hiszen az emberek e feladataik teljesítése során nem válnak a közhatalom szolgálóivá.

¹⁰ Albert Venn Dicey: Introduction into the Study of the Law of the Constitution. Macmillan & Co., London, 1956, pp. 339–346.

¹¹ Uo. 369. o.

Nem annak érdekeit érvényesítik, hanem a saját jól felfogott, a tradíciókat követő biztonsági szempontjaikat követik.

Az igaz, hogy van rendőrség, de az nem tesz mást, mint átveszi a polgároktól az állandó örökösessel járó terheket. Az angol hivatásos közbiztonságvédelmi apparátus hangsúlyozottan nem az állam kényszerítő hatalmának szolgálatára, hanem a társadalom biztonsági igényeinek kielégítésére jött létre, legalábbis a politikai indoklás szerint. Az „egyenruhás polgárokként” prezentált bobbyknak a hivatalos propaganda szerint valójában nincsenek is többletjogosítványaik másokhoz képest, csupán hivatásszerűen teljesítik azt, ami egyébként mindenkinek legalább erkölcsi kötelessége. Ezt a képzetet sokáig sikerült fenntartani, az angol rendőrség támogatottsága ma is jelentős mértékben ennek köszönhető.¹²

Habár – amint látni fogjuk – Dicey teóriája és az „egyenruhás állampolgár” koncepciója sem helytálló (Angliában sem), a rendészeti jog kialakulását, az annak megfelelő jogintézmények fejlődését jelentős mértékben akadályozta ez a szabadságelvű megközelítés. Ezzel függ össze a diszkrecionális hatáskörök túlsúlya, az érdemi tevékenységre vonatkozó utasítási jogok rendkívül szűk körre korlátozódása.

Amikor például az a kérdés vetődött fel, hogy a londoni (egyébként kivételképpen az állam által irányított) rendőrség vezetője miért nem ellenőriz olyan szórakozóhelyeket, amelyek hírhedtek voltak az ott folyó illegális tevékenységekről, akkor a bíróság azt a választ adta, hogy a főkapitány maga dönt arról: hol és mikor avatkozik be az általa vezetett szervezet, ebben a miniszter, de még a bíróságok sem utasíthatják¹³.

Nem csupán a rendőri működésben, hanem a közigazgatás egyéb területein is hasonló szemlélet érvényesült. Az *Associated Provincial Picture Houses Ltd. kontra Wednesbury Corporation*- [(1948) 1 KB 223.] ügyben elvi érveléssel mondta ki a bíróság, hogy az adminisztráció jogilag nem kötött döntései csak szélsőséges megalapozatlanság esetén bírálhatók felül az igazságszolgáltatás által.

Hangsúlyozni kell, hogy az államtól való függetlenséget hangsúlyozó, azt kiemelkedő, védendő értéként felfogó tételek nem tükrözik a valóságos helyzetet, Angliában sem. Megjegyzendő amellet, hogy mindkét hivatkozott jogeset arra utal, hogy a szabadságot védő garanciaként felfogott befolyásol-

¹² Ian Loader: Policing and the Social: Questions of Symbolic Power. *The British Journal of Sociology*, vol. 48, no. 1, 1997, p. 5.

¹³ *R. kontra Commissioner of Police of the Metropolis, Ex Parte Blackburn*, (1968) 2 QB 118.

hatatlanság valójában önkényt teremthet, még akkor is, ha ez csupán helyi szinten jelenik meg.

Geoffrey Marshall meggyőzően érvelt amellett, hogy az „egyenruhás polgár” felfogása fikció, a polgári demokráciában elkülönül a civil társadalom a közhatalomtól, a rendőrök pedig az utóbbihoz tartoznak.¹⁴ Ez egyébként mindenki számára nyilvánvalóvá vált például a munkásmegmozdulások rendőri kezelése (gyakran: leverése) miatt is.¹⁵

Ami pedig a közigazgatási jog angliai létezését illeti: Dicey-nek nem volt igaza. *Frederic William Maitland* szerint a hatalmi alapstruktúra az alkotmányjog szabályozási körébe tartozik, a szuverenitásból eredő jogok gyakorlása, valamint az azzal összefüggő köteleességek teljesítése azonban már minőségileg más jellegű szabályozást igényel, ezt biztosítja a közigazgatási jog.¹⁶ Hivatkozott művének 1915-ös kiadásához írt bevezetőjében már maga Dicey is rögzítette, hogy az angol és a francia jogrendszer közeledett egymáshoz a közigazgatás szabályozása terén.

A szabályozás körében a múlt században már általánosan elfogadottá vált a közigazgatási jog létezése, a rendfenntartással kapcsolatos, így a rendőrséget érintő kérdéseket azonban hagyományosan nem annak körébe sorolták, így a rendészetnek továbbra sincs igazi angol megfelelője. Igaz, a jogági tagozódás általunk ismert formája egyébként sem vetíthető mechanikusan a sajátosan fejlődött angol jogrendszerre.¹⁷

A normák tartalmát illetően az egész Egyesült Királyságra jellemző – különösen a 2001-es amerikai terrortámadás után – a közhatalmi fellépésnek keretet adó rendelkezések erősítése az alapjogok védelmének a rovására. Az ezredfordulóig a jogalkotó törekedett arra, hogy ez csak odáig menjen, hogy az emberi jogokat oltalmazó nemzetközi szerződésekhez ne kelljen fenntartást fűzni. A terrorizmusról, a bűncselekményekről és a biztonságról szóló törvény (*Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001*) elfogadása azonban már szükségessé tette a nemzetközi garanciáktól való eltérés kimondását.¹⁸

¹⁴ Geoffrey Marshall: *Police and Government*. Meuthen, London, 1965, pp. 128–130.

¹⁵ Lásd például Clive Emsley: *The English Police: A Political and Social History*, Harvester Wheatsheaf. St. Martin's Press, Hemel Hempstead, Hertfordshire, 1991, pp. 110–113.; Robert Millar: *Policing the Miners' Strike*. Lawrence & Wishart, London, 1985

¹⁶ Frederic William Maitland: *The Constitutional History of England*. Cambridge University Press, Cambridge, 1919, pp. 528–539.

¹⁷ O. Hood Phillips: *Constitutional and Administrative Law*. 7nd ed. Sweet & Maxwell, London, 1987, p. 10.

¹⁸ Colin Warbrick: *The European Response to Terrorism in an Age of Human Rights*. *The European Journal of International Law*, vol. 15, no. 5, 2004, p. 1007.

A rendészeti hatalom az Egyesült Államokban

Az előzőekben ismertetett felfogásoktól eltérően közelítette meg a rendészet elvi megalapozását az amerikai elmélet. Röviden úgy lehetne összefoglalni, hogy a közhatalom működésére vonatkozó szabályozás – így közigazgatási jog is – létezik, azonban annak az alapvető feladata a szabadságok védelme (mint ahogyan ez Magyarországon is így van). Ehhez képest kivételt jelent az eredeti felfogás szerint a tagállamokat megillető *police power* (rendészeti hatalom), illetve az annak alapján gyakorolható rendészeti célú – de nem ilyen jogrendszerben besorolású – hatáskörök (*police powers*) gyakorlása.

Az Egyesült Államok szövetségi alkotmánya és annak kiegészítései a tagállamok hasonló dokumentumaival együtt alapvetően a szabadságot rögzítették és garantálták mindenki számára. Ehhez képest kellett megkonstruálni azt a keretet és feltételrendszert, amelyben a közhatalom mégis megkapja a rend és a biztonság fenntartásához és védelméhez szükséges jogi lehetőségeket. A bírósági gyakorlatban is megerősített indokokat alapvetően a rendészeti hatáskörök (*police powers*) teóriája bontotta ki. Az egyébként angol forrásokra visszavezetett megközelítés szerint a szabadság nem zárja ki, sőt annak fenntartása társadalmi szinten szükségessé teszi a korlátozások, azokhoz kapcsolódóan pedig a közhatalmi kényszer alkalmazását.

A rendészeti hatáskörök igazolása során rendszerint *Blackstone* megfogalmazását szokták idézni. Az angol jogtudós a XVIII. század második felében kiadott átfogó munkája a negyedik kötetében¹⁹ tartalmazza azt a passzust, amelyre a leggyakrabban hivatkoznak. *Blackstone* itt a királyt népének atyjaként írta le, aki mint paterfamilias köteles volt gondoskodni „a köz rendészetéről és gazdálkodásáról”.²⁰ *Markus Dubber* érdekesnek tartja, hogy ezt az alapvetően patriarchális felfogású szöveget idézik makacs következetességgel a rendészeti hatáskörök alapjaként az amerikai szerzők, holott az alkotmány éppen a függetlenségre, a szubjektív önkény kizárására épül. *Dubber* szerint az apai szerep felidézése pontosan azért fontos (érdekes ebből a szempontból, hogy a szövetségi alkotmányt létrehozó férfiakat is „alapító atyáknak” [Founding Fathers] nevezi a politikai, sőt még a jogi szakirodalom is), mert ez a kívülről jövő elnyomás lehetőségével szemben éppen azt sugallja,

¹⁹ William Blackstone: Commentaries on the Laws of England. Clarendon Press, Oxford, 1759

²⁰ Idézi Markus Dirk Dubber: The Police Power: Patriarchy and the Foundations of American Government, Columbia University Press, New York, 2005, p. 49.

hogy a rend, a biztonság és az egyéb kapcsolódó értékek mind a közösség sajátjai, nem pedig valamiféle kívülről jövő elnyomás megnyilvánulásai.²¹

Magát a kifejezést (*police power*) *John Marshall*, a szövetségi legfelsőbb bíróság elnöke (1801–1835) vezette be az igazságszolgáltatás terminológiájába. A kereskedelmet korlátozó szabályozással kapcsolatban rögzítette, hogy erre a tagállamok rendészeti hatalma alapján lehetőség van akkor, ha a beavatkozás nem sérti a szövetségi alkotmányt²².

A *Lawton kontra Steel-ese*tben a szövetségi legfelsőbb bíróság 1894-ben megerősítette az államok azon jogát, hogy a természet óvása érdekében horgászati-halászati tilalmat vezessenek be, a rendelkezés megszegését pedig bűncselekménnyé nyilvánítsák²³. Valójában egy sor hasonló döntéssel együtt ez egyáltalában nem meglepő, hiszen a XIX. században még hatott az a felfogás, amely szerint a rendészeti hatáskörök problémája a szövetségi hatalom korlátozottságának és a tagállamok szabadságának a kérdésére vezethető vissza. Az utóbbiakat illeti meg a szuverenitás, amelynek keretében eleget tesznek azon kötelezettségüknek, hogy a nép biztonságáról, boldogságáról (*happiness*) és jólétéről gondoskodjanak. E célok megvalósításához szinte korlátlan hatalommal felruháztak.²⁴

Az 1905-ös *Lochner kontra New York-ügy*ben²⁵ New York állam munkaügyi szabályozásának megsértésével vádolták a munkáltatót, amely a szövetségi legfelsőbb bíróságtól kért jogvédelmet. Ő ugyanis lehetőséget adott a dolgozóinak arra, hogy az állami rendelkezések megsértésével heti hatvan óránál többet töltsenek munkával. A kérelmező szerint a jogszabály megengedhetetlen beleszólást enged az alapvetően magánjogi munkaszerződés megkötésének szabadságába. A legfelsőbb bíróság emlékeztetett arra, hogy az Egyesült Államok alkotmánya szerint bárki csak tisztességes eljárás lefolytatása alapján fosztható meg életétől, szabadságától, illetve vagyonától. Vannak azonban olyan jogok – folytatódik az ítélet indokolása – az egyes tagállamok szuverenitásán belül, amelyeket nagy általánosságban rendőri hatalomnak neveznek, és amelyek pontos leírását és korlátozását a bíróságok sem kísérelték meg. A precíz meghatározás igénye nélkül az mondható el – fejtette ki a legfelsőbb bíróság –, hogy ezek a jogosítványok a biztonságra, az egészségre, az erkölcsökre, valamint a közjólétre vonatkoznak. Ha azonban a

21 Uo. 81–93. o.

22 *Brown kontra Maryland*, 25. US. 419 (1827)

23 152 U.S. 133 (1894)

24 Walter W. Cook: What is Police Power? *Columbia Law Review*, vol. 7, no. 5, 1907, p. 326.

25 198. U.S. 45., (1905)

szövetségi alkotmány megsértésére hivatkoznak a föderáció legfelsőbb bírósága előtt, akkor ennek a szervnek alkotmánybíráskodási hatáskörében joga van megvizsgálni, hogy az államok okszerűen és megfelelően éltek-e ezzel a rendészeti hatáskörrel. Jogorvoslatot kell biztosítani akkor, ha az állam a jogokba olyan beavatkozást tesz lehetővé, amely indokolatlan, szükségtelen és önkényes. Csak akkor lehet szó a rendészeti hatáskörök alkotmányos gyakorlásáról, ha a jogok korlátozásának alapja tisztességes szándékú (*there be some fair ground*), a megszorítások észszerűek, vagyis megfelelők az elhárítani kívánt veszély kezelésére. Nem nehéz észrevenni: lényegében a szükségesség és arányosság elvének a megfogalmazásáról van szó.

Ernst Freund az 1904-ben megjelent munkájában a kormányzat három legitím célját ismerte el: az egész nemzet létének a biztosítása, a jog és igazságosság fenntartása, valamint a közjólétről való gondoskodás²⁶. Ezek közül az első és az utolsó feltételezi a rendészeti hatáskörök gyakorlását.

A XIX. és XX. század fordulója körül hozott iránymutató bírósági döntéseket és *Ernst Freund* átfogó munkáját követően a rendészeti hatalom problematikája hosszú időre feledésbe merült, mivel a bírói döntések ritkán hivatkoztak rá, a szakirodalom pedig jórészt az igazságszolgáltatási gyakorlatban középpontba került más kérdésekkel foglalkozott.²⁷

A rendészeti hatáskörök elve a kifejtettek szerint az Egyesült Államokban nem korlátozódik a rendőrség működésére, a közbiztonság fenntartásával kapcsolatos szabályozás és jogalkalmazás ügyére, de azt is magában foglalja. Valójában tárgykörét illetően a *police powers* a német rendészeti jogra emlékeztet, amennyiben a közbiztonság védelmének a rendőrség által végzett feladatain túlmenően kiterjed olyan területekre, mint például a kereskedelem, a lakásbérlet, az élelmiszer-biztonság stb.²⁸

A 2001. szeptember 11-i terrorcsapás után új követelményeket fogalmazott meg a szövetség vezetése, ezeket a rendkívül decentralizált struktúra miatt meglehetősen nehéz érvényesíteni. A szervezeti központosítás gondolata komolyan nem vetődött fel, ezért logikusan az adatok cseréje és a nemzetbiztonságának érdekében történő feldolgozása mutatkozott a terror elleni küzdelem szempontjait is érvényesíteni tudó, de a végrehajtás helyi jellegét meg nem kérdőjelező működés kívánatos eszközének. *Jean-Paul Brodeur* megfogalmazásában a nemzetbiztonsági szempontokat követő „magas rendőrség”,

²⁶ Ernst Freund: *The Police Power: Public Powers and Constitutional Rights*. Callaghan & Co., Chicago, 1904; Markus Dirk Dubber: i. m. 158. o.

²⁷ Markus Dirk Dubber: i. m. 157. o.

²⁸ Uo. 88–89. o.

a francia „*haute police*” névvel illetett működés előtérbe kerülése jellemzi az Egyesült Államokat a 2001. szeptember 11-i terrortámadások, majd arra válaszként a terrorizmus elleni háború politikájának bevezetése után.²⁹ Ez a militarista felfogás egyszerre jelentette a központi hatáskörök erősödését az államok rovására, valamint a rendészeti hatalomhoz kapcsolódó garanciák gyengülését. Ma már nyilvánvaló, hogy a szövetség maga is rendészeti hatalmat gyakorol³⁰, az nem kizárólag a tagállamok ügye.

James Sheptycki ezzel összefüggésben azt emeli ki, hogy az új, vagy legalábbis megváltozott hangsúlyokat mutató törekvések a nemzetbiztonság védelmének szempontjait érvényesítik, maga a nemzetbiztonság azonban a globalizáció korszakában már nem értelmezhető ugyanúgy, mint a „magas rendőrség” koncepciójának elfogadásakor. Valójában nem a válság rendészetéről van szó, hanem a válság révén történő közbiztonság-védelemről.³¹

Következtetés

A kifejtettek szerint a kontinentális rendészetnek megfelelő hatásköröket Angliában és az Egyesült Államokban is gyakorolják. Illeszkedésük a jogrendszerbe azonban annyira különbözik a német–francia mintától, hogy nincs pontos angol kifejezés e közigazgatási funkció megjelölésére.

Az eltérések mögött a kifejtettek szerint eredetileg más-más hatalomfelfogás húzódott meg. Ma már a rendszerek közötti közeledés figyelhető meg a rendészetnek tekinthető hatáskörök alakításában és gyakorlásában. Mindhárom modellben kialakultak az alapjogok védelmének a garanciái, ezek sem egyezők. Ezért nagyon fontos, hogy a jogalkotó felismerje az adott – választott, de leginkább történetileg kialakult – struktúrához kapcsolható, a törvények uralmát szavatoló alkotmányossági garanciák szükségességét és alkalmazhatóságát.

Negatív példaként említhető éppen Magyarország, ahol a rendészet fogalmának az átértelmezésével is próbálták kivenni a tevékenységet a jogállami keretből. Ennek egyik megjelenési formája volt a „rendvédelem” kifejezés

29 Jean-Paul Brodeur: High and Low Policing in Post-9/11 Times. *Policing*, vol. 1, no. 1, 2007, pp. 25–37.

30 David B. Kopel: The Expanding Federal Police Power. In: *Cato Handbook for Congress*. Cato Institute, Washington D.C., 2001, pp. 181–185.

31 James Sheptycki: High Policing in the Security Control Society. *Policing*, vol. 1, no. 2, 2007, pp. 70–79.

meghonosítása. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 3. §-ának (1) bekezdéséhez fűzött indokolás a következőket mondta ki: „*A rendészeti tevékenység jogérvényesítési módozat, így jogági sajátosságokkal nem rendelkezik. Fő jellegzetessége – szemben a jogalkalmazással – a jogszabályi előírások közvetlen kikényszerítéssel történő érvényesítésében nyilvánul meg*”. Ezzel a mondattal sikerült a működéshez kapcsolódó alapjogvédelmi intézményeket is kiiktatni. A Legfelsőbb Bíróság 1/1999. közigazgatási jogegységi határozata viszont azt mondta ki, hogy: „*A rendőrség... – az Rtv.-ben meghatározott büntetőeljárás, valamint szabálysértési eljárási feladatai mellett – ellátja – a közigazgatás részét képező rendészeti igazgatás körébe tartozó feladatokat is.*”

Problémát jelent a rendészet angolra fordítása. A szó magyar jelentését azonban meg kell értenie a felelős jogalkotónak és jogalkalmazónak.

KOVÁCS ZOLTÁN – MIKÓ ZOLTÁN – SÁGI GÁBOR

A biztonság mint szolgáltatás megteremtése az állami, önkormányzati elektronikus információs rendszereknél I.

Magyarországon az állami és önkormányzati elektronikus információs rendszerek biztonságának javítása érdekében az elmúlt években fontos lépések történtek, jellemzőik alapján ezek a következő három csoportba sorolhatók. Az első, hogy elkészültek a fő irányokat tartalmazó stratégiák, a második, hogy kiadták a végrehajtás kereteit szabályozó jogszabályokat, végül a harmadik, hogy kialakították azokat a szervezeteket, amelyek mind stratégiai, mind operatív szinten képesek biztosítani az említett dokumentumokban megfogalmazottak megvalósítását.

A fő keretek és a struktúra kialakítását, kialakulását követően minden szinten megindultak az állami és önkormányzati elektronikus információs rendszerek kiberbiztonságának növelését elősegítő tevékenységek. Jelen tanulmány szempontjából ezek közül kiemelendő, hogy megkezdődtek az egyes elektronikus információs rendszerek biztonsági osztályba sorolásai, valamint az érintettek megindították a biztonsági szint emeléséhez szükséges fejlesztéseket is.

Mindezekkel párhuzamosan Magyarországon megkezdődött egy másik folyamat is, amely nagy hatással van az említett tevékenységekre is. Ez pedig az a központosítási folyamat, amelyet annak érdekében indítottak el, hogy a korábbi szétagolt, ezáltal rendkívül drágán fenntartható, ráadásul mind eszközparkjában, mind biztonsági elemeiben rendkívül heterogén, sőt sok esetben a pénzhiány miatt elavult állami, önkormányzati infokommunikációs rendszereket konszolidálják, és egységes, megfelelő szolgáltatási – és nem utolsósorban – biztonsági szintű szolgáltatást nyújtsanak minden érintett számára. (Erre pedig a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltatások ellátására kijelölt központi szolgáltatóként a NISZ Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.-t [a továbbiakban: NISZ Zrt.] jelölték ki.¹⁾)

¹ 309/2011. (XII. 23.) kormányrendelet a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltatásokról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1100309.kor

Ám éppen az említett, az elektronikus információs rendszerek biztonságát szavatolni kívánó jogszabályok gyakorlatba történő átültetése, valamint az infokommunikációs rendszerek üzemeltetésének, fejlesztésének központosítása együttesen egy olyan hatást keltett, amely miatt a hatályos szabályozást és gyakorlatot felül kell vizsgálni és hozzá kell igazítani a valós helyzethez. A kibervédelmet szavatolni kívánó jogszabályok ugyanis nem erre, a mára kialakult szolgáltató-felhasználói modellre illesztve készültek el, ennek megfelelően az egyes kiberbiztonságot szavatoló kontrollok kialakítása és működtetése kapcsán a felelőségek elhatárolása nem történt meg, így a szabályozókban foglaltak megvalósítása ebben a működési modellben nehézségbe ütközik. Ez pedig alapvetően befolyásolja a biztonság mint szolgáltatás bevezethetőségét is. Akkor lehet ugyanis a kiberbiztonság területén is megvalósítani a szolgáltató-felhasználó modellt, ha egyértelmű, hogy mi az, amit a szolgáltatónak és mi az, amit a felhasználónak kell megvalósítania, és ebből egyértelműen levezethető, hogy mi az, amit biztonság mint szolgáltatás keretében egy szolgáltató nyújthat, kínálhat a felhasználóknak.

Magyarország kibervédelmének főbb elemei

Jelen tanulmánynak nem központi eleme a hazai kibervédelmi rendszer részletes ismertetése, azonban a téma vizsgálatához a következő főbb elemeket mindenképpen érdemes megemlíteni – tartva az említett stratégia–jogszabályok–szervezetrendszer típusú tagolást.

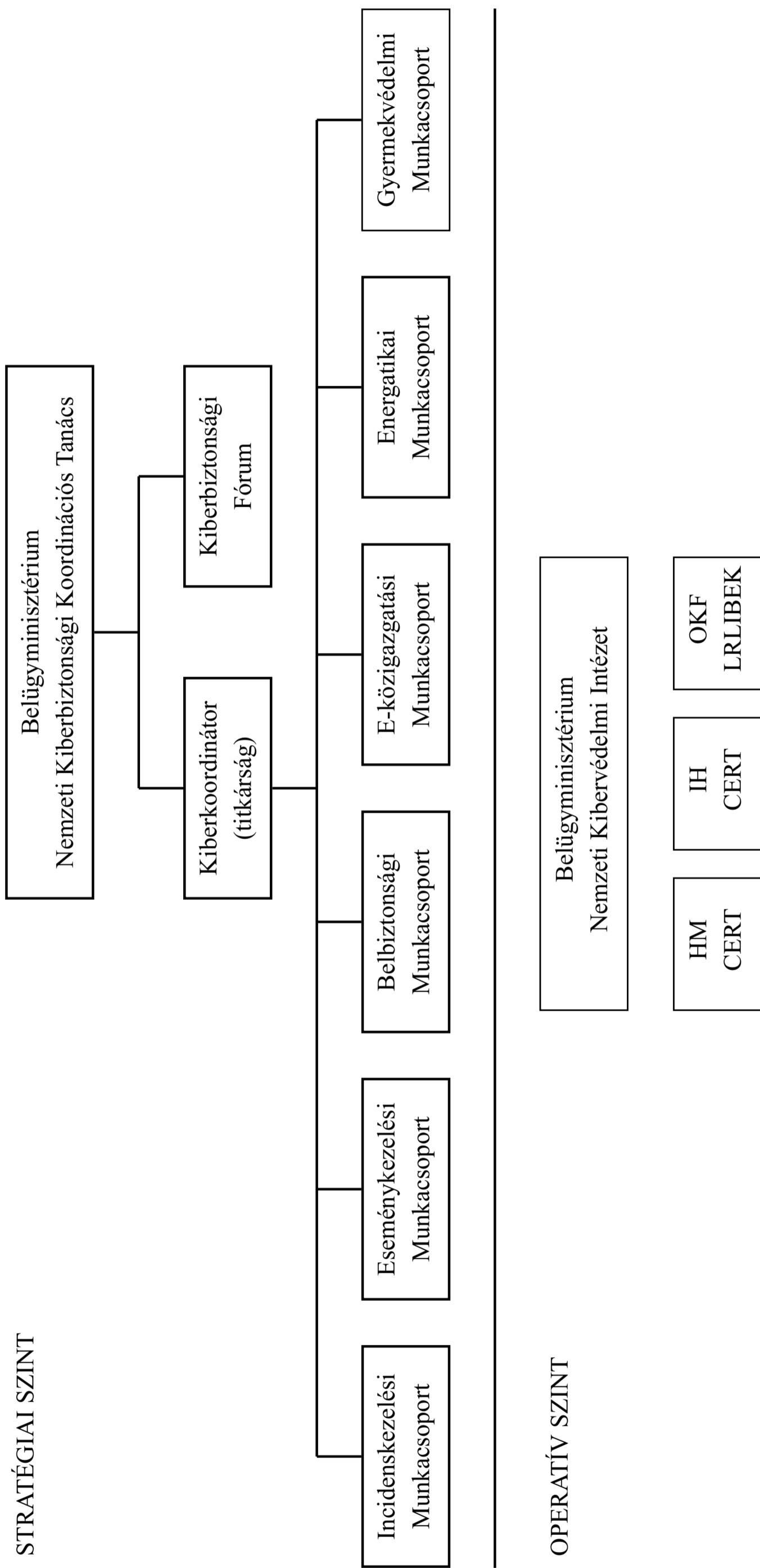
A stratégiai dokumentumok közül a téma szempontjából a legfontosabb Magyarország kiberbiztonsági stratégiája², amely 2013-ban jelent meg.

A vonatkozó jogszabályok közül a szintén ebben az évben elfogadott, *az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról* szóló 2013. évi L. törvény³ (a továbbiakban: Ibtv.), az ennek gyakorlati megvalósítását jelentősen elősegítő, az egyes biztonsági osztályba besorolt elektronikus információs rendszereknél kialakítandó védelmi intézkedéseket tételesen leíró, *az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről* szó-

² 1139/2013. (III. 21.) kormányhatározat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról.

³ https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1300050.tv

1. számú ábra
A hazai kibervédelmi struktúra 2015. július 16. után

Forrás: Tikos Anita: Az NKI bemutatása (előadás). <http://www.eoq.hu/szkb/11/infl/70227.pdf>

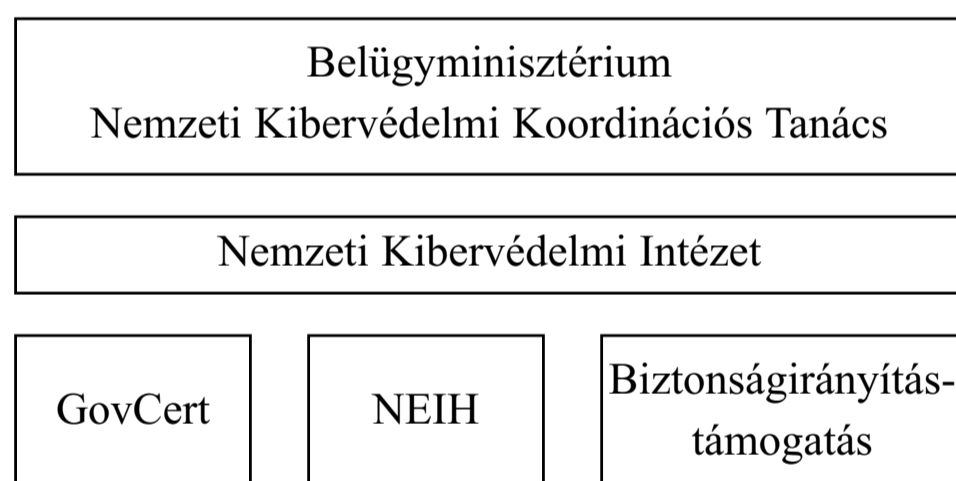
ló 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet⁴ és a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény⁵, valamint ennek a végrehajtási rendeletei⁶ emelendők ki.

Ahogy említettem, az elmúlt években kialakult a hazai kiberbiztonságért felelős szervezetrendszer is, amely alapvetően két szintre bontható, stratégiaiira és operatívra. A stratégiai szinten a Kiberbiztonsági Fórum, a kiberkoordinátor, valamint az általa vezetett munkacsoportok találhatóak, míg az operatív szintet – több esetben hatósági szerepekkel is kiegészülve – a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat keretein belül működő Nemzeti Kibervédelmi Intézet (NKI), az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság szervezetében található Létfontosságú rendszerek és létesítmények informatikai biztonságiesemény-kezelő központ, a Honvédelmi Minisztérium és az Információs Hivatal saját CERT⁷-jei alkotják (1. számú ábra).

Az operatív szervezetek közül kiemelést érdemel a központi, vezető szerepet játszó Nemzeti Kibervédelmi Intézet, amely a Kormányzati Eseménykezelő Központot (GovCERT-Hungary), a Nemzeti Elektronikus Információbiztonsági Hatóságot (NEIH), valamint egy biztonságirányítás támogatásért felelős szervezeti egységet foglal magában (2. számú ábra).

2. számú ábra

Az NKI szervezeti egységei

Forrás: dr. Bencsik Balázs: Nemzeti Kibervédelmi Intézet (előadásanyag)
<https://njszt.hu/sites/default/files/BencsikBalazs.pptx>

Az NKI szervezeti egységeinek fő feladatai a 3. számú ábrán láthatók. Az előbbieket alapján elmondható, hogy mára kialakult az állami és önkormányzati rendszerek kibervédelméért felelős struktúra, sor került a szükséges

4 https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1500041.bm

5 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200166.TV

6 Ezek gyűjteménye: http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=lrl_szabalyozas

7 CERT: Computer Emergency Response Team, hálózatbiztonsági vészhelyzeteket elhárító csoport

3. számú ábra

Az NKI szervezeti egységei és fő feladataik

GovCert Incidentskezelő Osztály	– biztonsági események kezelése,– fenyegetésmenedzsment,– ügyeleti szolgálat,– elemzés/értékelés,– kibervédelmi gyakorlat,– képzés, tudatosítás
Nemzeti Elektronikus Információbiztonsági Hatóság (NEIH)	– ügyfelek és rendszerek nyilvántartása,– biztonsági osztályba és szintbe sorolás ellenőrzése,– követelmények teljesülésének ellenőrzése,– javaslat információbiztonsági felügyelő kirendelésére
Biztonságirányítási és Sérülékenységvizsgáló Osztály	– sérülékenységvizsgálat,– EMIR/FAIR-rendszerekkel kapcsolatos informatikai biztonsági feladatok ellátása,– IT-biztonsági tanácsadás

Forrás: Tikos Anita: Az NKI bemutatása (előadás). <http://www.eoq.hu/szakb/11/inf170227.pdf>

szabályozók kiadására, és ezek alapján zajlik ma hazánkban a kibervédelmi tevékenység. E tevékenység egyik, a tárgyalandó téma szempontjából mindenképp kiemelendő eleme, hogy az érintett intézmények megindították az egyes elektronikus információs rendszerek biztonsági osztályba sorolását, megkezdték a biztonsági szint emeléséhez szükséges fejlesztéseket, a Nemzeti Elektronikus Információbiztonsági Hatóság pedig végzi az ehhez kapcsolódó nyilvántartási, ellenőrzési feladatokat.

A szolgáltató-felhasználói modell az állami, önkormányzati infokommunikációs rendszereknél és hatása a kibervédelemre

Az említett változásokon túl azonban egy másik tényező is erős befolyást gyakorol/gyakorolt a hazai állami, önkormányzati szektor kibervédelmére. Ez pedig az a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltató/szolgáltatások kialakítása érdekében zajló folyamat, amelyet azért indítottak el, hogy a korábbi széttagolt, drágán fenntartható, heterogén eszközrendszerű, sőt sok esetben elavult állami, önkormányzati infokommunikációs

rendszert konszolidálja, és egységes, megfelelő szolgáltatási és biztonsági szintű szolgáltatást nyújtson minden érintettnek.

A feladatra a NISZ Zrt.-t jelölte ki a kormány. A NISZ Zrt. működését meghatározó legfontosabb jogszabályok a már említett és hivatkozott 309/2011. (XII. 23.) kormányrendelet mellett a kormányzati célú hálózatokról szóló 346/2010. (XII. 28.) kormányrendelet⁸, az egyes, az elektronikus ügyintézéshez kapcsolódó szervezetek kijelöléséről szóló 84/2012. (IV. 21.) kormányrendelet⁹, az elektronikus ügyintézés részletszabályairól szóló 451/2016. (XII. 19.) kormányrendelet, valamint a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltatásokat egyedi szolgáltatási megállapodás útján igénybe vevő szervezetekről, valamint a központi szolgáltató által üzemeltetett vagy fejlesztett informatikai rendszerekről szóló 7/2013. (II. 26.) NFM rendelet¹⁰. A NISZ Zrt. működését meghatározó szabályozók mellett a téma szempontjából fontos megemlíteni az információbiztonság feladatait rögzítő, a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltató információbiztonsággal kapcsolatos feladatköréről szóló 186/2015. (VII. 13.) kormányrendelet¹¹ is.

Az említett jogszabályok természetesen elsősorban a NISZ Zrt. által ellátandó feladatokról szólnak, ezáltal közvetetten az érintett szervezetek infokommunikációs rendszereinek konszolidálását irányozzák elő, e rendszerek egy részének, vagy adott esetben egészének központi szolgáltató által történő biztosításával – és adott esetben kiváltásával. Ez azonban az ezekben a rendszerekben tárolt, kezelt elektronikus információk biztonságát is érinti, hiszen az adott elektronikus információs rendszer azon részének, amelyet a NISZ Zrt. biztosít, neki kell megteremtenie az Ibtv. és a 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet által előírt biztonsági kontrollok rá eső részét. Azaz akárcsak az elektronikus információs rendszer elemeinek tervezése, üzemeltetése, úgy a biztonság megteremtésének feladata, felelőssége is megoszlik a szolgáltató és a felhasználó között.

Ám éppen ez okozza a problémát. Az előző fejezetben említett, az elektronikus információs rendszerek biztonságát szavatolni kívánó jogszabályok gyakorlatba történő átültetése, valamint az infokommunikációs rendszerek üzemeltetésének, fejlesztésének központosítása együttesen egy olyan hatást

8 https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1000346.KOR

9 https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200084.kor

10 https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300007.NFM×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT

11 https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1500186.kor

teremtett, amely miatt a hatályos szabályozást pontosítani szükséges és azt hozzá kell igazítani a szolgáltató-felhasználó működési modellhez. Amíg ugyanis az infokommunikációs rendszerek üzemeltetésének, fejlesztésének központosítása kialakította a gyakorlatban a ma működő szolgáltató-felhasználói modellt, addig az elektronikus információk biztonságát garantálni kívánó jogszabályok nem rögzítik egyértelműen sem ezt a fajta működési modellt, sem az egyes szerepkörökhöz tartozó felelősségi köröket.

Működési modell tekintetében az Ibtv. nem szolgáltatói és felhasználói, hanem adatgazdai, adatkezelői és adatfeldolgozói szerepköröket definiál, ám utóbbiak feladatainak és felelősségeinek egyértelmű meghatározása, lebontása sem az Ibtv.-ben, sem annak végrehajtási rendeleteiben nem történik meg. Ez tovább nehezíti a feladatok és felelősségek egyértelmű meghatározását, jelentősen hátráltatva a biztonság mint szolgáltatás bevezetését is.

Az említett jogszabályokban azonban mégis megtalálhatók a szolgáltató-felhasználói modell elemei. Azokban ugyanis megjelenik, hogy az egyes rendszereknél akár több felhasználó, akár több üzemeltető is lehet, valamint az is, hogy ezekben az esetekben is gondoskodni kell a teljes körű védelem kialakításáról, ám e feladatok megosztását, a felelősségi körök elhatárolását a két szervezet között megkötendő szerződésre bízzák [Ibtv. 11. § 1. k. és 1., valamint 2., 3. bekezdései, 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet 3. § 4., 5., 6. bekezdései]. Ez pedig amellett, hogy nem ad világos értelmezést a szolgáltató által kötelezően nyújtandó biztonságikontroll-elemekről, a felhasználó szervezetek „alkupozíciója”, ezáltal az egyes szerződések különbözősége okán jelentős heterogenitáshoz is vezethet. Ez viszont jelentősen hátráltatja a biztonság mint szolgáltatás bevezethetőségét is, hiszen az a szolgáltató által nem kötelezően nyújtandó elemekre kell hogy alapuljon.

A szolgáltató és a felhasználók közötti feladat- és felelősségelhatároláshoz a 186/2015. (VII. 13.) kormányrendelet sem ad további iránymutatást.

Hazánkban az állami, önkormányzati szektorban kialakult szolgáltató-felhasználói modell esetében – ahogyan a következőkben lesz szó róla – a NISZ Zrt. gyakorlatilag felhőalapú szolgáltatásokat nyújt, amelynél az adott elektronikus információs rendszer egyes részeit szolgáltatóként ő nyújtja, míg más részeit felhasználóként az igénybe vevő szervezet. Márpedig – ahogy az okfejtésből látszik – ezt a fajta feladat- és felelősségelhatárolást a jelenleg hatályos, a kiberbiztonságot szavatolni kívánó szabályozók nem kezelik egyértelműen. Ezt a fajta felelősségelhatárolást az előbbiek mellett azért is meg kellene tenni, mert a biztonság mint szolgáltatás bevezetésének alapját is csak ez teremtheti meg.

A NISZ Zrt. a már említett jogszabályokban leírt feladatainak ellátását úgy tudja elvégezni, hogy alapvetően felhőalapú szolgáltatásokat nyújt. A téma okán ezért elsősorban ezekkel, a NISZ Zrt. által nyújtott felhőalapú szolgáltatásokkal foglalkozom, nem térek ki a NISZ Zrt. által nyújtott egyéb szolgáltatásokra (például hangalapú telekommunikációs szolgáltatások), de figyelembe veszem azokat, amelyek szorosan kapcsolódnak, kapcsolódhatnak a felhőalapú szolgáltatásokhoz, és így az elektronikus információs rendszerek biztonsági feladatainak elhatárolásához. Az első ilyen a hosting szolgáltatás, a második pedig a menedzselt munkaállomás szolgáltatás. Utóbbi azt jelenti, hogy a – későbbiekben részletesebben bemutatandó – szoftver mint szolgáltatás mellett a végfelhasználók munkaállomásait is a NISZ Zrt. biztosítja.

Ahhoz, hogy az elektronikus információs rendszerek biztonsági feladatainak említett elhatárolását elvégezhessük, célszerű áttekinteni a felhőalapú rendszereket, azok tulajdonságait.

A felhőalapú rendszerek rövid összefoglalása

Tulajdonságai, csoportosításai

A felhőalapú rendszerek, valamint azok tulajdonságainak leírását a *Felhő alapú informatikai rendszerek potenciális alkalmazhatósága a rendvédelmi szerveknél* című cikk¹² részletesen tartalmazza. E tanulmány csupán a téma tárgyalásához szükséges legfontosabb ismereteket foglalja össze.

A felhőalapú rendszerek csoportosítását, jellemzőit az Egyesült Államok legrégebb fizikai kutató laboratóriuma, a NIST (*National Institute of Standards and Technology Information Technology Laboratory*) által *The NIST Definition of Cloud Computing*¹³ címen kiadott tanulmányban foglaltakat alapul véve és elfogadva érdemes leírni. Ez a dokumentum ugyanis általánosan elfogadottnak és kváziszabványnak tekinthető, és ma ez adja a legátfogóbb és legelfogadottabb csoportosítási rendszert.

A NIST dokumentuma szerint a következő tulajdonságok megléte esetén beszélhetünk felhőalapú szolgáltatásról:

- Igény szerinti önkiszolgálás (*On-demand self service*): a felhasználók szükségleteik szerint képesek változtatni az igényelt számítási kapacitásokat.

¹² Kovács Zoltán: Felhő alapú informatikai rendszerek potenciális alkalmazhatósága a rendvédelmi szerveknél. *Hadmérnök*, 2011/4., 176–188. o.

¹³ Peter Mell – Timothy Grance: *The NIST Definition of Cloud Computing Version 15*. 2010. 10. 07. www.nist.gov/itl/cloud/upload/cloud-def-v15.pdf

- Jó hálózati hozzáférés (*Broad network access*): hálózaton, szabványos mechanizmusokon keresztül, heterogén eszközökkel elérhetők a szolgáltatások.
- Erőforráskészletek (*Resource pool*): a szolgáltató több-bérlős modell szerint, a fogyasztói kereslet függvényében dinamikusan osztja ki és osztja újra az erőforrásokat, amelyek pontos helyét a felhasználó általában nem ismeri, vagy nem tudja kontrollálni.
- Teljes rugalmasság (*Rapid elasticity*): a felkínált kapacitások gyorsan és rugalmasan változtathatók, fel- és leskálázhatók az aktuális igények szerint.
- Mért szolgáltatások (*Measured Service*): a felhasznált erőforrások ellenőrizhetők, használatuk pontosan mérhető.¹⁴

A tanulmány témájának kifejtéséhez a szolgáltatási és telepítési modellek ismertetésére is szükség van.

Szolgáltatási modellek (Service Models)

- Szoftver mint szolgáltatás (*Cloud Software as a Service [SaaS]*): a felhasználó számára nyújtott képességeket a felhő-infrastruktúrában futó szolgáltatói alkalmazások teszik lehetővé. Az alkalmazások különböző eszközökön, vékony kliensfelületen, például webböngészőn elérhetők (ilyen például a webmail szolgáltatás). A felhasználó néhány felhasználóspecifikus alkalmazás korlátozott konfigurációs beállítási lehetőségétől eltekintve semmilyen hatással sincs a mögöttes infrastruktúrára, hálózatra, szerverekre, operációs rendszerekre, a tárolás módjára, vagy akár egyedi alkalmazások képességére.
- Platform mint szolgáltatás (*Cloud Platform as a Service [PaaS]*): ebben az esetben a szolgáltató által támogatott programnyelveken és eszközökkel a fogyasztó által készített, vagy megszerzett alkalmazásokat a szolgáltató telepíti egy felhő-infrastruktúrába. A felhasználó itt sem képes menedzselni vagy ellenőrizni a mögöttes felhő-infrastruktúrát, beleértve a hálózatot, szervereket, operációs rendszereket, vagy a tárolókat, de kontrollálja a telepített szolgáltatásokat és az azok fogadására szolgáló környezet konfigurációját.
- Infrastruktúra mint szolgáltatás [*Cloud Infrastructure as a Service (IaaS)*]: a felhasználó számára ebben az esetben olyan számítási, tárolási, hálózati és egyéb alapvető informatikai erőforrásokat kínál a szolgáltató, amelyre és amelyen tetszőleges szoftvereket telepíthet és futtathat, beleértve az operá-

¹⁴ Lepenye Tamás: Számítási felhő – egyszerűen. 2011. 06. 15.
<http://lepenyet.wordpress.com/2011/06/15/szmtsi-felho-egyszeruen/>

ciós rendszereket és alkalmazásokat. A felhasználó nem képes menedzselni vagy ellenőrizni a mögöttes felhő-infrastruktúrát, de kontrollálni tudja az operációs rendszereket, tárhelyeket, telepített alkalmazásokat, és esetleg korlátozott hatása lehet a hálózati elemek (például tűzfalak) kiválasztására.¹⁵

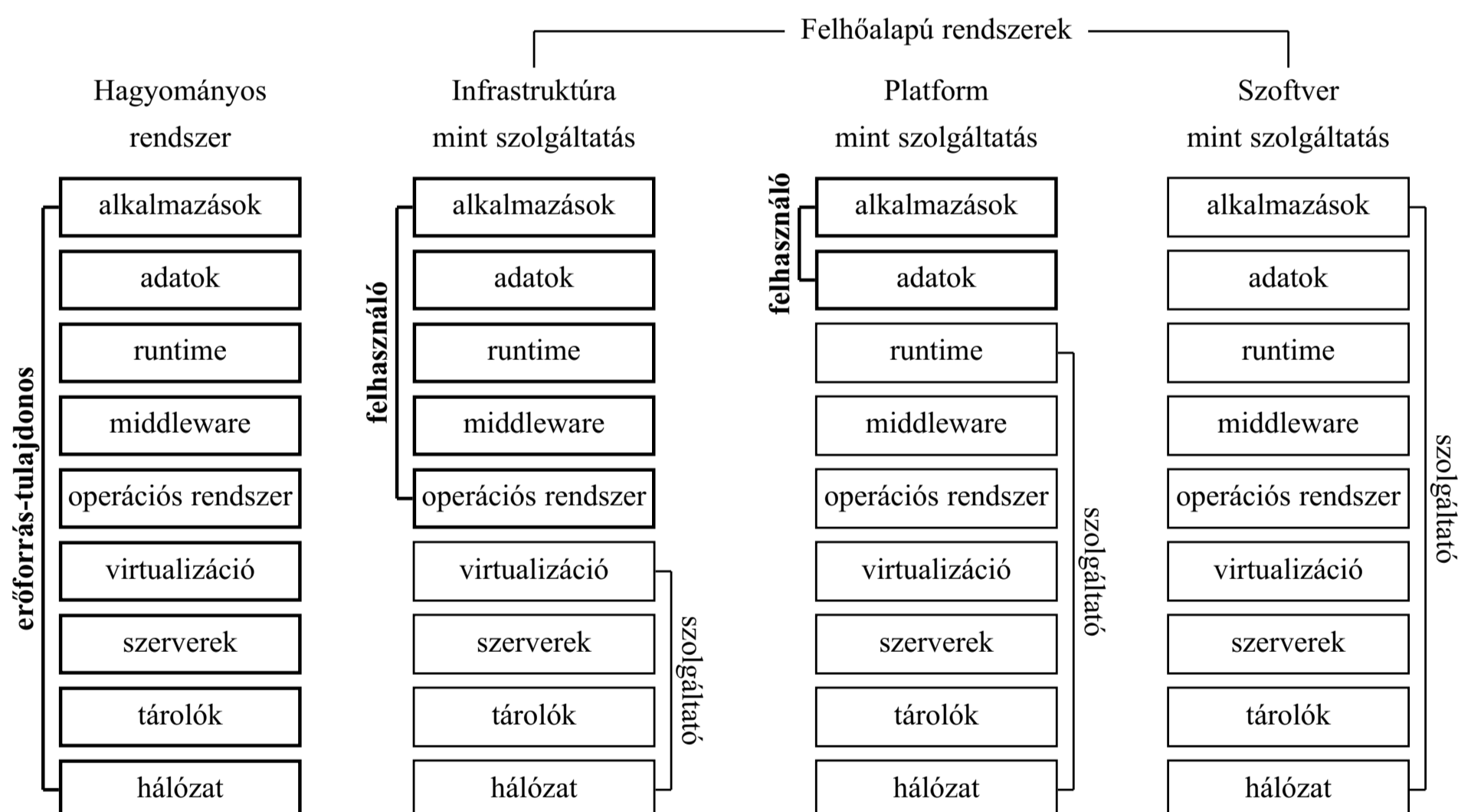
Az egyes modelleknél a felhasználó és a szolgáltató felelősségi körébe tartozó feladatokat jól szemlélteti a 4. számú ábra.

Telepítési modellek (Deployment Models)

- Magán számítási felhő (*Private cloud*): a felhő-infrastruktúra kizárólag egy szervezet számára működik. Ezt a felhasználó szervezet, de akár egy másik fél is menedzselheti, fizikailag lehet akár a felhasználó telephelyén, akár azon kívül.
- Közösségi számítási felhő (*Community cloud*): ebben az esetben a felhő-infrastruktúrát több szervezet megosztottan használja úgy, hogy az az adott

4. számú ábra

Felelősségi körök megoszlása a szolgáltatási modellekben

Szerkesztette a szerző.

Forrás: <http://blogs.cisco.com/wp-content/uploads/Seperation-of-Responsibility-inCloud.png>

¹⁵ Lepenye Tamás: Számítási felhő – egyszerűen (2. rész). 2011. 06. 16.
<http://lepenyet.wordpress.com/2011/06/16/szmtsi-felho-egyszeruen-2-rsz/>

közösség közös érdekeit támogassa (például közös küldetés, biztonsági követelmények, előírások, megfelelőségi szempontok). Ezt menedzselheti akár a felhasználó szervezet, akár egy másik fél is, fizikailag lehet a felhasználó telephelyén, akár azon kívül.

- Nyilvános számítási felhő (*Public cloud*): a felhő-infrastruktúra ebben a modellben bárki (a nagyközönség vagy egy nagy [ipari] csoport) számára elérhető, de a felhőszolgáltatást nyújtó szervezet tulajdonában van. Ez tekinthető ma a legismertebb telepítési modellnek.
- Hibrid számítási felhő (*Hybrid cloud*): a felhő-infrastruktúra ekkor több, az előző modellek szerint felépülő rendszer (magán-, közösségi, nyilvános) keveréke, ahol a felhők megtartják egyedi jellegzetességeiket, azokat szabványosított vagy szabadalmazott technológiák kötik össze, lehetővé téve az adatok és alkalmazások hordozhatóságát (például cloudbursting technológia a felhők közötti terhelés kiegyenlítésre, amikor a magánfelhőben rendelkezésre álló erőforrások elfogynak és azokat más, tipikusan nyilvános felhőben meglévővel pótolják ki.¹⁶⁾

A szolgáltatási és a telepítési modellekből egyfajta mátrix képezhető. Ebben a mátrixban kell megtalálnia a felhasználónak a számára megfelelő szolgáltatást, azaz hogy hová helyezi saját (meglévő vagy tervezett) hálózatát, és ennek mezőibe pozicionált termékek közül tudja kiválasztani a számára megfelelőket.

A téma szempontjából kiemelendő, hogy míg a fejlett országok felhőalapú rendszerekkel foglalkozó nemzeti és/vagy nemzetközi szervezetei a nagy tömegű érzékeny adattal dolgozó állami, kormányzati, önkormányzati szférában az információbiztonság szempontok okán a szolgáltatási modellek mindegyikét elfogadhatónak tartják, addig a telepítési modellek közül ez már nem mondható el mindegyikre. Az Európai Unió Hálózat- és Információbiztonsági Ügynöksége (*European Union Agency for Network and Information Security*, eredeti nevén: *European Network and Information Security Agency*; *ENISA*) szakértői megállapították, hogy éppen az érzékeny alkalmazásoknak és adatoknak köszönhetően a magán- és a közösségifelhő-modellek felelnek meg legjobban az állami feladatoknak, még akkor is, ha a méretbeli előnyök javarésze ebben az esetben eltűnhet.¹⁷ Hasonlóan vélekednek a NIST szakem-

¹⁶ Bharath Chandrasekhar: What is Cloudbursting? 2011. 03. 15.

<http://cloudsecurity.trendmicro.com/what-is-cloudbursting/>; Lepenye Tamás: Számítási felhő – egyszerűen (3. rész). 2011. 06. 17. <http://lepenyet.wordpress.com/2011/06/17/szmts-felho-egyszeruen-3-rsz/>

¹⁷ Daniele Catteddu (ed.): Security & Resilience in Governmental Clouds. 2011. 01.

<http://www.enisa.europa.eu/activities/risk-management/emerging-and-future-risk/deliverables/security-and-resilience-in-governmental-clouds>

berei is, szerintük az állami szervek inkább a magán- vagy közösségi felhőt preferálják, éppen azért, mert a biztonsági és adatvédelmi problémák a nyilvános felhőben jelentkeznek a legerősebben.¹⁸ A magyarországi helyzetről elmondható, hogy a NISZ Zrt. egyik fő feladata, hogy közösségifelhő-alapú szolgáltatást kínáljon az említett hazai szektor szereplőinek, amelyen belül IaaS, Paas és SaaS szolgáltatásokat is nyújt.

Összegzés, javaslatok

A tanulmányban összefoglaltam Magyarország kibervédelmének főbb elemeit, kiemelve a téma szempontjából legfontosabb stratégiát, jogszabályokat és szervezeteket. Ez után bemutattam az állami, önkormányzati infokommunikációs rendszerek konszolidálása okán létrejövő szolgáltató-felhasználói modellt, és annak hatását a kibervédelemre, amelynek kapcsán rámutattam, hogy a jelenlegi jogszabályok az ebből adódó feladat- és felelősségelhatárolást nem kezelik. Rávilágítottam, hogy a hazánkban kijelölt központi szolgáltató, a NISZ Zrt. említett jogszabályokban leírt feladatainak ellátását úgy végezheti el, hogy alapvetően felhőalapú szolgáltatásokat nyújt, ezért összefoglaltam a felhőalapú rendszerek tulajdonságait, csoportosításukat. Bemutattam azt is, hogy a nagy nemzetközi szervezetek ezek közül melyeket ajánlják az állami intézmények számára és a NISZ Zrt. melyben szolgáltatót.

Ezek pedig már megteremtik az alapot arra, hogy megvizsgáljuk a biztonság mint szolgáltatás alapelveit és alapfeltételeit. Ezekről lesz szó a tanulmány második részében.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

(2017. augusztus 1-jei állapot)

346/2010. (XII. 28.) kormányrendelet a kormányzati célú hálózatokról

309/2011. (XII. 23.) kormányrendelet a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltatásokról

84/2012. (IV. 21.) kormányrendelet egyes, az elektronikus ügyintézéshez kapcsolódó szervezetek kijelöléséről

2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről

¹⁸ Wayne Jansen – Timothy Grance: Guidelines on Security and Privacy in Public Cloud Computing. 2011. 12. <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-144/SP800-144.pdf>

1139/2013. kormányhatározat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról
2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról
7/2013. (II. 26.) NFM rendelet a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltatásokat egyedi szolgáltatási megállapodás útján igénybe vevő szervezetekről, valamint a központi szolgáltató által üzemeltetett vagy fejlesztett informatikai rendszerekről
41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről
186/2015. (VII. 13.) kormányrendelet a központosított informatikai és elektronikus hírközlési szolgáltató információbiztonsággal kapcsolatos feladatköréről
451/2016. (XII. 19.) kormányrendelet az elektronikus ügyintézés részletszabályairól

MOGYORÓDI GERGELY

A rendőrök felvételi eljárása a modern rendőrség jellemzői tükrében

A modern rendőrségről, a modernizálás szükségességéről és lehetőségeiről jelentős mennyiségben születtek művek. Jóval kevesebb publikáció áll rendelkezésre a rendőrök kiválasztásáról vagy az alkalmassági kritériumokról. Ennek lehetséges okai közé a szolgálat viszonylagos rövid múltját (erről részletesen később lesz szó), valamint azt sorolom, hogy az újítások elsősorban belső szakanyagokban láttak napvilágot, nem pedig tudományos művekben.

Úgyszintén kevés az olyan (naprakész) hazai szakirodalom, amely a ket-
tő összefüggésének vizsgálatával foglalkozik.

A dolgozatban arra keresek választ, hogy a magyar rendőrök jelenlegi felvételi eljárásában, követelményeiben megtalálhatók-e a modern rendőrség jellemzői.

A vizsgálatot a témához kapcsolódó fogalmak tisztázásával kezdem, majd a kiválasztás történetét mutatom be, végül pedig a szakirodalom feldolgozásával (ideértve a Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Karának felvételi statisztikáit és a külföldi rendőrségek bemeneti követelményeinek példáit is) elemzem a kérdéskört.

A magyar nyelv értelmező szótára szerint a modern szó mint melléknév a következő jelentésekkel bír. Egyfelől „*a korról haladó, a maga működési területén a legújabb szellemi és technikai vívmányokat ismerő, elfogadó és velük élő »személy«¹*”, másfelől pedig „*a legújabb kor igényeinek, felfogásának, szokásainak, divatjának, szellemi, tudományos és technikai fejlettségének megfelelő »dolog«²*”.

Ugyanitt a kiválasztás fogalmáról ez olvasható: „*több (hasonló) dolog, személy közül való választás, kijelölés (vmely célra)*”³.

A rendőrség vonatkozásában, ha a rendészeti szakgimnáziumokba vagy a Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Karára való bekerülést vesszük alapul (mivel ezek a rendőrré válás elsődleges, de nem kizárólagos

1 Bárczi Géza – Országh László (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962

2 Uo.

3 Uo.

és megkerülhetetlen módjai), akkor a kiválasztás tulajdonképpen egy jogszabályok által meghatározott olyan folyamat, amely az adott tanintézmény követelményeinek, a szolgálati viszony létesítésének, valamint az alkalmasság kritériumainak való megfelelést jelenti. Másként megfogalmazva, a „személyi, képesítési, fizikai, pszichikai és egészségügyi alkalmassági követelményeknek” a teljesülése.⁴

Induljunk ki abból, hogy a korszerű rendészetre, ebből következően egy modern rendőrre jellemző a szakmai felkészültség és a megújulási készség.⁵

Az első kritérium teljesülésében jelentős szerepe van a rendőrképzésnek. Köztudott, hogy egy jó termék előállításához rendszerint jó alapanyagok szükségesek. Nincs ez másként a rendőrök felkészítésével sem. A rosszul kiválasztott hallgatókkal nehéz a felkészítés és a fejlesztés, sok esetben pedig már az alapképzés ideje alatt bekövetkezik a pályaelhagyás, ezért fontosak a jól meghatározott bemeneti követelmények.

E gondolatmenet alapján, meglátásom szerint a következő kérdésekre kell és érdemes választ keresni:

- Ki tekinthető alkalmasnak (mitől jó egy rendőrjelölt)?
- Mit jelent a rendőrhallgatók kiválasztásának professzionalizmusa?
- Lehet-e összefüggést találni egy hallgató hatékonysága (teljesítőképesége) és a jelenlegi bemeneti követelmények között?

A következőkben áttekintő jelleggel és a teljesség igénye nélkül, a kiválasztás történeti hátterén keresztül próbálok választ adni e kérdésekre.⁶

A mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvénycikk 21. szakasza már meghatározta, hogy „*csak hiteles, jó erkölcsű és még büntetéssel meg nem rovott emberek, és mindenkor csak az illető szolgabíró vagy kapitány jóváhagyása mellett*” lehetett szolgálati viszonyt létesíteni. Ekkor még csak személyi feltételekről beszélhettünk, alkalmassági kritériumok nem léteztek.

Az alkalmasságra vonatkozó első írott anyag a Budapest Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség 1894. évi működési jelentése volt, amely felismerte, hogy a rendőri szolgálatellátáshoz magasabb követelményeknek

4 Csatai Tamás: A rendőrré válás és szolgálatellátás alatti pályaalkalmassági követelmények alakulása az 1800-as évek végétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 2010/7–8., 84. o.

5 Finszter Géza: A rendészet elmélete és a rendészeti eszközrendszer. Nemzeti Közsolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 2013, 123. o.

6 A történeti rész feldolgozásához a következő tanulmányokat használtam fel: Krajcsovics Pál – Félegyházi Csaba: Az egészségi alkalmassági vizsgálat társadalomorvostani és gazdasági vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, 1997/12., 32–36. o.; Csatai Tamás: i. m.

kell megfelelni.⁷ Innen datálható a központosított egészségügyi alkalmasság kialakulása⁸, amely a kritériumok területén sokáig egyeduralkodó volt. Az idő folyamán természetesen változtak a feltételek, így elősegítették az alkalmatlanság megállapítását.⁹

A korábbi rendszerekhez képest jelentős szemléletváltozást mutatott az 1981-ben kiadott egészségi alkalmassági táblázat.

Ez egyfelől rendelkezett a nem kielégítő fizikai teljesítőképességről, azonban erőnléti alkalmassági vizsgálatokat még nem végeztek. Mivel az orvosok nem kizárólag egészségi kérdésekben döntöttek, ezért sporttisztákat is bevontak, kialakítva ezzel a kényszerítő teljesítmény értékelését (például szorító, csavaró, karoló stb.).

Másfelől a szolgálattal össze nem egyeztethető magatartási zavarok kiszűrésére az orvosok pszichológusokat alkalmaztak, de a lélektani vizsgálatok továbbra sem különültek el.

Az előbbieket mellett újdonságnak számított az állománykategóriák (az A jelzésbe tartoztak a tanintézményekbe beiskolázottak) és a minősítési rendszer bevezetése is.

Az egységes, országos szintű vizsgálatokat 1985-től¹⁰ az Egészségügyi Alkalmasságot Vizsgáló Osztály (BM Korvin Ottó Kórház és Intézményei) látta el.

A 33/1997. (V. 13.) BM–IM–TNM együttes rendelet hatálybalépéséig az orvos kompetenciájába tartozott az alkalmasság kérdésének elbírálása. Ettől kezdve elkülönültek a pszichológiai és fizikai alkalmassági vizsgálatok, és megváltozott a minősítési rendszer is.

A fizikaiállapot-felméréseknél különbséget tettek a nemek és korcsoportok között, míg a pszichológiai vizsgálatok a személyiséget, a képességeket, és a rendőri pályára alkalmatlanná tevő betegségeket analizálták.

⁷ Krajcsovics Pál – Félegyházi Csaba: i. m. 32. o.

⁸ Krajcsovics Pál – Félegyházi Csaba – Körmendiné Szabó Beatrix: Az alkalmassági vizsgálat helye a Belügyminisztérium egészségügyi szolgálatában. Rendészeti Szemle, 1994/1., 67. o.

⁹ Fontos változás volt az egészségügyi alkalmassági táblázat kiadása 1961-ben, de a pszichológiai jellegű vizsgálatok továbbra sem különültek el. 1965-től a fővárosi rendőrség vonatkozásában a Belügyminisztérium Szakorvosi Rendelőintézet belgyógyásza, a vidéki rendőrségeken a rendőrorvos határozott az alkalmasság kérdésében. Mérőföldkőnek számított a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló az 1971. évi 10. számú törvényerejű rendelet, valamint a belügyminiszter végrehajtási utasítása, továbbá az alkalmassági vizsgálatok követelményrendszerét meghatározó 17/1973. BM parancs (Belügyminisztérium Egészségügyi Szabályzata). Lásd Csatai Tamás: i. m. 86. o.

¹⁰ A központosításról szóló döntés már 1980-ban megszületett.

A korábbi szabályozást a 21/2000. (VIII. 23.) BM–IM–TNM együttes rendelet helyezte hatályon kívül. Bővült az orvosi, a fizikai és a pszichológiai vizsgálatok rendszere. Megváltoztak az alkalmassági kategóriák és a minősítések, de a folyamatok továbbra is az alkalmatlanság kiszűrésére irányultak.

A szakterületek képviselői továbbra is különállóan döntöttek az alkalmasság kérdésében, emellett ebben az időben alakították ki a fizikai-pszichológiai-egészségi vizsgálati sorrendet is.

Ha az eddigi fejlődési irányt összességében figyeljük, egyértelműen látható, hogy a rendőrök kiválasztása a klinikai alapú vizsgálatok irányába haladt. A hangsúly a megelőzésre, a kizáró és a szolgálatot veszélyeztető okokra helyeződött, míg az egyén alkalmazhatóságának kérdése háttérbe szorult.

Az előbbiekből következően jó rendőrjelöltnek az tekinthető, akinek megfelelő a végzettsége, megfelel a szolgálati viszony létesítésének, az orvostudomány, a lélektan és a testnevelés-tudományi szakmai kívánalmainak (röviden a társadalmi normákhoz alkalmazkodni tudó, kellően értelmes, testileg és lelkileg egészséges, jó erőben lévő személyek). Ebben érhető tetten a (kiválasztási) eljárás professzionalizmusa, valamint a hatékonyságra törekvés is (a kritériumok teljesülése esetén elvárható, hogy a hallgató jól teljesítsen).

A korábbiakban feltett kérdésekre nemcsak a történeti fejlődés áttekintéséből, hanem az alkalmassági vizsgálatokat jelenleg szabályozó 57/2009. (X. 30.) IRM–ÖM–PTNM együttes rendeletben foglaltakban is találhatunk választ. Utóbbi 3. § (2) bekezdése ekként rendelkezik a professzionalizmusról: *„Az egészségi és pszichikai alkalmassági vizsgálatokat a rendvédelmi szerv egészségügyi és pszichológiai szolgálata, az országos parancsnoksággal rendelkező rendvédelmi szervek vonatkozásában az országos parancsnokság egészségügyi és pszichológiai szakirányító szerve által kidolgozott, és a Belügyminisztérium Személyügyi Főosztály Egészségügyi Koordinációs Osztály (a továbbiakban: BM EKO) vezetője által jóváhagyott szakmai protokoll szerint kell végezni. Az egészségügyi és pszichológiai szakterület szakirányító szerve a szakmai és módszertani előírások figyelembevételével biztosítja az egészséges szakmai elvek, módszerek és kritériumok érvényre juttatását.”*

A hatékonyságra a norma 5. § (1) bekezdés a) és b) pontja ad választ: *„a) egészségi, pszichikai, fizikai szempontból a meghatározott követelményrendszer szerint alkalmas-e a betöltendő szolgálati beosztás, munkakör ellátására; b) egészségének előre látható károsodása nélkül alkalmas-e egyes, fokozott igénybevétellel, veszéllyel járó szolgálati feladatok, munkatevékenységek elvégzésére.”*

Korszerűsége utalást a rendelet 6. § (1) bekezdésében találhatunk: „Az egészségi alkalmassági vizsgálatot az orvostudomány aktuális állásának megfelelően az 1. mellékletben rögzített kritériumok figyelembevételével kell végezni.”

A leírtakból levonhatnánk a következtetést, hogy a jelenlegi kiválasztási rendszerben tükröződik a modernség, hiszen jóváhagyott szakmai protokollok alapján, a tudomány aktuális állásának megfelelően (feltételezi a megújulási készséget is) választják ki az alkalmas és feltételezhetően hatékony egyéneket.

Azt, hogy az egyes protokollok, standardok milyen mértékben tekinthetők szakmainak, nem tudom megítélni, mivel nincs se orvostudományi, se pszichológiai, sem pedig testnevelés-tudományi végzettségem, ezért ehhez a szakirodalmakban foglaltakat hívom segítségül, amelyek a következő eredményeket, kritikákat fogalmazták meg.

Krajcsovics és társai tanulmányuk konklúziójában azt emelték ki, hogy a rendőrség csak akkor lehet hatékony és eredményes, ha az állomány képes megfelelni az erőnléti, lélektani és szakmai kihívásoknak. Különböző szempontok (például gazdasági, személyügyi) alapján ez csak úgy képzelhető el, hogyha a kiválasztás „*pályaorientált alkalmasságvizsgálattal*” történik.¹¹ Véleményük alapján a jó kiválasztásra fordított költségek úgy térülnek meg, hogy ezáltal megelőzhetőek a hibás intézkedések, a felszerelés, a képzés és a korai nyugállományba helyezés anyagi vonzatai. Álláspontjuk szerint a magyar rendőrség kiválasztási rendszere korszerű, gondoskodik a szolgálatellátás követelményeinek megfelelő állományról.

Takács Péter egy kivizsgálási és utógondozási központ létrehozását szorgalmazta. Ezen kívül javaslatot tett a szituációs gyakorlatok alkalmazására, amellyel javítható lenne a személyek bevalásának vizsgálata.¹²

Krajcsovics Pál és Félégyházi Csaba az alkalmatlansági okok vizsgálatából arra a következtetésre jutott, hogy az alkalmatlansághoz vezető leggyakoribb elváltozások gyakorlatilag megegyeznek a későbbi szolgálatképtelenség okaival. Eme összefüggés alapján úgy gondolták, hogy az egészségi alkalmasság követelményeit felül kell vizsgálni, és ebből következően nincsen lehetőség a kritériumok liberalizálására. Véleményük alapján a szervezet munkáját, a gazdaságos működést döntően befolyásolja a megfelelő egészségi kondíciójú személyek alkalmazása.

¹¹ Krajcsovics Pál – Félégyházi Csaba – Körmendiné Szabó Beatrix: i. m. 72. o.

¹² Takács Péter: Gondolatok a rendőrség felvételi gyakorlatáról. Belügyi Szemle, 1995/2., 71–80. o.

Balázs István és Takács Péter arra tért ki¹³, hogy időszerűtlen dolog az alkalmassági vizsgálatokat főként orvos-egészségügyi jellegűnek tekinteni, és nem elhanyagolható szempont a fizikai állóképesség vizsgálata sem. Véleményük szerint a rendőri pályára alkalmasság orvosi vonatkozása elengedhetetlen, és jóval komplexebb kérdés.

A szerzők arra hívták fel a figyelmet, hogy a helyes kiválasztás jelentős mértékben befolyásolja a fluktuációt. Az egészségügyi és pszichológiai vizsgálatok a szakma szempontjából kellő részletességgel történnek, sokan azonban már hallgatóként, vagy pályakezdő korukban alkalmatlanná válnak a hivatásra.

Véleményük szerint egy jól kiépített felvételi eljárás nemcsak az elvándorlást előzheti meg, hanem a „minőségi rendőr” segíthet a rendőrségre vonatkozó, negatív társadalmi sztereotípiák áthidalásában is. Másfelől a rossz kiválasztási rendszer azoktól is elveszi a lehetőséget, akik esetleg rátermettek a pályára.

A szerzők a kiválasztás javításának lehetőségét abban látták, hogy a szűrést végzők és a fogadó (felvevő) szervek együttműködve alakítanák a felvételi követelményeket.

A cikk emellett a lélektani jellemvonások, a különböző magatartásminták felismerésére, kiszűrésére helyezi a hangsúlyt, és a kiválasztásának jövőbeli kiépítését is elsősorban ezen a téren képzelte el. Ezen kívül nagy jelentőséget tulajdonítottak a megfelelő önismeret tisztázásának is. A szerzők sokat várnak egy *humán szolgáltatóközpont* létrehozásától, amely lehetővé tenné az egységes alkalmassági vizsgálatokat, valamint bevételek vizsgáló és utógondozó szervezetként is üzemeltethető.

Bokodi Márta arra hívta fel a figyelmet, hogy a „jelölt tulajdonságjegyét az elvégzendő feladat, kötelesség, felelősség, munkakör pontos elemzésével kell összevetni. Így kerül megfelelő ember a megfelelő helyre!”¹⁴

Csatai Tamás arról írt¹⁵, hogy a fejlődésnek nem a magasabb követelmények irányába kellett volna haladnia, hanem a szakterületi szükségletekhez kellene alkalmazkodni, és differenciálni a kritériumokat.

Csatai az 57/2009. (X. 30.) IRM–ÖM–PTNM együttes rendelet kapcsán kiemelte, hogy a norma nem a szükséges fejlődési irányt képviseli. A fizikai

13 Balázs István – Takács Péter: A rendőralkalmassági vizsgálat korszerűsíthetősége. *Belügyi Szemle*, 1997/12., 38. o.

14 Bokodi Márta: Hogyan érvényesülnek a személyiség dimenziói a kiválasztásban? *Magyar Rendészet*, 2004/2., 143. o.

15 Csatai Tamás: i. m.

alkalmassági vizsgálatok teljesítési szintje emelkedett, ahelyett hogy azt dinamikus irányba alakították volna.

Az alkalmassági döntés rendszere kapcsán felhívta a figyelmet arra, hogy a mechanizmus továbbra sem változott, a szakterületek önálló döntéseket hoznak, nem együttesen bírálják el a jelentkezőt.

Véleménye szerint az egészségügyi protokoll továbbra is „tömegként” végzi a vizsgálatokat, nem történt meg a szükséges foglalkozás-egészségügyi szemlélet kialakítása.

Csatai az alkalmassági vizsgálatok jövőjét abban látja, hogy a személyek alkalmassági követelményeit a területi képviselőkkel együtt közösen meghatározva, komplexen kell értékelni.

Megítélése szerint az alkalmasságvizsgálatok úgy újíthatók meg, ha azokat egy rendőrség által működtetett központ végezné, amely egyidejűleg felelős lenne a beválasztások elvégzéséért is.

Úgy véli, hogy az eddigieknél nagyobb szerepet kell tulajdonítani az önismeretnek és a beállítódásvizsgálatnak.

Németh János a fizikai alkalmassági vizsgálatok során alkalmazott gyakorlatok hatékonyságát elemezte. Végkövetkeztetése szerint az erőnlétet vizsgáló gyakorlatok a szükséges „*célt kevésbé, vagy egyáltalán nem érik el*”¹⁶. A szerző a most alkalmazott vizsgálatok helyett javaslatot tett olyan gyakorlatok bevezetésére, amelyekkel több képesség is vizsgálható.¹⁷

Felsorolásszerűen összegzem a szakirodalmi ajánlások megállapításait:

- A fizikai-egészségi-pszichológiai vizsgálatok alkalmazását valamennyi érintett szükségesnek tartja, hiszen olyan javaslat nem született, amely valamelyik mellőzésére irányulna.
- Egyes szerzők a vizsgálatok szigorítása mellett, mások pedig a szintemelkedés ellen vagy a vizsgálati módszerek átalakítása mellett érvelnek.
- Több szerző vélekedik úgy, hogy a hatékonyságot, valamint a fluktuációt döntően befolyásolja a helytelen kiválasztás.
- A szakterületek önállóan döntenek ahelyett, hogy komplex értékelés történne.
- A területi szervek nem vesznek részt az alkalmasság meghatározásában.
- A kiválasztási eljárás tömegeket kezel.
- A kiválasztást a rendőrségen belül egy központosított szervezeti egységen belül képzelik el.

¹⁶ Németh János: A rendőri munka során szükséges kondicionális képesség, és az előírt feladatok elemzése, értékelése. *Magyar Rendészet*, 2013/1., 138. o.

¹⁷ A javasolt vizsgálatok részletezése a téma szempontjából nem releváns.

A következőkben az előbbi megállapításokra szeretnék reagálni a statisztikai adatok és a külföldi rendőrségek által alkalmazott módszerek segítségével.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Karára¹⁸ jelentkezők alkalmassági vizsgálatainak statisztikai adataival kezdem (táblázat).

**Kimutatás a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
alkalmassági vizsgálatának eredményeiről**

Alkalmassági vizsgálatok	2013	2014	2015	2016
Fizikai vizsgálat				
Alkalmas	783	878	840	668
Alkalmatlan	486	558	443	299
Nem jelent meg	257	347	287	485
Egészségi-pszichológiai vizsgálat				
Alkalmas (I. fok/II. fok)	451/116	517/144	427/135	407/86
Alkalmatlan (I. fok/II. fok)	310/98	335/79	386/174	244/76
Nem jelent meg (I. fok/II. fok)	22/33	26/54	27/33	17/58
Pályaorientációs beszélgetés				
Alkalmas	529	599	519	454
Alkalmatlan	4	4	4	5
Nem jelent meg	34	59	40	34

A táblázatból látható, hogy vizsgálatok valóban tömegeket kezelnek, ez jelentősen megnehezíti az alkalmasság mélyebb vizsgálatát. Jóval nehezebb helyzet, amikor a rendőrség létszámának jelentős növelését kell végrehajtani.

A tömegek kezelésére például az angol és walesi rendőrök kiválasztásakor online előszűrő rendszert alkalmaznak¹⁹. Ez költséges megoldás ugyan, viszont lehetővé teszi a szakmai szempontok szerint előszűrt jelöltekre koncentrációt az alkalmassági vizsgálatok során.

Saját meglátásom szerint a fizikai alkalmassági vizsgálat túlzottan domináns. A statisztikából egyértelműen kiderül, hogy a jelentkezők nagyjából fele elbukik az első akadályon.

Természetesen azt sem szabad elfelejteni, hogy az alkalmassági vizsgálatok közül az erőnléti a legolcsóbban kivitelezhető, ebből a szempontból pedig logikus az első helye. Azonban pont a fizikai állapot a legkönnyebben

¹⁸ Azért csak a rendészettudományi kar adatait tüntetem fel, mert kizárólag szemléltetésként használom, mélyebb elemzésre nem kerül sor.

¹⁹ Lásd Mogyoródi Gergely: Anglia és Wales hivatásos rendőri állományának kiválasztási eljárása és annak összevetése a hazai követelményekkel. Magyar Rendészet, 2016/6.

alakítható, és ha a jelentkező testileg és lelkileg alkalmas (itt jön képbe a Csatai által említett együttes értékelés hiánya), akkor nem lenne szabad, hogy akadálya legyen az egyetem megkezdésének. Meglátásom szerint inkább a képzés feladata a fizikai felkészítés, nem pedig az egyéné.

A javasolt dinamikus erőnléti vizsgálatokra jó példa az ír rendőrség által alkalmazott fizikaikompetencia-vizsgálatok rendszere.²⁰

Az alkalmassági vizsgálatok követelményeinek változása kapcsán utalni kell az angol és walesi rendőrség módszerére: a kritériumokat mind az egészségi, mind a fizikai vizsgálat terén csökkentették.

A jelenlegi rendszer kiemelkedő hatékonysága ellen szól például, hogy a rendészettudományi karon 2016-ban a rendvédelmi szakirányok vonatkozásában a lemorzsolódás 14 százalék volt (220 felvett hallgatóból 31 leszerelt), míg 2015-ben 9,6 százalék (258 felvett hallgatóból 25 szerelt le)²¹, ami jelentősen megnehezíti a humánerőforrás-tervezést.

Nem értek egyet azokkal a megállapításokkal, amelyek szerint mind a rendőrség hatékonyságát, mind pedig a fluktuációt döntően befolyásolná az alkalmassági vizsgálatok rendszere.

Véleményem szerint a kiválasztás hatékonysága pontosan a tanulmányok megkezdéséig és az ottani körülményekhez való alkalmazkodásig terjed, mivel ettől kezdve olyan mennyiségű környezeti tényező befolyásolja a hallgató sikerességét/sikertelenségét, hogy nem lehet a kiválasztási módszerek és a szolgálat hatékonysága között egyértelmű kölcsönhatást megállapítani.

Azzal a meglátással egyetértek, hogy felvevő szervek szerepe jóval fontosabb kellene hogy legyen, hiszen ők azok, akik képesek meghatározni az aktuális igényeket. Emellett persze kérdés az is, hogy azok a képességek, készségek, amelyek a felvétel idején időszerűnek számítottak, a kettő-négy éves képzés végére is annak tekinthetők-e.

A központosított, rendőrségen belül működő kiválasztással foglalkozó egység kapcsán megjegyezném, hogy ez sem a polgári életben, sem pedig a nyugati rendőrségek (például az északír)²² esetében nem újdonság. Az északír rendőrség a kiválasztás egyes folyamatainak lebonyolításával külső gazdasági társaságot bízott meg, és csak az általuk megfelelőnek találtakkal végeztetik el az alkalmassági vizsgálatokat.

²⁰ Mogyoródi Gergely: Az An Garda Síochána (az ír rendőrség) képzési és állománykiválasztási rendszere. Magyar Rendészet, 2016/5., 123–137. o.

²¹ Megjegyzés: az adatok valamennyi rendészeti szakirányos hallgatóra, nem csak a rendőrökre vonatkoznak. Lásd Verhóczy János: Feljegyzés a tisztjelölt hallgatók lemorzsolódásáról a felvétel és az alapképzés során. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016

²² Lásd www.joinpsni.co.uk/downloads/Guidance-for-Applicants.pdf

Álláspontom szerint tehát nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy a jelenlegi felvételi eljárásra tekinthetünk-e a modern rendőrség egyik jellemzőjeként. A felsorakoztatott szempontok lehetőséget adnak a téma aktualitásának felismerésére, de a kérdés eldöntéséhez további kutatások szükségesek.

IRODALOM

Balázs István – Takács Péter: A rendőralkalmassági vizsgálat korszerűsíthetősége. *Belügyi Szemle*, 1997/12.

Bárczi Géza – Országh László (szerk.): A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962

Bokodi Márta: Hogyan érvényesülnek a személyiség dimenziói a kiválasztásban? *Magyar Rendészet*, 2004/2.

Csatai Tamás: A rendőrré válás és szolgálatellátás alatti pályaalkalmassági követelmények alakulása az 1800-as évek végétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 2010/7–8.

Finszter Géza: A rendészet elmélete és a rendészeti eszközrendszer. Nemzeti Közszerződési és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 2013

Krajcsovics Pál – Félegyházi Csaba – Körmendiné Szabó Beatrix: Az alkalmassági vizsgálat helye a Belügyminisztérium egészségügyi szolgálatában. *Rendészeti Szemle*, 1994/1.

Krajcsovics Pál – Félegyházi Csaba: Az egészségi alkalmassági vizsgálat társadalom- és gazdasági vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, 1997/12.

Mogyoródi Gergely: Az An Garda Síochána (az ír rendőrség) képzési és állománykiválasztási rendszere. *Magyar Rendészet*, 2016/5.

Mogyoródi Gergely: Anglia és Wales hivatásos rendőri állományának kiválasztási eljárása és annak összevetése a hazai követelményekkel. *Magyar Rendészet*, 2016/6.

Németh János: A rendőri munka során szükséges kondicionális képesség, és az előírt feladatok elemzése, értékelése. *Magyar Rendészet*, 2013/1.

Takács Péter: Gondolatok a rendőrség felvételi gyakorlatából. *Belügyi Szemle*, 1995/2.

Verhóczy János: Feljegyzés a tisztjelölt hallgatók lemorzsolódásáról a felvétel és az alapki-képzés során. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest, 2016

PETRÉTEI DÁVID

A bizonyítékok ismeretelméleti megközelítéséről

*Van-e emberhez méltóbb törekvés, mint az igazság-kutatás?*¹

A szakirodalom a bizonyítás meghatározásánál ismer logikai, processzuális, pszichikai és ismeretelméleti megközelítést.²

E tanulmány elsősorban az ismeretelméleti megközelítést mutatja be, bele foglalva egyéb szempontokat is.

Ismeret, bizonyítás és igazság

A kriminalisztika megismerő tevékenység.³ A megismerés egyik leglényesebb összetevője az ismeret, a tudás. A tudás platóni definíciója az igazolt igaz hit. (Hogy ezt a hitet ne keverjük a vallásos hittel vagy bármely elhitt dogmával, mondhatunk meggyőződést is helyette.) Az igazolás feltétele óv meg attól, hogy tudásnak tekintsük a véletlen ráhibázást az igazságra.⁴

Az igazolt igaz meggyőződés definíciója csaknem kétezer-négyszáz éven át megállta a helyét, míg a XX. század második felében felbukkantak az úgynevezett Gettier-kihívások. *Edmund Gettier* példái paradoxonok, amikor a személy meggyőződése nem a megfelelő bizonyítékok miatt találkozik az igazsággal. Így bevezet a platóni hármas mellé egy negyedik kritériumot: az igazolt igaz hit megfelelő bizonyítékok alapján alakul ki.⁵

A megismerés „*csak akkor tölti be szerepét, ha a megszerzett ismeretek igazak*”⁶. Bizonyítani tehát annyit tesz, mint „*valamely tétel igazságát más*

1 Angyal Pál: Emlékeimből. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 8. o.

2 Alföldi Ágnes Dóra: Gondolatok a büntetőeljárásbeli bizonyítás jelentőségéről és fogalmának elméleti megközelítéséről. Jogelméleti Szemle, 2011/2.

3 Angyal Miklós: A kriminalisztikai megismerés, avagy a kriminalisztika megismerése. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): A munkát nem lehet eltíkolni – Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára. PTE ÁJK, Pécs, 2016, 9–13. o.

4 Jonathan Jenkins Ichikawa – Matthias Steup: The Analysis of Knowledge. In: Edward N. Zalta (ed.): The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Spring 2017
<https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/knowledge-analysis/>

5 Edmund Gettier: Is Justified True Belief Knowledge? Analysis, no. 6, 1963, pp. 121–123.

6 Bócz Endre: A bizonyítás egyes elméleti kérdései és gyakorlati problémái. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008, 95–102. o. [Kriminológiai Közlemények 65.]

*bizonyos, azaz igaz okok alapján megállapítani. [...] A bizonyítás feladata ezek szerint egyrészt a büntetendő cselekmény megtörténtét, másrészt a tettesként gyanúba fogott személy és a cselekmény közötti okozati összefüggést, valamint mindkettőnek olyan kísérő körülményeit (pl. beszámíthatóságot kizáró okok, minősítő körülmények, mentő- és enyhítő-, terhelő- és súlyosbító körülmények stb.), amelyeknek az anyagi vagy alaki szabályok [...] alkalmazása szempontjából jelentőségük van, az ítélkező bíróság előtt kétségtelenné tenni.”*⁷

Mi is az, hogy igaz?

Az igazság kritériumait számtalan filozófus vizsgálta, és még az igazság fogalmában sincs köztük egyetértés. E tanulmányban az igazság úgynevezett adekvációelméletét veszem alapul, később és helyenként kiegészítve a koherenciaelméletek egyes elemeivel. Mi is az az adekvációelmélet? A motónak választott Angyal Pál-idézet ekként folytatódik: „[...] értve igazságon a dolgoknak és az értelemnek egybevágóságát, vagy mint a régiek mondták: »*veritas est adequatio est rei et intellectus*«”⁸.

Az igazság adekvációelmélete *Arisztotelész*től *Aquinói Szent Tamáson* át a dialektikus materializmusig megtalálható. Utóbbi szerint az igazság a valóság hű visszatükröződése az ember tudatában.⁹ Azaz a megismerő szubjektum az objektumot, a megismerés tárgyát úgy reprodukálja, ahogyan az a tudaton kívül és attól függetlenül létezik.¹⁰ Az igazság próbaköve a gyakorlat, ennyiben tehát a dialektikus materialista igazságelmélet nemcsak adekvációelméletként (a világ adekvát, hű, megfelelő tükröződése), hanem pragmatikus igazságelméletként is felfogható.¹¹

Az igazság legfontosabb tulajdonsága annak tartalmi objektivitása. Nem a megismerő szubjektumtól függ, hogy igazak-e azok a nézetek, amiket igaznak tart; hanem hogy e nézetek tartalmilag megfelelnek-e az objektív valóságnak. Az igazság azonban nem egyezik a valósággal, ez két különböző fogalom. A valóság objektív, nem jellemezhető az igaz vagy nem igaz tulajdonságokkal. Ilyen tulajdonságokkal csak a valóság tudati tükörképe bírhat; e tudati termékek eltérhetnek a valóságtól. Az igazság mint tudati termék

⁷ Ridegh Rajmond – Olchváry-Milvius Attila: *Bűnügyi nyomozástan*. Hornyánszky Könyvnyomda, Budapest, 1936, 138. o.

⁸ Angyal Pál: i. m. 8. o.

⁹ Földesi Tamás (szerk.): *A dialektikus materializmus*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976, 234. o.

¹⁰ *Filozófiai Kislexikon*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1970, 137. o.

¹¹ Hársing László: *Bevezetés a tudományelméletbe*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999, 131. o.

vagy mint gondolat formáját tekintve szubjektív, tartalmát tekintve azonban objektív, mert az igaz és hamis differenciálásának mércéje az objektív valósággal való egybeesés.¹² Ennek próbája pedig a gyakorlat.

Az igazság tehát tartalmát tekintve mindig objektív, ezért nem használom a (főleg régi) kriminalisztikai szakirodalomban meghonosodott „objektív igazság” kifejezést, hiszen másfajta igazság, mint tartalmilag objektív és formailag szubjektív, nem létezik. Eltekintek továbbá az abszolút és relatív jelzők használatától is. Az igazság abszolút és relatív jellege ugyanis dialektikus egységet alkot. Az igazságban mindig megtaláljuk az abszolút mozzanatot, azaz a teljesség részét: ez nem más, mint a valóság hű visszatükröződése. Ugyanakkor a valóság kimeríthetetlen, egyetlen igazság sem tudja teljes egészében visszatükrözni; ennyiben tehát minden igazság relatív is.¹³

Az egyéb igazságelméletek között meg kell említeni *Alfred Tarski* szemantikai igazságelméletét, ami az adekvációelmélet továbbfejlesztése annyiban, hogy „igaznak” vagy „hamisnak” a nyelvi kijelentéseket tekintjük. A redundanciaelmélet (*Frank P. Ramsey* vagy *Alfred J. Ayer*) szerint nincs valódi igazságprobléma, mert a két mondat: „igaz, hogy az 5 prímszám” és „az 5 prímszám” közt valójában nincs különbség. A performanciaelmélet (*Peter F. Strawson*) szerint az „igazság” nem a dolgok tulajdonsága, sőt nem is tulajdonság; kijelentésével tartalmilag nem mondunk semmit, hanem pusztán nyelvi teljesítményt (performanciát) nyújtunk. *Jürgen Habermas*hoz köthető az igazság diszkurzív elmélete, amely szerint egy kijelentés akkor és csak akkor igaz, ha vele szemben egyetemes konszenzus érhető el. Azaz megalapozott konszenzussal a kijelentés beilleszthető a már elfogadott, koherens kijelentések közé. És ez elvezet az igazság koherenciaelméleteihez (*Francis H. Bradley, Brand Blanshard, Otto Neurath, Nicolas Rescher*), amelyek egyes elemeit szintén felhasználom.

Jogi igazság, erkölcsi igazság, ismeretelméleti igazság

Finszter Géza a kriminalisztika elméletéről írt művében a büntetőeljárásbeli megismerés gátjai közt említi a jogi eszközökből következő akadályokat, amennyiben a jogi igazság nem mindig esik egybe az erkölcsi igazsággal és nem alkalmas az ismeretelméleti igazság igazolására.¹⁴

¹² Földesi Tamás (szerk.): i. m. 234–235. o.

¹³ Uo. 238–239. o.

¹⁴ Finszter Géza: A kriminalisztika elmélete és a praxis a büntetőeljárás reform tükrében. Budapest, 2005–2007, 29. o. users.atw.hu/be/letoltes/Krimjegyzet.doc

Az igazság egyfajta redukcionista felfogása alapján ugyanis gyakorlatilag a jog nem igazságot követel, hanem az igazságra vonatkozó meg nem támasztott állítást.¹⁵ (Visszautalok a diszkurzív igazságelméletre!) Ha tehát adott kérdésre a valóságnak megfelelő válasz nem ismert, de a rendelkezésre álló válasz nem képezi vita tárgyát, vagy a kérdést esetleg fel sem teszik, az eljárás lefolyik a tényleges igazság ismerete nélkül is. Ez nem keverendő össze a polgári eljárásjog intézményével, ahol az egyik fél által sem vitatott állításokat nem szükséges bizonyítani. Ebben az esetben ugyanis azért nem vitatja senki az állítást, mert annak tartalmát minden résztvevő a valóságnak megfelelőnek, azaz igaznak tartja.

A jogi megismerés további sajátossága, hogy a jog minősít, azaz tényekként kiválaszt a történésekből olyan elemeket, amelyeket utóbb ilyen vagy olyan normatív vonatkozásba hozhat. Így a jog nem is a tényekben magukban, hanem csakis azok referenciált felfogásában érdekelt.¹⁶ A valóság feltárása és megértése azt a célt szolgálja, hogy a tényeket véges számú, előzetesen kodifikált zárt halmazok elemeiként definiálja, vagyis osztályozza.¹⁷

In dubio pro reo, azaz kétség esetén a terhelt javára kell dönten. Nyilvánvaló, hogy az ismeretelméleti igazság, a tudományos igazság keresése közben ilyen elv nem létezik. A komplex kriminalisztikai bizonyítás részét alkotó mikrobizonyítás, a szakértői vizsgálat és véleményalkotás során sem számít ez az elv.¹⁸

Az erkölcsi igazság és a jogi igazság szembeállítására tételezhetünk fel olyan példákat, amikor a kétséget kizáróan bizonyított bűncselekmény elkövetőjét felmentik életkora miatt; vagy amikor elítélik a jogos védelem kereteit túllépő személyt.

Felderítés és bizonyítás

A bizonyításra a szakirodalomban többféle meghatározás létezik, amelyek ennek lényegét – koronként eltérően – a következőképpen fogalmazzák meg. „A bizonyítás az igazság feltárásának és igazolásának folyamata a büntető-

15 Varga Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Budapest, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992, 148. o.

16 Uo. 63. o.

17 Uo. 151. o.

18 Tremmel Flórián: Bizonyíték a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006, 141. o.

eljárásban.”¹⁹ „A bizonyítás lényegi eleme a megismerés, mely folyamatban természetesen jelentős szerepet játszanak a logika szabályai, különösen a közvetett bizonyításnál, valamint a bizonyítás eljárásrendje, a bírói meggyőződés, a pszichológiai tényezők is hangsúlyosak.”²⁰

Az egész kriminalisztika megismerő tevékenység.²¹ Filozófiai értelemben a megismerés feltárásból és bizonyításból áll, ahol a feltárás az új, de még nem bizonyított ismeretek megszerzése. A valóságot a feltárás közvetíti a bizonyítás számára, és a bizonyítást a valóság csak feltárt formában érdekli.²² A kriminalisztikában feltáráson a felderítést értjük, aminek eszköze, illetve megvalósulása a nyomozó hatóság tág értelemben vett adatgyűjtő tevékenysége.

A felderítés és a bizonyítás egymástól különböző tevékenységek. Alaki szempontból a felderítés alakszerűtlenebb, nincs eljárásjogi formaságokhoz kötve, szemben a bizonyítással. A felderítés során a nyomozó hatóság a legváltozatosabb körből gyűjthet adatokat. Azaz „mindenféle adat, tény, vélemény, információ és adatforrás felhasználható, amely alkalmas az [...] igazság feltárására”²³. A számtalan beszerzett adat jelentős részét kirostálják az eljárás során; egyrészt tévességük, pontatlanságuk miatt, másrészt irrelevanciájuk, nem a tárgyhoz tartozásuk miatt. Tartalmi szempontból a felderítés az ismeretlen körülmények tisztázása²⁴, a bizonyítás pedig a (felderített) releváns adatok valódiságát igazoló eljárás.²⁵ Ezért a felderítés és a bizonyítás a múltbéli esemény megismerése során két különböző (minőségi) fokozatnak is tekinthető.²⁶

„Az adat és a bizonyíték nem azonos fogalom. Az adatgyűjtés nem bizonyítékokat, hanem csupán adatokat eredményez. A bizonyítékok ezután az adatokon épülnek fel. Vagy egyes adatok emelkednek önmaguk az említett műveletek révén (vizsgálat, bírálat stb.) a bizonyítékok fokára, vagy pedig több adat együttesen szolgáltat a közöttük levő összefüggés, egymásrautalás révén bizonyítékot. Vannak olyan adatok is, amelyek a bizonyítéknyerésnél

19 Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. KJK, Budapest, 1972, 222. o.

20 Háger Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti háttéréről. Iustum Aequum Salutare X., 2014/3., 51–64. o.

21 Angyal Miklós: i. m.

22 Földesi Tamás: A marxista filozófia bizonyításelméletének alapjai. Kossuth Könyviadó, Budapest, 1967, 202. o.

23 Lakatos János: A nyomozás, a felderítés és a bizonyítás kriminalisztikai alapfogalmai és alapösszefüggései. Budapest, Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998, 9. o.

24 Lakatos János: A nyomozás – kriminalisztikai szempontból. In: Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, I. kötet, 126. o.

25 Lakatos János (1998): i. m. 14. o.

26 Uo. 13. o.

*nem használhatók fel, ezek a rostálásnál kihullanak.*²⁷ „Az adatok összegyűjtése és vizsgálata során alakulnak ki a bizonyítékok.”²⁸

A bizonyítékfogalom összetevői

Tremmel Flórián bizonyításról írt monográfiájában vázolja a bizonyíték lényegének négyféle megközelítését. Lételméleti szempontból a bizonyítékok ontológiai jelenségek, önmagukban tények, objektív létezők, függetlenül a hatáság tudatától. Gnosszeológiai (vagy episztemológiai) szempontból a bizonyítékok lényege azok ismeretelméleti vonatkozása. Logikai megközelítésben a bizonyítékok a büntetőeljárásban logikai érvként (argumentumként) szerepelnek. A normatív megközelítés szerint pedig a bizonyítékok mint jogintézmények vizsgálhatók.²⁹

Ontológiai szempontból a bizonyíték objektív létező, függetlenül attól, hogy a megismerő tudomást szerez róla, vagy sem. A bizonyítékra vonatkozó bármilyen ismeret már más, episztemológiai szempontú megközelítésben kap szerepet. Ez a bizonyításelméletben az objektíven létező tény és a rá vonatkozó ismeret (adat) elvárárolását igényli.

A tények önmagukban, objektíven léteznek³⁰; az adat pedig a tényre vonatkozó ismeret, a tény tudati visszatükröződése.³¹ Más megközelítésben: az adat tények, fogalmak olyan megjelenési formája, amely alkalmas emberi eszközökkel történő értelmezésre, feldolgozásra, továbbításra.³² A tény magának a valóságnak egy (többé-kevésbé körülhatárolható) jelensége³³, a valóság viszont végtelenül összetett.³⁴ Az embertől, a megismerő tudattól függetlenül létező tények a maguk teljességében tehát nem ismerhetők meg. A megismerő mindig csupán adatokat szerezhet a tényről. A tény mindig objektív, az adat szubjektív. A tény mindig igaz, ez objektivitásából fakad; az adat lehet pontos, pontatlan, téves vagy fiktív. Az adat mindig csak rész-visszatükröző-

27 Ridegh Rajmond – Olchváry-Milvius Attila: i. m. 139. o.

28 Balla Lajos: Adalékok a titkos információgyűjtés, valamint a titkos adatszerzés kriminalisztikai és eljárási problémáihoz; Debreceni Ítéltábla, Debrecen, 2007.

http://debreceniitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/titkosadatgyujtes.pdf

29 Tremmel Flórián: i. m. 75–79. o.

30 Kertész Imre: i. m. 40., 44. o.

31 Alföldi Ágnes Dóra: i. m.

32 Lőwi Ildikó: Információs hadviselés hatása az idegenellenességre. *Hadtudományi Szemle*, 2016/1., 249–259. o.

33 Kertész Imre: A bizonyítékok. In: Bócz Endre (szerk.): i. m. I. kötet, 141. o.

34 Földesi Tamás: A „megismerhetőség” modern problémái. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971, 73. o.

dése a ténynek, mert a tény abszolút teljes visszatükröződése maga a tény volna, hiszen minden dolog csak önmagával azonos.³⁵ Tetszőlegesen sok, de véges számú, a tényre vonatkozó adat elvileg még nem adja vissza magát a tényt – „*stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*” (a hajdani rózsza csak név, pusztá nevet markolunk)³⁶. Még szemléletesebb a távol-keleti példázat, ahol a vakok az elefánt testrészeit tapogatva próbálják jellemezni az egész állatot, természetesen sikertelenül.³⁷

A valóság, tény, adat, információ, dolog stb. természetesen mind igen vitatott filozófiai fogalom, más művekben más-más értelemben használják őket. A fenti tény–adat distinkció helyett egy másik, gyakori megközelítés a valóság–tény (ténybeli kijelentés).³⁸ Ebben a nézetben ugyanis tények általában véve, önmagukban nem léteznek, csakis valamely összefüggésben. A végtelen ténylehetőség közül a megismerő értékelése szelektálhat csak, és ez a szelekció a célja, oka, módja stb. által meghatározott. Az eredményt a megismerőnek utána nyelvi formába is kell öntenie, nevesítenie, ami előfeltételezi a tény nyelven belüli értelmezését is. A tényre irányuló kérdésünk így a megkérdés okát, célját, azaz teljes kontextualitását előfeltételezi.³⁹

Nézetem szerint a tény nem attól létezik, hogy adatokat kezdünk gyűjteni róla. A valóság tényekből áll, köztük olyan tényekből, amelyeket soha senki nem fog megismerni. Elismerjük, hogy a kriminalisztikai megismerés által feltárt tényállás valóban eszköz⁴⁰ a jogkérdések eldöntésében, és azt is elismerjük, hogy a kriminalisztikai megismerésnek éppen ezért a jogalkalmazás által igényelt kérdésekre kell választ keresnie, így valóban szelektál a tények közt. De ettől még valamennyi tényt ontológiai létezőnek tekintünk, a végtelen valóság alkotóelemeinek, amik létezése nem függ attól, hogy ki és hogyan definiálja, határolja le vagy határozza meg őket.

35 Kertész Imre (1972): i. m. 322. o.

36 Umberto Eco: A rózsza neve. Árkádia, Budapest, 1988, 581. o.

37 Petrétei Dávid: Gondolatok a helyszíni krimináltechnika egyes elméleti és gyakorlati kérdéseiről. Belügyi Szemle, 2013/10., 34–64. o.

38 Varga Csaba: i. m. 26. o.

39 Uo. 98. o.

40 Uo. 136. o.

A bizonyíték és a bizonyítás ismeretelméleti vonatkozásai

A verziók mint hipotézisek

Az Egyesült Államokban a bizonyításnak nincs szilárd filozófiai alapokon álló elméleti háttere. A kriminalisztikai gondolkodás tartalmi oldala és lényege a szerényen csak „tudományos módszernek” (*scientific method*) nevezett megismerési módszertan. A „tudományos módszer” lépései: a vizsgálat, a kérdés megfogalmazása, a hipotézis felállítása (azaz a lehetséges válasz), a tesztelési módszer kiválasztása, a tesztelés, és a következtetés (vagy analízis). A következtetés lehet a hipotézis elvetése vagy igazolása.⁴¹

A hipotézisek közvetett ismeretek abban az értelemben, hogy más, a mindenkori tudás adott szintjén igaznak elfogadott ismeretek segítségével bizonyíthatók.⁴² A hipotézisek esetében az igazság és a bizonyítottság megkülönböztetése indokolt. A hipotézisek is mint kijelentések igazak vagy hamisak, de közvetettségüknél fogva igazságértéküket csak más ismeretek közvetítésével tudjuk megállapítani. Ebből adódóan a hipotézisek igazságát csak bizonyítottsági fokuk (plauzabilitásuk) segítségével közvetve lehet meghatározni. A hipotézisek igazságrelációban vannak a valóság tényeivel (ismeretelméleti összefüggés) és bizonyítottsági viszonyban más ismeretekkel (logikai összefüggés).⁴³

Az ismeretelméletben, logikában, bizonyításelméletben használt „hipotézis” gyakorlatilag megfelel a kriminalisztikában használt „verzió” kategóriájának. A kriminalisztikai gondolkodásban, kriminalisztikai megismerésben a verziók azok a többé vagy kevésbé valószínű lehetőségek, feltételezések, amiknek kizárása vagy megerősítése a nyomozás gyakorlati célja.

A verziókra vonatkozó követelmények

A hipotézisek tekintetében támasztott követelmények logikai, ismeretelméleti és ontológiai követelmények lehetnek.⁴⁴ Kisebb változtatásokkal valamennyi követelmény igaz a kriminalisztikai megismerés során használt verziókra is.

41 Robert J. Girod: *Logical Investigative Methods*. CRC Press, Boca Raton, 2015, pp. 9–12.

42 Hársing László: *A tudományos megismerés és a plauzibilis következtetések logikája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971, 32. o.

43 Uo. 36. o.

44 Uo. 54–59. o.

Logikai, azon belül is szintaktikai követelmény, hogy a verzió jól formulázott legyen: kijelentés, ami a valóságról szóló állítás. Az állítás, kijelentés vagy logikai állítmány idegen szóval predikátum. Egyes kijelentés, ha az állítmányunk egyetlen meghatározott individuumról állít valamit („ez a vadászkesz az elkövetés eszköze”). Egzisztenciális kijelentés, ha legalább egy individuumról mond valamit („az elkövetés eszköze vadászkesz”); és általános kijelentés, ha az univerzum minden individuumáról állít valamit („a vadászkeszek alkalmasak emberélet kioltására”). A rendőri munka során a verzió gyakran ölti (költői) kérdés alakját, azonban fontos ezek tartalmi elemzése: valójában a „nem lehet, hogy csak később ért oda?” verzió, mert azt állítja, hogy az illető később ért oda; a „mi van, ha nem is így volt?” azonban (önmagában) nem verzió, mert nem tartalmaz predikátumot, logikai állítmányt.

Szintén szintaktikai szabály, hogy a verzió belsőleg konzisztens legyen, ne legyen benne logikai ellentmondás, azaz ne forduljon elő benne egy állítás és annak ellentéte. Megfogalmazhatók ellentmondásos természetű jelenségekre vonatkozó verziók is, de egy verzió belül nem lehet logikai ellentmondás. Például egy összetett, kölcsönös testi sértésekből és csoportos garázdaságból álló bűncselekmény egyik alanya lehet egyszerre elkövető is és sértett is, de nem ugyanabban a vonatkozásban.

A harmadik szintaktikai szabály a következtetések logikus levezetése.

A logikai követelmények következő csoportjába a szemantikai követelmények tartoznak. Ilyen, hogy a verzióban használt fogalmak minél élesebbek legyenek. Az élesség ellentéte itt a fogalom homályossága, ami lehet terjedelmi (extenzionális) és tartalmi (intenzionális). A fogalmak homályossága csökkenthető tartalmuk, ismerveik megadásával (reális definíció), más fogalmakkal való összefüggéseik feltárásával (nominális definíció), referenseik megjelölésével (interpretáció), fogalmak átvitele vagy visszavezetése stb. Éles fogalom a könnyű sérülés, homályos fogalom a „jól elverték”. Reális definíció minden törvényi tényállás (például orgazdaság), nominális definíció lehet tipikusan a (törvényi) elhatárolás stb.

További követelmény a szemantikai zártság vagy homogenitás, azaz a használt fogalmaknak lehetőleg a valóság minőségileg homogén, jól körülhatárolható területeire kell vonatkozniuk. Ez a kriminalisztikában többnyire teljesül, ahol a büntetőjogi relevanciájú kérdések megválaszolása érdekében ismerjük meg a múltat (és nem keverünk bele más fogalmi körökből elemeket, mint amilyen például a szépség, a szerelem, a gondviselés stb.).

Az utolsó logikai, egyben ugyancsak szemantikai követelmény, hogy a legalacsonyabb szintű hipotézisekben előforduló fogalmak legyenek empirikusan interpretálhatók, de a kriminalisztikában általában ez is teljesül. Lényege, hogy a fogalmak kapcsolhatók legyenek a valósághoz, a tapasztalható külvilághoz; ne üres absztrakciók legyenek. A múlt megismerését végző kriminalisztika a dolog jellegéből fakadóan csak empirikusan interpretálható fogalmakat használ.

Az ismeretelméleti kritériumok közül az első a külső konzisztencia követelménye, azaz a verzió legyen összhangban a már igazolt ismeretek legalább egy részével. Teljes egészében nem lehet összhangban, mert akkor semmi újdonságot nem nyújtana, csupán átfogalmazná a meglévő ismereteket. De teljesen ellentétes sem lehet a már igazolt ismeretekkel, mert akkor vagy elvetjük minden további vizsgálat nélkül, vagy felülvizsgáljuk meglévő ismereteinket. Ha a gyakorlatban elfogadjuk, hogy a halált idegenkezűség okozta, akkor az önkezűségre vonatkozó verziókat kizárjuk. Ha mégis erős gyanúnk támad az önkezűségre, akkor felülvizsgáljuk a már igazolt ismereteket az idegenkezűségről. A szintaktikai követelmények között láttuk a belső konzisztencia követelményét; az igazságelméletek között pedig a koherenci elméletet: igaz az, ami illeszkedik (koherensen) a többi igaz állítás közé.

A második ismeretelméleti kritérium a verzió empirikus felülvizsgálhatóságának követelménye. Azaz lehessen a verzióból akár más verziók segítségével olyan következtetéseket levezetni, amik összehasonlíthatók az empirikus evidenciával, tehát a tapasztalható, észlelhető valóság tényeivel. Ez az összevetés főleg az úgynevezett indikátorrelációk révén valósul meg; ilyen indikátorreláció a verzió és a tapasztalati valóság közt például az ok-okozat, a rész-egész, a struktúra és funkció stb. Ez a követelmény zár ki a verziók közül minden olyat, amit elvileg sem tudunk igazolni vagy cáfolni (például mire gondolt a sértett a halála előtt). Illetve ez teszi lehetővé, hogy az indikátorreláció egyik elemét, például az okozatot vagy a részt ismerve következtetni tudjunk a reláció másik felére, az okra vagy az egészre, amit általában a verziónk fed le.

Végül a lételméleti, ontológiai kritérium következik, ami szerint a verzióban csak a valóságban ténylegesen létező elemek, tárgyak, történések szerepelhetnek. A kriminalisztikában ez a feltétel is teljesülni szokott.

A verziók közti választás

Általában több, egymást kizáró, illetve egymást támogató verziónk, hipotézisünk van a nyomozás során. A rivális hipotézisek közti választást segíthetik

a következő preferencia- és indifferenciakritériumok. E kritériumok is logikai, ismeretelméleti és lételméleti jellegűek lehetnek.⁴⁵

A logikai kritérium alapján, összetett hipotézisek közti választás esetén, az egymástól független egyszerű hipotézisekre építőt részesítjük előnyben az egymástól nem független (azaz egymásból levezetett) egyszerű hipotézisekre építővel szemben. Így válik elérhetővé, hogy a bizonyítékaink ne láncot alkossanak, hanem hálót; egy kisebb bizonyíték kiesése vagy egy részverzió megdőlése így nem (feltétlenül) semmisíti meg a bizonyítást.

Ismeretelméleti kritérium a minél nagyobb magyarázó erő; ennek összetevői a mozgástér, a pontosság és a mélység. A mozgástér a hipotézis által magyarázott jelenségek száma; minél több mindenre nyújt magyarázatot a hipotézis, általában annál kevésbé pontos, és viszont. A magyarázat mélysége a minél inkább strukturális, belső ellentmondásokat is feltáró jelleget jelenti. A kriminalisztikában első ránézésre nem tapasztaljuk a mozgástér és a pontosság említett összefüggését, mert a kriminalisztikai verziók mozgástere általában korlátozott: a múltbéli esemény lefolyására vonatkozik. Ha tágabb összefüggésben szemléljük azonban a kérdést, és a bűncselekmény általános okaira vagyunk kíváncsiak, óhatatlanul eljutunk az olyan jellegű verziókhoz, hogy „ilyet” mégis „ki” tesz; ezekben az esetekben tapasztalni fogjuk a mozgástér és a pontosság előbbi viszonyát. Például: „általában csak a mélyszegénységben élők lopnak” nagy mozgástérű, de kevésbé pontos hipotézis, ellentétben ezzel: „a működő transzformátorról földvezetékkel lefűrészelő és balesetet nem szenvedő elkövető tapasztalt, villanyszerelési ismeretekkel rendelkező személy lehet”.

Ugyancsak ismeretelméleti kritérium az igényesség, azaz a probléma megoldásának elősegítése. Az eredetiség, a heurisztikus erő, az egységesítő erő, a prediktív erő a kriminalisztikai verziók összehasonlításánál kevésbé releváns.

Előnyben részesítjük a hajlékonyabb verziókat, amelyek az új adatokhoz képesek idomulni. A hajlékony verzió képes az új adatok következtében továbbfejlődni, nem omlik össze azonnal az új adatok hatására. A hajlékonyság természetesen nem jelenti azt, hogy a verzió a vele ellentétes adatokkal is összeegyeztethető lenne.

Occam borotvája, azaz „*entia non sunt multiplicanda sine necessitate*”, ha két hipotézis közül az egyik tartalmazza a másik hipotézis teoretikus fogalmait és mellette még más teoretikus fogalmakat is, akkor a másik hipotézis választása a célszerűbb. Azaz a felkínált lehetséges magyarázatok közül

⁴⁵ Uo. 60–64. o.

az egyszerűbbet célszerű választani.⁴⁶ Természetesen annak mérése, megítélése és igazolása, hogy két hipotézis közül melyik „egyszerűbb”, nem mindig nyilvánvaló.⁴⁷ Megfogalmazható a tétel úgy is, hogy szükségtelenül nem szaporítjuk a feltételezéseket, az iménti latin formula is lényegében ezt jelenti.

Az utolsó ismeretelméleti kritérium, ami a rivális hipotézisek közti választást elősegíti, az az egyszerűbb empirikus felülvizsgálat lehetősége. Ez könnyen belátható: a nyomozás során célszerű a legegyszerűbben ellenőrizhető verziókkal kezdeni a munkát, hogy később a munka fókuszáltabban, koncentráltabban folyhasson.

Végül az ontológiai kritérium: a szintmegfelelő hipotézist részesítjük előnyben az alacsonyabb szintre utaló (reduktív) és a magasabb szintre utaló (teleologikus) hipotézisek helyett. A kriminalisztikában ez is teljesül, a bűncselekményekre vonatkozó verziók általában a valóság azonos szintjére vonatkoznak.⁴⁸

A verziók mint modellek

„A modell – mint a megismerés sajátos formája – egyszerűbben, anyagilag, vagy eszmeileg reprezentálja a vizsgált objektumot. Az objektum és a modell között mindig pontosan meghatározott megfelelési viszony van. [...] A modellek az objektív valóság többé-kevésbé hű leképezéseinek tekinthetők. A rendszermodell a valóságos rendszer egyszerűsített, annak a vizsgálat szempontjából lényegi tulajdonságait kiemelő leképezése, amely elhanyagolja mindazokat a jellemzőket, amelyek a kitűzött tudományos vizsgálat szempontjából nem meghatározóak.”⁴⁹

„A verzió ismeretelméleti és logikai modell olyan értelemben, hogy a rendelkezésre álló adatok és tények, valamint a felhalmozott ismeretek alapján a jogalkalmazó a verzióban logikailag felépíti a bűncselekmény valamennyi jogilag és kriminalisztikailag lényeges mozzanatát és összefüggését. Ez a bűncselekmény képe lesz. Igaz, még nem bizonyított, csak feltételezett képe, amit a nyomozásbeli bizonyítás – részben vagy egészben – igazol vagy elvet.”⁵⁰

46 William H. Jefferys – James O. Berger: Sharpening Ockham’s Razor on a Bayesian Strop. Purdue University, 1991. <http://quasar.as.utexas.edu/papers/ockham.pdf>

47 Elliott Sober: What is the Problem of Simplicity? In: Hugo A. Keuzenkamp – Michael McAleer – Arnold Zellner: Simplicity, Inference, and Econometric Modelling. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 13–32.

48 Hársing László (1999): i. m. 58. o.

49 Tóth Irén (szerk.): Operációkutatás I. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992, 7. o.

50 Balog János: A modell valóságbizonyítási szerepe a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1966/8–9., 445–450. o.

A tudományos megismerésben használt ontológiai, ismeretelméleti és logikai modellek⁵¹ a kriminalisztikai megismerésben is használhatók. A bűncselekményről kialakított képünket tekinthetjük a bűncselekmény ismeretelméleti modelljének. A bűncselekményről kialakított képünk logikai modellje a törvényi tényállás. A valóság ontológiai modellje lesz minden kísérlet (a kísérletet itt tágan értelmezzük, nemcsak a bizonyítási kísérletre gondolunk, hanem a szakértői vizsgálatok kísérleti elemeire, például a próbalövésre, az írásminta felvételére stb. is). A valóság ismeretelméleti modellje lesz minden vallomás (tanúk, terhelt stb.); de minden (szubjektív) vallomás egyben (szubjektív) logikai modellje a bűncselekménynek is. Összefoglalva, a bűncselekményről kialakított kép ismeretelméleti modell, ami azonban további ismeretelméleti, logikai és ontológiai modellekből áll össze.⁵²

A modell felépítése úgy zajlik, hogy a nyomozott cselekményről rendelkezésre álló adatokat összevetjük a hasonló ügyekre vonatkozó elméleti és gyakorlati ismeretekkel. (Az ügýtípusismeret⁵³ jelentőségét ez adja.) Logikai műveletként tekintve, kiinduló premisszánk az ügýtípusismeret, a hasonló ügyek általános, illetve tipikus jellemzői; alsó premisszánk a konkrét ügyben rendelkezésre álló adatok köre, konklúziónk pedig a verzió, a modell. A logikai kapcsolat a két premissza közt azonban általában nem szükségszerű, ezért rendszerint nem csak egy modell, nem csak egy verzió állítható fel.⁵⁴

A bizonyítékok súlya és értéke

„Minden kriminalista annyit ér, amennyi adata van.”⁵⁵

Egyetlen tanú, bármilyen „kerek” vallomást tesz is, soha nem lehet alkalmas a kétely eloszlatására; fennállhat a magabiztosan tévedő tanú lehetősége éppen úgy, mint a szándékosan valótlanúságot valló tanúé. Ha azonban találunk egy másik tanút, aki az előzőtől független, és az első vallomás lényeges pontjait az előző tanúval egyezően adja elő; ha találunk olyan további körülményt, ami erősíti a tanú elfogulatlanságát és megbízhatóságát, akkor ezek a bizonyítékok, egymást erősítve, egyre nagyobb erőre tesznek szert.⁵⁶

51 Horváth Imre: A modellalkotás mint tudományos kutatási módszer. Magyar Filozófiai Szemle, 1965/2., 161–191. o.

52 Balog János: i. m.

53 Lakatos János (2004): i. m. 139. o.

54 Balog János: i. m.

55 Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika alapelvei. Jura, 2013/2., 37–50. o.

56 Ridegh Rajmond – Olchváry-Milvius Attila: i. m. 146. o.

A forrás elemzése

A ténybeli adat nem független a forrásától.⁵⁷ A forrást magát is elemeznünk kell alaki és tartalmi szempontból is. Ugyanaz a tényállítás más súlyt képvisel, ha egy elfogulatlan, az eljárás szereplőit nem ismerő tanú közli, vagy ha egy titkos együttműködő személy, aki maga is bűnöző, és természetesen a gyanúsítottat ilyen minőségében jól ismeri. Ez az alaki szempont; értelem-szerű különbségekkel, de a tárgyi bizonyítási eszközök esetében is el kell végeznünk az alaki szempontú elemzést: a gyanúsított birtokából lefoglalt tárgy vagy a gépkocsija átkutatásakor (átmotozásakor) előkerült tárgy vagy az elkövetés helyéhez közeli szemetesben talált tárgy más-más súlyt képvisel.

A forrás tartalmi elemzése személyi bizonyítékok esetében a vallomás teljességére, összeszedettségére, koherenciájára terjed ki. Ha a ténybeli adat, tehát a bizonyíték egy összefogott, ellentmondásoktól mentes, élményszerű vallomásból nyerhető ki, akkor nagyobb súlyt képvisel, mint a bizonytalan, lényegi kérdésekben önellentmondó, vagy koholtnak látszó vallomásból nyerhető bizonyítékok. Ideértendő természetesen a túl szép, túl kerek, de a kérdések hatására megzavarodó, hasonlóan fontos pontokra lényegesen és látványosan rosszabbul emlékező tanú is. Sőt, ideértendő akár az is, hogy a tanú kihallgatását ki végezte, milyen felkészültséggel. Mennyire fordított gondot a kihallgatáskor az érzékelés és emlékezés pszichológiai alapú torzulásaira és torzításaira⁵⁸, vagy esetleg kommentár és rákérdezés nélkül lejegyezte a tanú állításait.

Tárgyi bizonyítási eszközöknél a forrás tartalmi elemzése elsősorban arra vonatkozik, hogy az adott tárgyi bizonyíték mit is bizonyítana pontosan. Ne feledjük, hogy a „poháron X. Y. tenyérynoma” nemhogy X. Y. bűnösségét nem bizonyítja, de még azt sem, hogy a helyszínen járt volna. A poháron lévő tenyérynoma azt bizonyítja (igaz, azt teljes erővel és kétségtelenül), hogy a poharat X. Y. valahol, valamikor a viszonylagos közelmúltban megérintette. De a tartalmi elemzéshez tartozik, hogy milyen szelektivitású az adott fajta tárgyi bizonyítási eszköz általában. Az ujjnyomok szelektivitása abszolút; a jó minőségű DNS-maradványoké szintén. A lábbelinyom, a ruházat elemi szálai már kevésbé; de egymást ezek is erősítik: a nadrág szálai önmagukban gyakoriak, az ingéi és a dzsekiéi is. A három egyszerre azonban már nagyon

⁵⁷ Kertész Imre (1972): i. m. 60. o.

⁵⁸ Elek Balázs: A téves ténymegállapítás egyes pszichológiai aspektusai. Debreceni Jogi Műhely, 2006/4. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2006/a_teves_tenymegallapitas_egyes_pszichologiai_aspektusai/

ritka. Két kabáton egymás szálai még magyarázhatók a véletlennel; két kabát és két nadrág szálai egymáson már sokkal nehezebben; az egyre biztosabban igazolja a ruházatok korábbi érintkezését.

A forrás alaki és tartalmi elemzése sokszor nem választható el élesen; de természetesen az csak egyszerre, egységesen végezhető el, és egységesen, egyetemesen kell a forrás értékét meghatározni is. Hiába foglaljuk le a gyanúsított birtokából a kést, ha az nem az elkövetés eszköze; és hiába indifferens helyen találjuk meg a másik kést, ha azon ott a sértett és a gyanúsított DNS-e is.

Tajvanon a kilencvenes években halálra ítélték és kivégezték emberölés miatt a később ártatlannak bizonyult terheltet, mert megtalálták a DNS-ét az áldozatával együtt egy zsebkendőn a tetthelyen. A tetthely egy nyilvános vécé volt; a terhelt kidobta a zsebkendőjét a szemetesbe, amire később a valódi elkövető rádobott egy, a sértett vérével és testnedveivel szennyezett másik zsebkendőt; a sértett anyagmaradványai az előbbi zsebkendőt is beszennyezték. A szemle során a szemetest kiborították, a tartalmát egyesével lefoglalták, de nem dokumentálták világosan a szemét eredeti helyzetét, illetve, ami még fontosabb lett volna, nem értelmezték a körülményeket. Később az eljárásban a bűnjel már úgy szerepelt, mint „a” zsebkendő, rajta a sértetti DNS mellett egy idegen férfi-DNS-sel.

Súly, érték és valószínűség

Egyes bizonyítási eszközöknek, tipikusan egyes tárgyi bizonyítékoknak lehetnek számszerűsíthető tulajdonságaik; más bizonyítási eszközöknek, tipikusan a személyi bizonyítékoknak azonban nem. Önmagában ez a tény nem von le semmit a bizonyíték értékéből.

Általában a mérhető, analitikai eszközökkel vizsgálható, kvantitatív és kvalitatív elemzés alá vonható bizonyítékoknak lehetnek számszerűsíthető értékeik. Ilyenek a természettudományos analitikai eszközökkel mérhető, vizsgálható bűnjelek, mint amilyenek általában az anyagmaradványok (DNS, kábítószer, véralkohol, festékek stb.), persze nem mindegyik (például a szag nem).

Más bizonyítékok vizsgálata nem mérésre épül, hanem felismerésre; a felismerésnek pedig nincsenek számszerűsíthető értékei. A felismerés vagy megtörténik, vagy nem. Ha nem történik felismerés, de megállapítható „hasonlóság”, akkor az szubjektív benyomás, ami objektív számokkal nem pontosan támasztható alá; ha erre néha kísérlet történik is, az többnyire illúzió, mert a változók meghatározása végső soron önkényesen, legfeljebb becslésekkel történik.

A tárgyi bizonyítási eszközök közül felismerésre és nem mérésre épül a képi információk vizuális összehasonlításán alapuló szakértői szakterületek vizsgálata (nyom-, írás-, ujjnyom- és fegyverszakértés).⁵⁹ Ugyancsak felismerésre épül az igazságügyi orvostan számos diagnosztikai megállapítása (halál ténye, hullamerevség mértéke, hullai sápadtság kiterjedése stb.), az antropológiai személyazonosítási módszerek, a könyvszakértői vizsgálatok. Illetve a bűnügyi helyszín komplex értelmezése is (lőirány-meghatározás, tűzvizsgálat, vérnyomelemzés, gondolati rekonstrukció), még akkor is, ha egyes részletek esetében méréseket és számításokat használunk.

A valószínűség *Hans Reichenbach* monisztikus felfogása szerint a véletlen események viszonylagos gyakoriságának határértéke, tehát statisztikai valószínűség. Így az egyedi, egyszeri eseményeknek nincs valószínűségük. Használja a logikai valószínűség fogalmát, de a statisztikai valószínűségekre visszavezetve, izomorfikus kapcsolatot feltételezve köztük; e szerint a logikai valószínűség nem az események, hanem a róluk alkotott kijelentések viszonylagos igazsággyakoriságán alapul.⁶⁰

A pluralisztikus értelmezés megkülönböztet többféle valószínűséget. *Rudolf Carnap* élesen megkülönbözteti a statisztikai és a logikai valószínűséget. Utóbbin a konfirmáció fokát érti, tehát H hipotézis valószínűségét E evidencia alapján; de felfogható a logikai valószínűség a korrekt fogadási aránynak és a relatív gyakoriság becslésének is.⁶¹

Karl R. Popper megkülönbözteti az objektív események valószínűségét, ami numerikus természetű, és csak akkor beszélhetünk róla, ha fennáll a gyakorisági interpretáció lehetősége. Popper korai tudományelméleti nézetei szerint a tudományos kijelentések nem bizonyíthatók (verifikálhatók), hanem legfeljebb cáfolhatók (falszifikálhatók). Ennek oka az indukció problémájának megoldatlansága, de ezt nem fejtjük ki; sőt maga Popper is finomította később a falszifikálhatóság kizárólagosságára vonatkozó tételeit. Lényegében a logikai valószínűség Poppernél a falszifikálhatóság fokának inverze; fontos azonban, hogy ez nem numerikus természetű valószínűség, hanem mindig két kijelentés összehasonlításán alapul.⁶²

Pólya György a valószínűség két minőségileg különböző válfajaként a statisztikai valószínűséget és a plauzibilitást különíti el. Ez utóbbiban a való-

59 Petrétei Dávid: i. m.

60 Hársing László (1971): i. m. 146. o.

61 Hegyi Ferenc: Rudolf Carnap a valószínűség felfogásának néhány kérdéséről. *Acta Universitatis Szegediensis: sectio philosophica*. Szeged, 1981/25.; 25–36. o.

62 Hársing László (1971): i. m. 166–168. o.

színúségtelmélet nem más, mint a plauzibilis következtetések logikája, maga a valószínűség pedig a racionális hit foka.⁶³ Nagyon fontos továbbá, hogy Pólya szerint a plauzibilitáshoz számértéket meghatározni (jelenleg) nem lehetséges; nem trivális esetekben a hihetőség/hitelesség kiszámítására még senki nem terjesztett elő meggyőző és világos módszert, így azokban a valószínű esetekben, amikor a hihetőség megbízható becslésére van szükség, a hihetőség számszerűsítésére tett kísérleteket senki nem veszi majd komolyan.⁶⁴ A komparatív logikai valószínűséggel modellezett plauzibilitásnak csak a szélső esetekben (szükségszerű, illetve lehetetlen) van numerikus értéke; egyéb esetekben csak két plauzibilitás hasonlítható össze egymással, aminek az eredménye lehet kisebb, nagyobb vagy egyenlő.⁶⁵

A mérésekre, számításokra épülő szakértői vizsgálatok az utóbbi évtizedekben rutinszerűen alkalmazzák a Bayes-tételt és az arra épülő Bayes-statisztikát, ami a klasszikus valószínűségszámítástól és klasszikus statisztikától számos ponton eltér, két, egymást kiegészítő, egymásra ható elméletet eredményezve. A klasszikus felfogásban a valószínűség objektív fogalom, a relatív gyakoriságok határértéke; a bayesi valószínűség az egyes, nem ismétlődő események vagy állapotok bekövetkezésének várt gyakoriságát jellemző mérőszám.⁶⁶ A Bayes-elmélet egyik legfontosabb eleme az *a priori* valószínűség, vagyis prior, ami a statisztikai mintán kívüli információk felhasználását jelenti. Erre szemléletes példa a zenebolond, aki a kotta egyetlen oldalát meg nézve tízből tízszer azonosítja *Mozart* vagy *Haydn* darabját; és a kocsmatöltelék, aki tízből tízszer találja el, hogy fej lesz a feldobott pénzen, vagy írás. Ha véletlennek tekintenénk a teljesítményt, akkor mindkét esetben nagyon kevés, 1:1024 valószínűség jönne ki. Tehát feltételezzük, hogy a zenebolond érti a szakmáját, a kocsmatölteléknek meg paranormális képességei vannak. Látható azonban, hogy a zenebolond esetében „nagyobb joggal” (magasabb *a priori* valószínűséggel) feltételezhetünk olyan előzetes ismereteket, amelyek magyarázzák a helyes tippelést. A paranormális képességekre, jelen ismereteink alapján, lényegesen alacsonyabb *a priori* valószínűséget adunk.⁶⁷ Mindennek lehetséges kriminalisztikai alkalmazása lehet a következő: a helyszínen talált lábbelinyomot és a gyanúsítottól lefoglalt cipőt a szakértő összehasonlítja, és csupán csoportazonosságot állapít meg, nem kategorikus egyezést. Két helyen

63 Uo. 139. o.

64 George Polya: *Mathematics and plausible reasoning II., Patterns of Plausible Inference.* Princeton University Press, New Jersey, 1954, p. 138.

65 Hársing László (1971): i. m. 179. o.

66 Hunyadi László: Bayesi gondolkodás a statisztikában. *Statisztikai Szemle*, 2011/10–11., 1150–1171. o.

67 Uo.

beszélhetünk ebben a képletben *a priori* valószínűségekről: ha a cipő maga ritka darab, például gyűjtői, limitált kiadás, és az egész országban mindössze néhány tucatot adtak el belőle. Másrészt fontos tisztázni, hogy miért tartottak házkutatást, és miért lett gyanúsított az illető; lehet, hogy ez az „egyszerű” csoportazonosság szinergiában áll számos hasonló, önmagában gyenge bizonyítékkal.

A Bayes-tételen és a gráfelméleten alapuló Bayes-hálók ugyancsak bírnak kriminalisztikai alkalmazási lehetőséggel.⁶⁸ A Bayes-háló matematikai értelemben úgynevezett DAG, irányított aciklikus gráf.⁶⁹ E gráf csomópontjai a legváltozatosabb adatok mint változók, a köztük lévő élek pedig oksági vagy információs függőségek.⁷⁰ A bizonyítékok, illetve a bizonyítékforrások értékelésekor a Bayes-hálóra építő elemzés nagyon hasznos lehet. A gépkocsi színéről nyilatkozó tanú vallomását korrigálni kell a megvilágítási körülmények színérzékelést torzító hatásaival, például.⁷¹ A tanúvallomásra felrajzolható teljes Bayes-hálóban helyet kapnak az érzékelést befolyásoló környezeti tényezők, illetve olyan szubjektív tényezők, mint az illető érzékszerveinek egészségi állapota, pihentsége, figyelme. A következő csoportban a tanú memóriájának összetevői szerepelnek, a következőben az a készsége, hogy élményeit élő szóban hogyan tudja továbbadni stb. Természetesen külön vizsgálatot igényel a tanú elfogultsága, szándékos megtévesztő magatartása stb.⁷²

Ismét hangsúlyozom azonban, hogy mindezeket a vizsgálatokat elvégezzük ugyan, a bizonyítékot részletekbe menően elemezzük, azt azonban elutasítom, hogy ezekhez a változókhoz numerikus értékeket rendeljünk, és matematikai műveleteket végezzünk velük. A számértékek meghatározása ugyanis a kriminalisztikában mindig többé-kevésbé önkényes. A mindennapok szövedékébe ágyazott triviális tények⁷³ esetében nem történik meg, hogy „*az egyre gyűlő, halmozódó bizonyítékok a szubjektivitást előbb utóbb ki-*

68 Orbán József: A Bayes-hálók bűnügyekben. In: Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus, Budapest, 2017, 799–808. o.

69 Judea Pearl: Bayesian Networks. http://ftp.cs.ucla.edu/pub/stat_ser/R246.pdf

70 Orbán József: A Bayes-hálók rendészeti alkalmazhatóságának vizsgálata. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 379–386. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]

71 Orbán József: A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes Analízis apropóján. *Glossa Iuridica*, 2013/1., 42–46. o.

72 Orbán József: Az igazság eróziója a tanúvallomásokban – A valóságtartalom becslése Bayes-hálóval. A Pécssett, 2017. június 29-én, a Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig című konferencián elhangzott előadás.

73 Finszter Géza: i. m. 29. o.

küszöbölük, valamint a bizonyítékok súlya alatt a következtetések és a döntések valami objektív határhoz konvergálnak”⁷⁴.

A hiányzó bizonyíték

Bizonyos esetekben a várakozásainkkal, tapasztalatunkkal ellentétben nem találunk nyomokat, elváltozást, bizonyítékot. Ezt egyesek „negatív nyom” néven ismerik, ezt a kifejezést nem tartom szerencsésnek. Helyesebb a negatív körülményekre vonatkozó bizonyítékokról beszélni.⁷⁵ Ilyen hiányzó elváltozás lehet a lakat lefűrészelése esetén a forgács hiánya a padlóról; ilyen lehet egy véres bűncselekmény esetén a gyanúsított személy tiszta ruházata stb. Mint mindent, úgy természetesen ezeket a hiányzó elváltozásokat is értékelnünk kell, de különösen fontos, hogy az adatokat a helyükön kezeljük, és az értékelésnél ne essünk túlzásba.

Az alapvető axióma ezen a területen így hangzik: „*A bizonyíték hiánya nem a hiány bizonyítéka.*” Ezt a tételt a híres csillagász, *Carl Sagan* tette népszerűvé; ő az angol királyi csillagásztól, Ludlow bárójától, *Martin Reestől* vette. De már *Bertrand Russel* is leszögezte, hogy valaminek a nemlétét bizonyítani gyakran lehetetlen.⁷⁶

A bizonyíték hiánya nem a hiány bizonyítéka. Számtalan egyéb magyarázat lehetséges az elváltozás (a „bizonyíték”) hiányára azon kívül is, hogy az elváltozást létrehozó esemény nem történt meg. Személyi bizonyítékok esetén az érzékelés, észlelés, emlékezet hiányosságai, vagy akár a tévedés, a rosszhizemű elhallgatás lehet ok, de épp így a kihallgató felületessége vagy sablonossága, vagy a jegyzőkönyv pontatlansága, egyszerűsítései. Tárgyi bizonyítási eszközöknél a nyomképződés folyamata vagy a környezeti tényezők hatása lehet az elváltozás hiánya, vagy akár az inadekvát felkutatási, rögzítési és megőrzési módszerek. A krimináltechnika számtalan olyan jelenséget ismer, ami a tárgyi bizonyíték hiányát idézi elő. Gondoljunk a szagmaradvány sérülékenységre és néhány órán belüli elenyészésére; a nagy hideg miatt nem képződő ujjnyomokra; a rossz csomagolás miatt megsemmisülő égésgyorsító maradványokra, a rothadó biológiai anyagokra stb.

Minden módszernek megvannak a maga korlátai, és ezeket ismernünk kell. Ugyancsak ismernünk kell a saját határainkat a módszer használata so-

⁷⁴ Hunyadi László: i. m.

⁷⁵ Tremmel Flórián: i. m. 117–118. o.

⁷⁶ Lawrence I. Bonchek: Absence of Evidence is not Evidence of Absence; *The Journal of Lancaster General Hospital*, no. 3, 2016, pp. 65–66.

rán. Minden szakembernek fel kell ismernie, amikor a saját határaihoz vagy a módszer korlátaivalhoz érkeznek, és akkor nem léphet tovább.⁷⁷

Ez az axióma segít elkerülni az olyan szakszerűtlen érvelést, hogy a szagazonosító kutya a gyanúsítottat kizárta stb.

A negatív körülményekre ugyanakkor természetesen vonatkozhatnak valódi bizonyítékok! Ezekben az esetekben, az előbbi axióma szerint, igenis van bizonyítékunk a hiányra. Ilyen lehet tipikusan a megcáfolt alibi, vagy az olyan felismerésre bemutatás, ahol a tanú nemcsak nem ismeri fel a gyanúsítottat, hanem határozottan kizárja a neki bemutatott személyeket, érdemi érvekkel. De természetesen bizonyítanunk kell bármilyen mulasztást, ha az tényállási elem.

A másik fontos megjegyzésünk, hogy noha a bizonyíték hiánya általában nem zárja ki a verziót, a verzió ellentétét soha, semmilyen körülmények között nem alapozza meg önmagában. Bármit csakis a rá vonatkozó adatok alapozhatnak meg, más nem.

Befejezés

A bizonyítékok, a bizonyítás számtalan releváns aspektusa nem került még csak említésre sem ebben a tanulmányban. Ennek terjedelmi okai vannak; a jogellenes bizonyítékok problematikája, a titkos bizonyítékok problematikája még röviden vázolja is szétfeszítette volna az értekezés kereteit. Ugyancsak nem érintem a közvetett bizonyítás kérdéseit. Sem logikai értelemben, amikor a közvetett bizonyítás az ellentét lehetetlenségének vagy valótlanságának kimutatása, idegen szóval *deductio in absurdum*⁷⁸ vagy *reductio in absurdum*⁷⁹; sem kriminalisztikai értelemben, amikor a rendelkezésre álló bizonyíték vagyis adat valamilyen közbeeső tényre, gyanúokra vonatkozik. Ez a téma önálló, hasonlóan terjedelmes tanulmányt igényelne.

⁷⁷ Paul Erwin Kish – Herbert Leon MacDonell: Absence of Evidence is Not Evidence of Absence. *Journal of Forensic Identification*, no. 2, 1996, pp. 160–164.

⁷⁸ Ridegh Rajmond – Olchváry-Milvius Attila: i. m. 140. o.

⁷⁹ Angelina A. Monroy – María G. Astudillo: Proof by reductio ad absurdum: An experience with university students. 2016. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01280523/document>

FÁZSI LÁSZLÓ

A jogsértéssel készített felvételek felhasználásának dilemmái a büntetőítélkezésben

Az igazságosság és a törvényesség követelményének konfrontálódása esetén a dilemma feloldásának módja teoretikus megközelítésben ma már megoldottnak tekinthető, hiszen „a nem jogszerűen megszerzett bizonyítékok felhasználhatóságának tilalmából következik, hogy legyen az bármennyire alkalmas az igazság feltárására, a jogrend előbbre való az igazságnál”¹. Ezzel szemben az ítélkezési gyakorlatban a polémiát még egyáltalán nem tekinthetjük lezárt kérdésnek, ami napjainkban leginkább a jogsértéssel készített hang- és képfelvételek (a továbbiakban együtt: felvétel) bizonyítási eszközként történő felhasználhatóságának eltérő megítélése kapcsán állapítható meg. A probléma gyakorlati jelentőségét pedig az jelzi, hogy az ítélkezési tapasztalatok szerint a büntetőeljárások résztvevői – eljárási pozíciójuktól függetlenül – egyre gyakrabban próbálkoznak állításaik olyan felvétellel való alátámasztásával, amely a másik fél tudta és beleegyezése nélkül készült.

A következőket jogirodalmi álláspont

Napjaink honi jogi szakírói közül célzottan és átfogó igénnyel *Bejczy Alexa* foglalkozott a kérdéssel, kifogásolva, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) „nem tartalmaz olyan szabályt, hogy a magánszemély által jogellenesen megszerzett és/vagy a hatóság rendelkezésére bocsátott bizonyíték nem használható fel, és a gyakorlat szerint az megengedett. [...] Az érintett hozzájárulása nélkül készített kép- és hangfelvételek büntetőeljárásban bizonyítékként történő felhasználására vonatkozó törvényi rendelkezések teljesen kimunkálatlanok, a jogalkotó semmilyen eligazítást nem ad e téren a jogalkalmazónak arra, hogy egyáltalán jogellene-

¹ Elek Balázs: Az igazság feltárása a büntetőeljárásban. In: Elek Balázs – Háger Tamás – Tóth Andrea Noémi (szerk.): *Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2014, 74. o.

sen beszerzett bizonyítékoknak tekintendők-e, illetve hogy felhasználhatók-e, és ha igen, milyen feltételek mellett és miként.”²

Az idézett szerző a továbbiakban konkrét bírósági döntések elemzésén keresztül a kérdés *alkotmányossági aspektusait* vizsgálva következetesen kiáll amellett, hogy: *„A méltányolható magánérdek vagy akár közérdek nem teszi jogszerűvé a jogsértést, pusztán a cél nem szentesítheti az eszközt. Jogállamban a jog uralmának alapelve azt követeli meg, hogy mindenki a törvényi előírásoknak megfelelően járjon el. Jogállamban jogsértésre nem lehet jogsértéssel válaszolni.”³* Ennek tükrében sajnálatos, hogy a mai napig *nem került sor* a Bejczy Alexa által remélt olyan *szakmai vita lefolytatására*, ami az érintett hozzájárulása nélkül készített felvétel felhasználhatóságának kérdését rendező törvényi szabályozáshoz vezethetett volna.⁴

Ennek hiányában pedig – a továbbiakból láthatóan – a büntetőügyekben általában még ma sem érvényesül az Alkotmánybíróság több határozatában a *Magyarország Alaptörvénye* (a továbbiakban: alaptörvény) B) cikkének (1) bekezdésében deklarált jogállamiságból levezetett jogbiztonság követelménye a jogellenesen készített felvételek felhasználhatóságának kérdésében való bírói döntések meghozatalakor, mivel *„a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek”⁵*. Másrészt az is megállapítható, hogy a bíróságoknak a törvény hallgatása folytán követett jelenlegi általános gyakorlata egyenesen ösztönözheti a büntetőeljárásban részt vevő személyeket a jogsértő felvételek elkészítésére.

A joggyakorlat ellentmondásai

A többségi álláspont

A legtöbb bírósági ítélet ugyanis alátámasztja Bejczy Alexa korábban idézett azon megállapításának megalapozottságát, miszerint a gyakorlat megengedi az érintett hozzájárulása nélkül készített felvétel bizonyítási eszközként történő felhasználását, hiszen például a *Legfelsőbb Bíróság* egyik *elvi határozatának* lényege szerint: *„A rejtett kamerával készített videofelvétel a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként, illetve bizonyítékként felhasználható; polgári perben*

² Bejczy Alexa: Az érintett hozzájárulása nélkül készült kép- és hangfelvételek bizonyítékként történő felhasználhatósága a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2012/3., 70. o.

³ Uo. 75. o.

⁴ Uo. 81. o.

⁵ 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [24].

dönthető el, hogy a felvétel sérti-e valakinek a személyhez fűződő jogait [Be. 5. § (3) bek., 60. § (3) bek., 61. §, Ptk. 80.]”⁶.

De még mielőtt a szívünkhöz kapnánk – mert például egy perújítási eljárásban mit kezdhetne a bíró azzal a helyzettel, ha a polgári bíróság időközben az alapítéletben megállapított tényállás megállapításának alapjául szolgáló felvétel megsemmisítését rendelte el⁷ –, olvassunk bele a határozat indokolásába is, amely szerint: *„A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma több közzétett eseti döntésében kifejtette, hogy a személyhez fűződő jogok megsértése megvalósulhat a képmás vagy hangfelvétel visszaéléssel történő elkészítésével. Ugyanakkor arra is iránymutatást adott, hogy a képmás vagy hangfelvételnek bírósági vagy szabálysértési eljárásban bizonyítékként való előterjesztése felhasználásnak minősül, és a felhasználás tényének megállapítása szempontjából közömbös az, hogy a felvétel készítése a személyiségi jogok megsértésével történt. A bíróság vagy más hatóság előtt folyó eljárásban az igazság érvényesülése közérdek, és a bizonyítás ezt a célt szolgálja. Ezért nem lehet a felvétel felhasználását visszaélésnek tekinteni.”*⁸ Ennek hiányában pedig nem sok értelme lenne ilyen esetben a kereset benyújtásának, így legalább a jelzett *jogi nonszensz* előfordulásának lehetősége kizárható. Ezt megerősíti az a bírói döntés is, amellyel a polgári bíróság megállapította, hogy a felperes és az alperes közötti beszélgetésekről az előbbi hozzájárulása nélkül történt hangfelvétel-készítéssel az alperes megsértette annak a hangfelvételhez fűződő személyiségi jogát, ennek ellenére a felvétel megsemmisítésére vonatkozó részében a kereseti kérelmet megalapozatlannak találta, *„mivel a hangfelvételt az alperes bizonyítékként kívánja felhasználni az ellene elkövetett jogsértés bizonyítására a munkaiügyi bíróság előtt, annak felhasználása jogsértőnek nem tekinthető, következésképp a megsemmisítésére nem látott lehetőséget”*⁹.

A Fővárosi Ítéltábla a bizonyítási dilemma feloldásához további adalékkal is szolgált, amikor kifejtette, hogy *„Nem tévedett az elsőfokú bíróság akkor, amikor a »magánlehallgatás« anyagát bizonyítékként értékelte. [...] Kétség kívül a hangfelvételt nem valamely hatóság készítette, de ez okból a*

⁶ 296/2000. számú büntető elvi határozat. Forrás: <http://www.lb.hu/elvhat/2962000-szamu-bunteto-elvi-hatarozat> 1/3.

⁷ Németországban például a polgári ügyben eljáró memmingeni törvényszék a büntetőbíróság által bizonyítékként értékelt kamerafelvétel törlését rendelte el. In: Stál József: A személyiségi jogot sértő hang- és képfelvétel felhasználhatósága a német bíróságok jogalkalmazásában. Belügyi Szemle, 2018/4.

⁸ A 296/2000. számú büntető elvi határozat indokolása.

⁹ A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.782/2015/4. számú ítélete 1. Döntvénytár Online SZIT-H-PJ-2015-129.

felhasználhatóság nem vitatható. A másodfokú bíróság álláspontja szerint is a szabad bizonyítás következtében bizonyítékként értékelhető Yx és Yq-né által készített hangfelvétel, illetve az erről készült igazságügyi hangtechnikai szakértői vélemény. Ugyanakkor azért sem merülhet fel a Be. 78. § (4) bekezdése szerinti, a bizonyíték értékelését kizáró körülmény, amely az olyan bizonyítási eszközből származó tényt zárja ki a bizonyítékok köréből, »amelyet a bíróság, az ügyész, vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.« Az előbbieket egyébként – helyesen – a vádlott és védője sem vitatta, a hangfelvétel készítésével kapcsolatban feljelentés és nyomozás híján szóba sem kerülhet semmilyen bűncselekmény megvalósulása Yx és Yq-né részéről (pl. a Btk. 178/A. § szerinti magántitok jogosulatlan megismerése büntette) sem. A hangfelvételt nem magánlakásban, hanem a kft. közforgalmú irodájában készítették.”¹⁰ Ehhez az okfejtéshez – csak a rend kedvéért – tegyük hozzá, hogy a másodfokú bíróság által feszegetett bizonyítási tilalom megsértésének megállapításához sem a bizonyíték megszerzése érdekében elkövetett bűncselekmény miatti feljelentés megtételére, sem pedig az ilyen tárgyú nyomozás lefolytatására nincs szükség, miután ebben az adott bizonyítási eszköz felhasználhatóságának kérdésében döntésre hivatott bíróságnak kell állást foglalnia.¹¹

A jogellenesen készített felvételek felhasználását toleráló bírósági határozatok indokolásában alkalmazott érvelés egyik fundamentumát tehát a *szabad bizonyítás* elvére való hivatkozás adja, ami az ilyen ügyekben tipikus megoldásnak tekinthető a következő határozatokból is megállapíthatón.

„A Fővárosi Ítéltábla 4.Bf.101/2010. számú büntetőügyében a védelem azzal cáfolta a média által készített rejtett kamerás felvétel bizonyítékként való felhasználását, hogy ezt a bizonyítási eszközt a hatályos Be. 76. §-a nem tartalmazza, másrészt az ilyen módszerek alkalmazásához léteznek erre felhatalmazott szervek, akik erős kontroll és bírói jóváhagyás mellett szerezhetnek be ily módon bizonyítási eszközöket. Azontúl, hogy ezen bizonyíték jogellenesen beszerzett bizonyítéknak minősül, személyiségi jogi kérdéseket is felvet a felhasználása. A Fővárosi Ítéltábla a Be. 78. § (3) bekezdésére hivatkozva rámutatott arra, hogy a büntetőeljárásban szabadon felhasználható minden olyan bizonyítási eszköz, vagy bizonyíték, mely a tényállás megállapítására alkalmas lehet. A hatóságok ezeket egyenként és összességükben

¹⁰ Fővárosi Ítéltábla Bf.98/2012/6, 4. o.

¹¹ Lásd a Legfelsőbb Bíróság Bf.III.543/1996/7. számú határozata; továbbá Gácsi Anett Erzsébet: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. Iurisperitus, Szeged, 2016, 79. o.

szabadon értékelik és az ezen alapuló meggyőződésük szerint bírálják el. [...] A Pécsi Ítéltábla Bf.I.117/2008/3. számú határozatában törvényesen beszerzett bizonyítékként fogadta el azt a magnófelvételt, melyet a rendőrség által biztosított magnókészülékkel a sértett készített és adott át a nyomozhatóságnak. Az ítéltábla megállapította, hogy a felvétel a fél által szolgáltatott bizonyítéknak minősült, ez nem tekinthető a bírói engedélyhez kötött titkosszolgálati eszközzel foganatosított rendőri lehallgatásnak, és felhasználása a szabad bizonyítás elvéből adódóan nem ütközik jogszabályba.”¹²

A hivatkozott határozatokban a szabad bizonyítás *mágikus formulaként* ismételtetett elvének lényegét azonban nyilván nem a bizonyítási eszközök felhasználhatóságának kérdésében való önkényes bírói állásfoglalás lehetővé tétele, hanem a formálisan meghatározott szabályok szerinti értékelésükre vonatkozó kötelezettség feloldása jelenti, aminek ellensúlyát a kontinentális jogrendszerekben az indokolási kötelezettség előírása képezi. Az anyagi igazság kiderítéséhez való alanyi jog hiányában pedig azt is megállapíthatjuk, hogy noha a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: új Be.) a preambulumban deklarálja az igazság megállapításának igényét, a tételes rendelkezéseinek tükrében ennek esélye a bizonyítás tárgyára¹³ és a megalapozatlanság következményeire¹⁴ vonatkozó új szabályozás következtében törvényszerűen tovább csökken 2018. július 1. után, ami szükségképpen más megvilágításba helyezi a jogsértéssel készített felvételek felhasználhatóságát a közérdeknek tekintett „igazság” érvényesülésének elérése érdekében megengedő idealisztikus álláspont alapját képező jogideológiát, ami visszavezet az igazságosság vagy törvényesség kérdésének dilemmájához.

A kisebbségi álláspont

Ehhez képest arra egyetlen hivatkozott határozat indokolásában sem találunk kielégítő magyarázatot, hogy a szóban forgó ügyekben eljáró bíróságok erre vonatkozó kifejezett törvényi felhatalmazás hiányában milyen alapon tartották felülírhatónak a korábbi *alkotmány*¹⁵ 54. §-ának (1) bekezdése, illetve az *alaptörvény* II. cikke által deklarált emberi méltósághoz való jogot, amely-

¹² Nyíregyházi Törvényszék Büntető Kollégiumvezető 2017.El.II.C.14/3. számú, *Az érintett tudta és hozzájárulása nélkül készített hang- és képfelvétel bizonyítékként való felhasználása a büntetőeljárásban* című vitaanyag, 4–5. o.

¹³ Új Be. 164. §

¹⁴ Új Be. 593. § (4) bekezdés.

¹⁵ 1949. évi XX. törvény

nek kibontását a büntetőjogi jogviszony alapját képező büntetőeljárás idején hatályos polgári törvénykönyv tételes rendelkezéseiben találhatjuk meg.

Ebből következően a jogsértéssel készített felvételek bírósági eljárásban való felhasználhatóságának kérdésében a hivatkozott határozatokkal *ellentétes bírói döntésekkel* is találkozhatunk. Ennek konzekvens kifejtését találjuk például a következő indokolásban: „Az elsőfokú büntetőeljárás során [...] a járásbíró figyelmén kívül hagyta a Be. 78. §-ának (4) bekezdésében foglaltakat, amikor a [...] pótmagánvádló által bizonyítási eszközként felhasználni kívánt hangfelvételt a vádlottak hozzájárulásának hiányában a tárgyalás anyagává tette és ennek tartalmát ítéletének meghozatalánál figyelembe vette. A 2013. évi V. törvénnyel elfogadott Polgári Törvénykönyv [Ptk.] 2:48. §-ának (1) bekezdése szerint ugyanis képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez és felhasználásához az érintett személy hozzájárulása szükséges. Ezért a hangfelvétel készítése és felhasználása a személyiségi jogok megsértését jelenti az érintett hozzájárulásának hiányában [Ptk.2:42. § (3) bekezdés]. A polgári jogviszonyokat szabályozó Ptk. személyiségi jogot védő hivatkozott rendelkezéseinek érvényesülése pedig a büntetőjogi jogviszonyt jelentő büntetőeljárás során is csak akkor és annyiban hagyható figyelmén kívül, amikor és amennyiben a Be. rendelkezései ezt lehetővé teszik a büntetőügyben eljáró hatóságok vagy a bíróság számára, mivel az anyagi igazság érvényesülésének jogállami követelménye csak a jogbiztonságot szolgáló garanciák keretei között valósulhat meg [9/1992. (I. 30.) ABh.]. A Be. 77. §-ának (2) bekezdése értelmében pedig a bizonyítási cselekmények elvégzésekor az érintettek személyiségi jogait tiszteletben kell tartani. Ezzel szemben a jelen ügyben a vádlottak sem a hangfelvétel készítéséhez, sem annak tárgyaláson történő felhasználásához nem járultak hozzá. A Be. 78. §-ának (4) bekezdése szerint pedig nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész, vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg. A Be. 236. §-a szerint a pótmagánvádló a bírósági eljárásban az ügyész jogait gyakorolja, amiből következően a Be. bizonyítékok értékelésére vonatkozó rendelkezései rá is vonatkoznak. Ezért a törvényszék a pótmagánvádló által tiltott módon megszerzett hangfelvételre és annak tartalmára vonatkozó megállapításokat kirekeszti az elsőfokú ítélet indokolásából.”¹⁶

Ugyanazon törvényszék egy másik tanácsa viszont éppen a sértett által a nyomozó hatóság rendelkezésére bocsátott hangfelvételek felhasználásának

¹⁶ A Nyíregyházi Törvényszék Bf.785/2015/4, 1–2. o.

mellőzéséből következő megalapozatlansága miatt helyezte hatályon kívül az elsőfokú ítéletet.¹⁷ Az egységes jogértelmezés követelményének érvényesüléséről tehát ebben az esetben sem beszélhetünk, mivel egy büntető elvi határozat közzététele sem a jogalkotó mulasztását, sem pedig a jogegységi döntés meghozatalának elmulasztását nem pótolja. Mindezek hiányát *áthidaló megoldásként* Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az emberi méltósághoz való alapjog feltétel nélküli primátusát képviselő büntető fellebbviteli tanács a jogsértéssel készített felvétel törvényes bizonyítási eszközként történő felhasználhatóságát a felvétellel érintettek hozzájárulásától függően ítéli meg. A hozzájárulás megadása esetén a törvényszék a vádlott által jogsértéssel készített felvételt is törvényes bizonyítási eszközként használta fel.¹⁸ A felvétellel érintettek felhasználáshoz való hozzájárulásának hiányában viszont a törvényszék a felvételt kirekesztette a bizonyítási eszközök köréből¹⁹, még abban az esetben is, amikor a videofelvétel elkészítésére kifejezetten az erre irányuló rendőri instrukcióra tekintettel került sor a sértett részéről, aminek körülményeit a másodfokú eljárásban sem sikerült megnyugtató bizonyossággal tisztázni.²⁰

Ez a kérdés azonban természetesen csak a *privát szféra* keretei között célirányosan készített olyan felvételek felhasználhatósága kapcsán vetődhet fel, amelyeknek a rögzítésére az erre egyébként törvényi felhatalmazással bíró szerveknek is csak bírói engedély alapján van törvényes lehetőségük. Ezzel szemben a közterületen²¹, mindenki számára nyitva álló helyen²², nyilvános rendezvényen²³ vagy jogtalan behatolás esetén a kamerával védett lakásban készült felvételek törvényes felhasználhatósága éppoly nyilvánvaló, mint a bírói engedéllyel alkalmazott leplezett eszközökkel rögzített felvételeké, hi-

17 A Nyíregyházi Törvényszék Bf.535/2016/5. számú végzése.

18 A Nyíregyházi Törvényszék Bf.613/2016. számú ügye.

19 A Nyíregyházi Törvényszék Bf.785/2015. számú ügye.

20 A Nyíregyházi Törvényszék Bf.227/2016. számú ügye.

21 Például a bíróság a [halálos] közúti baleset okozásának vétsége miatt indult ügyben bizonyítékként értékelt a forgalmi kamera felvételét. Mátészalkai Járásbíróság B.50/2017/2. és a Nyíregyházi Törvényszék Bf.174/2017/5. számú ítéletei. Ugyanígy bizonyítékként értékelt a bíróság a közúti veszélyeztetés büntette miatt indult büntetőügyben a veszélyeztetett jármű utasa által a veszélyeztető járműről, illetve annak manővereiről menet közben készített videofelvételt. Nyíregyházi Járásbíróság B.1577/2017/3. és a Nyíregyházi Törvényszék Bf.206/2017/3. számú ítéletei.

22 Például a bíróság perdöntő jelentőségű bizonyítékként értékelt a bolti lopásról készült felvételeket. A Nyíregyházi Járásbíróság B.247/2015/8. és a Nyíregyházi Törvényszék Bf.478/2015/3. számú ítéletei.

23 Például a másodfokú bíróság a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vétsége miatt indult ügyben elfogadta a raliversenyen készült videofelvételek megtekintésére vonatkozóan az egyik sértett jogi képviselője által előterjesztett bizonyítási indítványt. Nyíregyházi Törvényszék Bf.239/2017. számú ügy.

szen a Ptk. 1:5. §-ának (1) bekezdésében, illetve a 2:48. §-ának (2) bekezdésében foglaltakból következően nem tekinthető a személyiségi jog megsértésének. Más megítélés alá esik továbbá a hatósági eljárásba bevont személy közreműködésével készült felvétel felhasználhatóságának kérdése, miután annak rögzítésére olyan törvényi felhatalmazás alapján kerülhet sor, amely felülírja a magánszemélyek egymás közötti viszonyában egyébként alapvető jelentőségű személyiségi jogok érvényesülésének védelmét. Így a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 42. §-ának (1) bekezdése szerint a rendőrség a rendőri intézkedéssel, illetve az ellátott szolgálati feladattal összefüggésben az intézkedéssel érintett személyről kép- és hangfelvételt készíthet, amely ugyanezen törvényhely (6) bekezdésének aa) alpontja értelmében büncselekmény miatt induló büntetőeljárás során is felhasználható.

A probléma dogmatikai megoldásának lehetősége

Gácsi Anett Erzsébet álláspontja szerint a Be. 78. §-ának (4) bekezdésében megfogalmazott generálklauzula második és harmadik fordulatának értelmezése, illetve egymástól való elhatárolása bizonytalan abból eredően, „*hogy a »más tiltott módon« történő bizonyítási eszköz megszerzése gyakorlatilag mindig a »résztevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával« jár, amely utóbbi akkor tehet szert önálló jelentőségre, ha a beszerzett bizonyíték önmagában nem törvénysértő, de az eljárás résztvevőjére sérelmes, mert nem gyakorolhatta az őt megillető jogokat*”²⁴.

Ez esetünkben olyan formában vetődhet fel, hogy a terhelt saját magára terhelő kijelentését vagy bármilyen ilyen jelentőségű megnyilvánulását tartalmazó jogsértéssel készített felvétel büntetőeljárásban történő felhasználásának a megengedése gyakorlatilag kiüresíti a vallomástétel megtagadásához való *garanciális jogát*, amelynek érvényesülésére más esetekben ma már a bírói gyakorlat kényesen ügyel.²⁵ Ezért meglehetősen *álságos megoldásnak* tűnik a jogsértéssel készített felvétel felhasználásának olyan indokkal történő „törvényesítése”, hogy azt nem a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság

²⁴ Gácsi Anett Erzsébet: i. m. 162. o.

²⁵ Lásd például a vallomástétel megtagadásának jogára való figyelmeztetés nélkül rendőri jelentésbe foglalt terhelti nyilatkozat megítélését. ÍH, 2005/7.: „*A bíróság nem értékelheti bizonyítékként a tényállás megállapításakor a gyanúsítottnak a rendőri jelentésbe foglalt vallomásnak tekintendő előadását, figyelemmel arra, hogy a terheltre vonatkozó garanciális szabályok maradéktalanul nem érvényesültek [1973. évi I. törvény, 66. § (3) bekezdés, Be. 87. § (2) bekezdés].*”

szerezte be, miután azt a magánszemély pusztán rögzíti és átadja a hatóságnak vagy a bíróságnak, amely dönt a felhasználásának kérdésében.

A Be. 78. §-ának – nem a legszerencsésebb módon megfogalmazott²⁶ – (4) bekezdése ugyanis nem a meg nem engedett módon megszerzett bizonyítási eszköz felhasználását, hanem – *Lőrinczy György* álláspontjával egyezően²⁷ – az ilyen forrásból származó tény bizonyítékként történő értékelését tilalmazza. A bizonyíték megszerzését pedig ebben az esetben – a szó nyelvtani jelentésétől²⁸ eltérően – nyilván nem a felvételt rögzítő eszköz lefoglalása vagy átadása, hanem – a bírósági eljárásban – annak a tárgyaláson történő lejátszása jelenti, amire a felvétellel érintett személyek erre vonatkozó hozzájárulásának hiányában csak a polgári törvénykönyv által tiltott módon kerülhet sor, ami ugyan ilyenkor nem jelenti szükségképpen az eljárás résztvevőit megillető jogok korlátozását, az alaptörvény által garantált emberi méltósághoz való „oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog”²⁹ immanens részét képező személyiségi jog megsértését viszont feltétlenül. Az pedig nem lehet kétséges, hogy a bizonyíték „más tiltott módon” való megszerzésének lehetősége a tilalom általános érvényű megfogalmazásából következően nem szűkíthető le kizárólag a Be. rendelkezéseinek megsértésére, de a 77. §-ának (2) bekezdésében foglaltakra figyelemmel esetünkben ennek megvalósulása is minden további nélkül megállapítható lehet. Mint ahogyan – az Amerikai Egyesült Államok alkotmányából levezetett és ezért a magyar viszonyokra csak a jogalkotás által adaptálható³⁰ „mérgezett fa gyümölcse” és az „ezüsttálca”³¹ elvének boncolgatása nélkül – az is, hogy ha valaminek az elkészítése eleve tilalmazott, akkor annak a megszerzése sem lehet megengedett, legfeljebb meghatározott törvényi feltételek teljesülése esetén.

Mindez abból következően állapítható meg, hogy a büntetőeljárás végső célját jelentő büntetőjogi felelősség kérdésében való bírói döntés alapjául szolgáló tényállás megállapításakor a bíróság nem a bizonyítási eszközt, ha-

²⁶ Ez sajnos a 2017. évi XC. törvénnyel elfogadott új büntetőeljárás törvény 167. §-ának (5) bekezdésére is vonatkozik.

²⁷ Lőrinczy György: Gondolatok a bizonyítási eljárás törvényességéről a büntetőeljárásban. *Acta Juridica et Politica*, Tom. LIII., Fasc. 15., Szeged, 1998, 215. o.

²⁸ Esetünkben „birtokba vesz”. Juhász József – Szöke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár M–ZS*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 928. o.

²⁹ Belegi József – Berkes György (szerk.): *Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC, Budapest, 2009, 4. pótlás, 468. o.

³⁰ Mint például a Miranda-szabály.

³¹ Ennek megítélését nyilván nem érinti, hogy például a Debreceni Ítéltábla egyik ügyében az ügyész éppen az „ezüsttálca” elvére hivatkozással látta elkerülhetőnek a kizárt bizonyíték kirekesztését. Debreceni Ítéltábla Bf.II.619/2014/36. számú ítélet, 22. o.

nem az abból származó bizonyítékot, vagyis esetünkben nem a felvételt rögzítő eszközt, hanem a felvett nyilatkozat vagy cselekmény elhangzását, illetve megtörténtét értékeli bizonyítékként, azaz bizonyító erejű tényként; nem vitatva, sőt megerősítve ezzel Tremmel Flórián azon álláspontját, amely szerint a bizonyítás eredménye szempontjából a tények ontológiai jellegére tekintettel azok megismerési forrásainak ilyen összefüggésben nincs jelentőségük, hiszen csak a „megállapításuk után értékelhetők és értékelendők büntetőjogilag”³². A szóban forgó bizonyítási tilalom érvényesülése szempontjából tehát elvileg nem lehetne jelentősége annak, hogy ki által és milyen módon előállított bizonyítási eszköz képezi a bizonyíték megismerésének forrását.

Ezért lenne kívánatos az általános érvényű bizonyítási tilalmakat összefoglaló generálklauzula olyan megfogalmazása, amelynek a gyakorlati érvényesülése nem függhet a konkrét ügyben eljáró bíró által alkalmazott értelmezési módszer megválasztásától.³³ Ennek kiküszöbölésére alkalmas formulaként javasolható a bizonyítási tilalom következők szerinti megszövegezése: *A büntetőeljárásban a bűncselekmény útján, vagy az egyébként jogellenes módon, vagy a résztvevők eljárási jogainak sérelmével megszerzett bizonyítási eszköz, illetőleg lefolytatott bizonyítási cselekmény eredménye nem használható fel bizonyítékként.* A javasolt szöveg ugyanis a bizonyítási eszköz és a bizonyíték különbözőségének megjelenítése mellett nyilvánvalóvá teszi, hogy a törvény a bizonyítás terén is egyértelműen biztosítja a tisztességes eljáráshoz való jog maradéktalan érvényesülését, mégpedig olyan megszorítások nélkül, amelyek e követelmények gyakorlati érvényesülését nem pusztán deklarálják, hanem garantálják is.³⁴

A jogviszony jelentősége

Ennek jelentőségét pedig a magánjogi és a közjogi jogviszonyok különbözősége adja, amiből következően a polgári ügyekben folytatott megengedő gyakorlat nem feltétlenül alkalmas az egyenlőtlen helyzetben lévő jogalanyok részvételével folyó büntetőeljárás tisztességes lefolytatásának megteremtésé-

³² Lásd Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006, 74. o.

³³ Lásd például a Gácsi Anett Erzsébet által preferált teleologikus értelmezést. Gácsi Anett Erzsébet: i. m. 76. o.

³⁴ Gondoljunk csak a rendőri felhívásra az eljárás részvevője által saját „hatáskörben” készített felvételekre.

re. A *büntetőjogi jogviszony* eme sajátosságával magyarázható az emberi méltóság tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség törvénybe iktatása, legújabbán pedig ennek alapvető rendelkezéskénti kodifikálása is. Ezért a polgári szabályozásnak és ebből következően az ezen alapuló bírói gyakorlatnak is csupán az emberi méltósághoz való alapjog büntetőeljárás során is érvényesülő részjogosítványait jelentő személyiségi jogok forrásaként lehet szerepe a büntetőeljárás-jogban, ennyiben viszont feltétlenül, hiszen az emberi méltósághoz való jog, illetőleg a személyiségi jogok normatív tartalmát a büntető anyagi jog nem értelmezi, csupán szankcionálja az alkotmányos alapjog megsértésének legsúlyosabb eseteit.

Mindebből következően nem biztos, hogy a büntetőítélkezés helyes úton jár akkor, amikor a jogsértéssel készített felvételek felhasználhatóságát általában nem a büntetőeljárás sajátosságainak és a konkrét ügy összefüggéseinek szem előtt tartásával vizsgálja, hanem minden további *vizsgálódás nélkül* megengedi az ilyen bizonyítási eszközök felhasználását, a büntetőeljárásban is védelmet élvező személyiségi jogok megsértésének tisztázását pedig pusztán polgári per tárgyát képező kérdésnek tekinti. Az ugyanis aligha lehet kérdéses, hogy egy felvétel tárgyaláson történő meghallgatása vagy megtekintése is olyan bizonyítási cselekmény, amelynek elvégzésekor az érintettek személyiségi jogait tiszteletben kell tartani.

Erre pedig már a 2018. január 1-jén hatályba lépett polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) is figyelemmel van, amikor a jogsértő bizonyítási eszközök körében megtiltja az ilyen módon megszerzett³⁵, illetve az olyan bizonyítási eszköz polgári perben történő felhasználását, „*amelyeknek a bíróság elé terjesztése személyiségi jogot sértené*”³⁶. Ugyanakkor a Pp. kivételesen lehetővé teszi a) a jogsérelem sajátosságának és mértékének; b) a jogsérelemmel érintett jogi érdekek; c) a tényállás felderítésére gyakorolt hatásának; d) a rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok súlyának; és e) az eset összes körülményeinek mérlegelése mellett a jogsértő bizonyítási eszköz figyelembe vehetőségét.³⁷ A Pp. kodifikálásakor tehát láthatóan arra is gondoltak, amire az új Be. kodifikátorai nem.³⁸

A Pp. miniszteri indokolásából pedig a büntetőítélkezés számára is releváns szempontként hasznos lehet a következők kiemelése: „*A törvény rendelkezik a*

35 Pp. 269. § (1) bekezdés c) pont.

36 Pp. 269. § (1) bekezdés d) pont.

37 Pp. 269. § (4) bekezdés.

38 Megjegyzendő, hogy a büntetőeljárás-jogi szabályozással ellentétben az új Pp. gyakoriságuknak és sajátosságuknak megfelelően nevesíti is a kép- és hangfelvételt mint bizonyítási eszközt. Pp. 268. § (2) bekezdés.

jogsértő bizonyítási eszközökről és azok felhasználhatóságáról, figyelemmel arra, hogy a gyakorlatban egyre többször merül fel az a kérdés, hogy felhasználható-e a jogellenes vagy jogellenesen megszerzett bizonyítékok. A leggyakrabban ezek titkos kép- és hangfelvételek formájában jelentkeznek. [...] Az új információs, kommunikációs és multimédiás eszközök megjelenése és általános elterjedése miatt a jogellenesen szerzett információk és bizonyítékok keletkezésének lehetősége és tényleges gyakorlata is növekvő tendenciát mutat. Ezért megkerülhetetlen e kérdés törvényi szintű szabályozása, melynek során az elsődleges szempont a vonatkozó bírósági joggyakorlatban kialakított elvek normaszintű rögzítése volt. [...] A törvény általános jelleggel kívánja rögzíteni azt a főszabályt, hogy jogsértő bizonyítási eszköz a perben nem használható fel. A generális szabály rögzítésének elsődleges indoka az, hogy egy jogállamban nem alkothatók olyan szabályok, melyek a peres feleket arra ösztönzik, hogy jogsértő módon szerezzék be a per eldöntése szempontjából releváns bizonyítékokat. A törvény e körben meghatározza a jogsértő bizonyítási eszköz fogalmát.”³⁹

A szerző javaslata

Erre is tekintettel és a szóban forgó esetek számára, valamint az eltérő bírói szerepfelfogásból következő ellentétes bírósági döntésekre is figyelemmel talán indokolt lenne, ha legalább a Kúria a bíróságok számára kötelező *jogegységi határozat*ban állást foglalna a jogsértéssel készített felvételek büntetőeljárásban történő felhasználhatóságának kérdésében, miután öt évvel Bejczy Alexa tanulmányának megjelenése, s az új büntető- és polgári törvénykönyv, valamint az új Be. elfogadása után a jogalkotó reagálására aligha számíthatunk, azon túl, hogy az utóbbi törvény – alapvető rendelkezésként – már a 2. §-ának (1) bekezdésében rögzíti az emberi méltóság tiszteletben tartásának elvét a büntetőeljárásban, amivel a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértését megvalósító bizonyítás nehezen látszik összeegyeztethetőnek, ha ennek indokaként az azt lefolytató bíróság általánosságban pusztán a szabad bizonyítás elvére és a közérdek jelentőségére tud hivatkozni. A dilemma ennél differenciáltabb kezelésére pedig példaként szolgálhat számunkra az e téren folytatott német joggyakorlat⁴⁰ vagy akár a Pp. szabályozása is.

³⁹ A Pp. 269. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

⁴⁰ Lásd Stál József: i. m.

STÁL JÓZSEF

A személyiségi jogot sértő hang- és képfelvétel felhasználhatósága a német bíróságok jogalkalmazásában

A technikai fejlődés nyomán szinte mindenkinek van rögzítést lehetővé tevő mobiltelefonja, az emberek többségének van internetkapcsolata, a számítógépek és a laptopok mindennapi életünk nélkülözhetetlen részeivé váltak, a rögzítőberendezések – diktafonok, videokamerák – bárki számára elérhetők, azok többfunkciósak. A felvételek másolásának, nyilvánosságra hozatalának technikai akadályai nincsenek. A közúti közlekedésben egyre elterjedtebbek a gépjárművekre szerelt videokamerák. A hang-, kép- vagy videofelvétel titokban készítése történhet cél nélkül, de bizonyítékként felhasználás céljából is, még akkor is, ha a készítés idején a felhasználás pontos mikéntje nem tisztázott. A felvételek elkészítése, majd felhasználása során sérelmet szenvedhetnek mások személyhez fűződő jogai, ami szükségszerűen maga után vonja az érdekek feszültségét, amelynek feloldására hivatottak a hatóságok. Utóbbiak által megválaszolandó kérdés az, hogy a felvételt készítő személy érdekeinek érvényesítéséhez fűződő, vagy a rögzítést elszenvedő személy titokban maradásához fűződő érdeke fontosabb-e, vagy egyéb szempontokat is figyelembe kell-e venni. A tanulmány annak rövid bemutatására vállalkozik, hogy Németországban miként történik az érdekek mérlegelése, amelynek következtében megválaszolandó az elkészített felvétel felhasználhatóságát érintő kérdés. A szerző hivatása miatt a megközelítés elsősorban a büntetőbíró szemszögéből történik.

Jogszabályi háttér

A német alaptörvény¹ rendkívüli mértékben védi az ember méltóságát és személyiségét: 1. cikkének (1) bekezdése szerint az ember méltósága sérthetetlen, azt óvni és védeni valamennyi állami hatalom kötelessége, míg 2. cikké-

¹ Grundgesetz.

<http://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html#BJNR000010949BJNG001100314>

nek (1) bekezdése alapján mindenkinek joga van személyiségének szabad megvalósítására, ha mások jogait nem sérti, nem az alkotmányos rend vagy erkölcsi törvény ellen irányul.

A szövetségi alkotmánybíróság is megállapította ezen alapjogok elsőrendűségét, egyidejűleg kifejezésre juttatta korlátozhatóságukat is: Az alaptörvény 2. cikk (1) bekezdéséből adódó alapjog védi azokat a jogi helyzeteket is, amelyek szükségesek a személyiség megvalósításához. Ehhez kapcsolódik bizonyos korlátok között, mint a saját kép feletti jog, a kimondott szó feletti jog is. Emiatt alapvetően mindenki maga és egyedül határozhatja meg, hogy ki rögzítse a szavát és a hanghordozóra felvett hangját lejátszhatja-e, és ki előtt játszhatja le. Mindezzel nem kizárt azonban, hogy azokban az esetekben, amikor a közösség jelentős érdekei ezt megkívánják, a terheltnek a titokban készített hangfelvétel felhasználási tilalmához kapcsolódó védendő érdeke háttérbe kerüljön.²

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény³ 8. cikke (a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) kimondja: 1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. 2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, vagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

Az ember méltóságának és személyiségének tiszteletkor fontos a hozzá fűződő adatok védelme, ami miatt a szövetségi adatvédelmi törvény saját maga céljaként határozza meg az egyén védelmét attól, hogy a személyét érintő adatok kezelése során a személyiségi jogában hátrányosan érintsék. A törvény a személyt érintő adatok szerzésére, feldolgozására és felhasználására vonatkozik, bizonyos esetekben akkor is, ha ezt nem közhatalmi szervek végzik. A személyt érintő adatok egy meghatározott, vagy meghatározható természetes személynek a személyi vagy tárgyi körülményeit érintő adatok, amelyek szerzése, feldolgozása és használata akkor lehetséges, ha jogszabály megengedi, előírja, vagy az érintett szabad döntésén alapulóan beleegyezett.

2 2 BvR 454/71, 1973. január 31., <https://www.telemedicus.info/urteile/Allgemeines-Persoenlichkeitsrecht/Recht-am-eigenen-Wort/207-BVerfG-Az-2-BvR-45471-Heimliche-Tonbandaufnahmen.html>

3 http://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDF/Themenseiten/EuropaUndInternationaleZusammenarbeit/EuropaeischeKonventionMenschenrechte.pdf?__blob=publicationFile&v=1

Utóbbi figyelmeztetni kell az adat megszerzésének, feldolgozásának és használatának céljára. A nyilvánosság számára nyitva álló helyiségek berendezésekkel történő megfigyelése csak akkor megengedett, ha ez szükséges közhatalmi szervek feladatteljesítéséhez, a házi jog védelméhez, vagy konkrétan meghatározott célokhoz fűződő jogos érdekek védelmére, és nem áll fenn az érdekelt másik személy védendő érdekeinek túlsúlya. A saját üzleti célok megvalósításának eszközeként az adatok szerzése, tárolása, megváltoztatása, átadása megengedett, ha ez szükséges az érintettel fennálló jogügyleti, vagy ahhoz hasonló felelősségi körülményhez kapcsolódóan.⁴

A szó bizalmosságának megsértése

A német büntető törvénykönyv⁵ több törvényi tényállással bünteti az ember méltósága, személyisége elleni támadások megvalósítóit. Az egyik:

„201. § A szó bizalmosságának megsértése

(1) Három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, aki jogosulatlanul

1. más személy nem nyilvánosan elhangzott szavát hanghordozóra felveszi vagy

2. egy így előállított felvételt felhasznál vagy harmadik személy részére hozzáférhetővé tesz.

(2) Ugyanígy büntetendő, aki jogosulatlanul

1. más személynek a nem a tudomásának célzott, nem nyilvánosan elhangzott szavát lehallgatási készülékkel lehallgatja vagy

2. más személynek az (1) bekezdés első fordulata szerint felvett, vagy (2) bekezdés első fordulata szerint lehallgatott, nem nyilvánosan elhangzott szavát szó szerint vagy jellemző tartalma szerint nyilvánosságra hozza.

Az első mondat második fordulata szerinti cselekmény csak akkor büntethető, ha a nyilvánosságra hozatal alkalmas arra, hogy más személy jogos érdekeit hátrányosan érintse. Nem jogellenes, ha a nyilvánosságra hozatal jelentős közösségi érdekek védelme céljából történik.

⁴ Bundesdatenschutzgesetz 1. § (1), (2) bek., 3. § (1) bek., 4. § (1) bek., 4/A §, 6/B §, 28. § (1) bek.
https://www.gesetze-im-internet.de/bdsg_1990/BJNR029550990.html

⁵ Strafgesetzbuch (StGB, a tanulmányban: btk.).
<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>

(3) *Öt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, aki hivatalos vagy a közszolgálat iránt különösen elkötelezett személyként sérti meg a szó bizalmasságát [(1) és (2) bekezdések].*

(4) *A kísérlet büntetendő.*

(5) *Az elkövető vagy a résztvevő által használt hanghordozók vagy lehallgatókészülékek elkobozhatók. A 74/A § alkalmazandó.”*

A tényállás védelmezi a szó bizalmasságát. A jogi tárgy a privát szféra, az általános személyiségi jog. Más személynek a nem nyilvánosan elhangzott szavát védi, nem szükséges azonban a szó különleges bizalmassága. A beszélgetés egyszerű „meglesése” nem esik a tényállás alá. Kizárólag a nem nyilvánosan elhangzott szónak hanghordozóra történő felvétele vagy lehallgatási készülék használata büntetendő. A beszélgetés lehet távollévők közötti is (például telefonon). Elkövetési magatartások: 1. felvétel hanghordozóra, amely magában rejti az akusztikus visszaadás lehetőségét, egy már létező felvétel másolása nem valósítja meg (ezt) a bűncselekményt; 2. az így készített felvétel használata; 3. lehallgatás lehallgatókészülékkel; 4. nyilvánosságra hozatal. A jogosulatlanságot érintően a megengedettség kizárólag törvényi engedélyen, különösen az alaptörvényen és a büntetőeljárás törvényen alapulhat, amelyek kizárólag állami intézményeknek állnak rendelkezésükre (például fedett nyomozás, engedélyezett lehallgatás). A minősített eset megvalósulásához szükséges az összefüggés a hivatali tevékenységgel. A kísérlet megállapíthatósága a hangfelvétel sikertelen elkészítése, illetve sikertelen lehallgatási intézkedés esetén jöhet szóba, míg a készülék beépítése vagy előkészítése büntetlen előkészület. Az (1) és (2) bekezdés szerinti elkövetés kizárólag indítványra üldözhető, azt a sértett – halála esetén a hozzátartozó –, illetve a szolgálati előljáró teheti meg, de a vádat nem az indítványozó képviseli magánvádlóként.⁶

A legintimebb életterület megsértése képfelvétellel

A német btk.-ba a 201/A §-sal új törvényi tényállást vezettek be 2004. augusztus 6-i hatállyal azért, hogy a 201. § által át nem fogott élethelyzetek is védhetők legyenek. Addig kizárólag a kép- és videofelvételnek az ábrázolt személy beleegyezése nélküli terjesztése és nyilvános szemlére tétele volt

⁶ Részletesebben például Georg Küpper: Strafrecht, Besonderer Teil 1, Aufl. 3. Berlin, 2007, S. 94–98.; Anwaltkommentar StGB, Heidelberger Kommentar. Aufl. 2., Heidelberg, 2015, S. 139–146.

büntetendő, ami miatt kritika érte a büntetőjogi egyenlőtlen védelmet. A technikai fejlődéssel ugyanis mindenki abba a helyzetbe került, hogy bárhol, bármikor, bárkiről felvételt készítsen és közzétegye akár a világhálón, ahonnan nem vagy csak nagyon nehezen távolítható el, sőt konkrét személyi adatokat lehet hozzá rendelni.

„201/A § A legszemélyesebb életterület megsértése képfelvétellel

(1) Két évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, aki

1. jogosulatlanul képfelvételt készít vagy továbbít olyan személyről, aki lakásban vagy a betekintés elől különösen védett helyiségben tartózkodik, és ezáltal az ábrázolt személy legszemélyesebb életterületét megsérti,

2. jogosulatlanul készít vagy továbbít képfelvételt, amely más személy kiszolgáltatottságát mutatja, és ezáltal az ábrázolt személy legszemélyesebb életterületét megsérti,

3. az első vagy második fordulat szerint előállított képfelvételt használ vagy harmadik személy részére hozzáférhetővé tesz vagy

4. az első vagy második fordulat szerinti, jogosulatlanul előállított képfelvételt szándékosan jogosulatlanul harmadik személy részére hozzáférhetővé teszi és ezáltal az ábrázolt személy legszemélyesebb életterületét megsérti.

(2) Ugyanígy büntetendő, aki jogosulatlanul hozzáférhetővé tesz harmadik személy részére más személyről képfelvételt, amely alkalmas arra, hogy az ábrázolt személy tekintélyét jelentősen károsítsa.

(3) Két évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, aki képfelvételt, amelynek tárgya tizennyolc év alatti más személy meztelensége,

1. előállítja vagy kínálja azért, hogy azt harmadik személynek ellenszolgáltatásért megszerezze, vagy

2. magának vagy harmadik személynek ellenszolgáltatásért megszerzi.

(4) Az első bekezdés második fordulatára – az első bekezdés harmadik és negyedik fordulatával összefüggésben sem – , a második és a harmadik bekezdés nem vonatkoznak cselekményekre, amelyek jelentősen jogos érdekek érvényesítését, különösen a művészetet és a tudományt, a kutatást vagy az oktatást, a kortörténet vagy a történelem eseményeiről történő tudósítást vagy hasonló célokat szolgálnak.

(5) Az elkövető vagy a résztvevő által használt képhordozók, valamint képfellevő gépek vagy hasonló technikai eszközök elkobozhatók. A 74/A alkalmazandó.”

A védett jogi tárgy a személynek a saját kép védelméhez fűződő rendelkezési, információs önmeghatározási joga, tehát az intim szféra, amelyen érteendő például betegség, halál, szexualitás, érzelmi viszony, meztelenség, illemhely, öltöző, szauna, szolárium. A szabályozás nem csupán a rejtett képfelvételt érinti, hanem például a nyilvános rendezvényeken készített felvételeket is, amikor a vendégeket megörökítik, majd a felvételt megjelenítik, akár reklám céljára felhasználják. Az elkövetési magatartás az előállítás, amikor a képet a hordozóra tárolják, valamint a közvetítés, amely lehet élőben történő továbbadás, de közbenső tárolás is. A védendő térbeli hely a lakás (szállodai szoba is) és a betekintés elől különösen védett hely (például illemhely, öltöző). Így büntetendő „az előállító, aki képfelvételt készít egy másik személyről, aki lakásban vagy betekintés elől különösen védett helyiségben tartózkodik, és ezáltal a személy legszemélyesebb életterületét megsérti. [...] érint minden olyan képfelvételt, amelyek a sértett beazonosítási jegyei alapján a saját személyéhez rendelhetők. [...] Mivel a joggal szembeni támadás a képfelvétel elkövető általi készítésében megvalósul, anélkül, hogy a felvétel későbbi lehetséges továbbadását vagy terjesztését megvalósítaná, szükségtelen az eredményt függővé tenni attól, hogy az ábrázolt személyt harmadik személy beazonosította.” A jogosulatlansággal kapcsolatban a 201. §-t érintően írtak irányadók. A bűncselekmény csak indítványra büntethető, kivéve, ha a hatóság a különös közérdeklődés miatt hivatalból szükségesnek tartja a bűnüldözést.⁸

A szövetségi alkotmánybíróság iránymutató álláspontja

Az alkotmánybíróság egyik határozatának⁹ alapját az az alkotmányjogi panasz adta, amely a titokban készített hangfelvétel nyomozati eljárásban történő felhasználhatóságát sérelmezte az adócsalás, csalás és magánokirat-hamisítás miatti nyomozás során. A felvételt magánszemély készítette a panaszossal folytatott, ingatlan adásvételére vonatkozó megbeszéléskor, majd a nyomozás során a rendőrségnek átadta. Az ügyész indítványára a bíróság elrendelte bi-

⁷ Szövetségi bíróság 4 StR 328/14, 2015. február 26., <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=1b35953792d80a257a6f4eca6ae51bd7&nr=70500&pos=0&anz=1>

⁸ Részletesebben Georg Küpper: i. m.; Anwaltkommentar StGB... i. m.

⁹ <https://www.telemedicus.info/urteile/Allgemeines-Persoennlichkeitsrecht/Recht-am-eigenen-Wort/207-BVerfG-Az-2-BvR-45471-Heimliche-Tonbandaufnahmen.html>

zonyítékként történő felhasználását azzal az indokkal, hogy bizonyítási eszközként jelentősége lehet. A terhelt ezzel szembeni panaszát a fellebbviteli bíróság elutasította, érvelése szerint a hangfelvételen kívül más megfelelő bizonyítási eszköz nem áll rendelkezésre. Az alkotmányjogi panasz az utóbbi döntés ellen irányult.

Az indokok szerint az alaptörvény biztosítja a magánélet-alakítás sérthetlenségét, amely mentes a közhatalom ráhatásától is. Azonban a magánélet nem minden területe áll e védelem alatt. Közösségi polgárként mindenkinek el kell szenvednie állami intézkedéseket, amelyeket a közösség jelentős érdekében az arányosság követelményének szigorú tiszteletben tartásával fogantatósítanak, amennyiben azok nem a privátélet-alakítás sérthetetlen területét érintik hátrányosan. Az alaptörvény biztosítja mindenkinek a jogot személyiségének szabad megvalósítására, amennyiben mások jogait nem sérti, nem az alkotmányos rend vagy erkölcs ellen irányul. Ez az alapjog védi azokat a helyzeteket is, amelyek a személyiség megvalósításához szükségesek. Ehhez tartozik bizonyos határokon belül a saját képhez fűződő jog mellett a kimondott szóhoz fűződő jog is. Emiatt alapvetően mindenki saját maga határozhatja meg, hogy a szavát ki veheti fel és játszhatja le.

A személyiség sérthetlensége jelentősen károsodna, ha mások az akarata nélkül, vagy azzal szemben a nem nyilvánosan kimondott szavával belátásuk szerint rendelkezhetnének. Az emberi kommunikáció elfogulatlanságát zavarná, ha mindenkinek azzal a tudattal kellene élnie, hogy minden egyes szava, talán meggondolatlan és önuralom nélküli megnyilvánulása, egy ideiglenes állásfoglalása, egy különleges helyzetből érhető szavazás más összefüggésben előhozható lenne. A magánbeszélgetéseket gyanakvás és félelem nélkül kell tudni folytatni. A tárgybéli beszélgetés bizalmas volt, felvétele titokban történt, a felhasználás a saját szó feletti alkotmányos rendelkezési jogot sérti. Vannak azonban esetek, amelyek kiesnek az alkotmányos védelem alól, mert nem a saját szó feletti jogról van szó, például üzleti megbeszélések, megrendelések, tőzsdei hírek, amelyek objektív tartalma annyira előtérben van, hogy a beszélő személyisége háttérbe kerül és a szó elveszti privát jellegét. Csupán az adott esetben, annak különlegességei alapján dönthető el, hogy egy titokban készített hangfelvétel mikor érinti a privátélet-alakítás sérthetetlen területét. A vizsgált esetben az üzleti partnerek adásvételhez kapcsolódó különböző álláspontjaikat fejtették ki, a sérthetetlen intim szférához tartozó dolgokról nem beszéltek. Mivel nem a közhatalomnak az abszolút védett személyiség területére történő ráhatásáról van szó, a hangszalag felhasználása megengedett lenne, ha a közösség jelentős érdekével alátámasztható lenne.

Nem erről van azonban szó. Az alaptörvény a személyiség megvalósításának kiemelt helyet ad. Az állami intézkedések csupán az arányosság szigorú betartása mellett megengedettek. Az alaptörvény különös jelentőséget tulajdonít a hatékony jogalkalmazásnak is, fontos a hatékony bűnüldözés, a lehető legteljesebb valóságmegállapítás. A személyiség szabad megvalósításához fűződő alkotmányos jog és a hatékony jogszolgáltatás szükségessége jelentős módon állhat egymással ellentétben, amelynek feloldásakor azt kell megállapítani, hogy e két elv közül a konkrét esetben melyiknek van nagyobb súlya. A terhelt védelemre méltó akkor is, amikor a tudomása nélkül hangszalagon rögzített megnyilvánulását ellene használják fel. Mindezzel nem kizárt azonban, hogy azon esetekben, amikor a közösség jelentős érdekei ezt megkívánják, a titokban készített hangfelvétel felhasználási tilalmához kapcsolódó védendő érdeke háttérbe kerüljön. Emiatt általában nem fog alkotmányos aggályokba ütközni, ha a hatóságok a súlyos kriminalitás eseteiben bűnelkövetők személyének megállapítása, vagy jogtalanul terhelt személyek mentésének érdekében titokban készített hangfelvételt használnak fel. Kiemelten fontos az arányosság. Figyelembe kell venni, hogy a hangfelvétel értékelése milyen mélyen hatol be az érintett személyiségébe, másrészt vizsgálandó a konkrétan szóba jöhető jogtalanság. Az sem jelentőség nélküli, hogy a hangfelvétel felhasználása valamennyi más, jogilag megengedett lehetőség kimerítése után a súlyos bűncselekmény elkövetőjének megállapítása vagy ártatlan személy mentésének egyetlen eszköze-e. Ügyelni kell arra is, hogy mennyire biztosítható az egyidejűleg rögzített, a büntetőeljárás szempontjából nem releváns megnyilvánulások megismerésének – például tárgyaláson történő lejátszás esetén – csupán az eljárás résztvevőire korlátozása.

Az alkotmánybíróság a döntést megsemmisítette, és új eljárás lefolytatását rendelte el, mert abból nem volt kivehető, hogy az esetben olyan súlyú jogtalanság áll fenn, vagy közösségi érdekek olyan mértékben érintettek, amelyekkel szemben a panaszos alaptörvényi jogainak háttérbe kellene kerülniük.

A titokban, illetve engedély nélkül készített felvételek bizonyítékkénti értékelhetősége büntetőügyekben

Az egyik emberölési ügyben a tanú a rendőrségen elmondta, hogy a családtagjainak közül lehet a cselekményhez, átadott egy hangfelvételt, amelyen az édesanyjával folytatott beszélgetése hallható. A bíróság bizonyítékként értékelte a hangfelvételt, és a vádlottakat életfogytig tartó szabadságvesztésre

ítélte. A jogorvoslatra eljáró szövetségi bíróság kifejtette¹⁰, hogy a hangfelvétel bizonyítékként nem értékelhető, mert azt olyan személy adta át, aki utólag a vallomás tételét megtagadta, azon a tanú által folytatott beszélgetés hallható, az ilyen bizonyíték a vallomás része, és nem használható fel csupán azért, mert ő azt önszántából készítette. Egyébként a jogorvoslatot visszautasította, de nem azért, mert a hangfelvétel titokban készült, hanem azért, mert a tanú mentességi joga miatt nem lehetett volna felhasználni. Ez azonban nem hatott ki az ítélet megalapozottságára, mert a vádlottak bűnösségét más bizonyítékok is alátámasztották.

Egy másik ügyben a bíróság elítélte a vádlottat, aki megkísérelt behatolni egy lakásba, ennek során felvételt készített róla a tulajdonos által telepített kamera.¹¹ Az orvos szakértő megállapította a haj, a homlok, a szemkörnyék, az orr, a száj és az áll vonalainak alapján annak nagy valószínűségét, hogy az ábrázolt személy a terhelt. A bíróság érvelése szerint a felvétel a szakértői vélemény előterjesztéséhez, továbbá a tárgyaláson felhasználható. Ha a vádlott személyiségi jogainak megsértése észlelhető a felvételen, akkor ez a közösség bűnüldözési igényével szemben háttérbe szorul. A vádlott figyelmét nem hívták fel a felvétel készítésére, figyelembe kell venni azonban, hogy a társasházban nem jogszerűen tartózkodott. Emiatt az ottani jogellenes tartózkodásából kell kiindulni, amely a személyiségi jogait – így a saját kép feletti jogát – korlátozza. A bűnüldözéshez fűződő általános érdek túlsúlyba kerül a vádlott személyiségi jogának rovására.

Egy további ügy tárgya az volt, hogy a vádlott a szomszédban lévő óvoda egyik alkalmazottjának parkoló gépkocsiját megkarcolta. A bíróság a vádlott tagadása ellenére megállapította a bűnösségét.¹² A sértett férje a gépkocsi műszerfalára kamerát szerelt fel, mert a személygépkocsit már korábban is meg rongálták. A bíróság álláspontja szerint nem áll fenn bizonyítékértékelési tilalom, a készítő tanú a felvétel segítségével tudta az észlelését alátámasztani, nála jelentős érdek mutatkozik a bizonyításra. Bizonyítékértékelési tilalom csak akkor lenne megállapítható, ha a bizonyítékszerzés extrém módon jogellenes lenne, jogosulatlan alapjogsértést valósítana meg. Az államnak a cse-

10 1 StR 137/12, 2012. október 23. <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=b5b8392ccb54520e4444a247e1dee526&nr=62058&pos=0&anz=1>

11 Kölni járásbíróság 526/14, 2015. november 11. <http://www.datenschutz.eu/urteile/Bilder-aus-einer-Videokamera-im-Strafverfahren-verwertbar-Amtsgericht-K%C3%B6ln-20151111/>

12 Neu-ulmi járásbíróság 4 Cs 332 Js 15983/13, 2014. december 9. <http://www.verkehrsrecht.gfu.com/2016/03/die-dashcam-und-der-nachbarschaftsstreit-ag-neu-ulm-verwertet-aufnahmen-im-strafverfahren/#more-3726>

lekmény felderítéséhez fűződő érdeke jelentős a terhelt információs önmeghatározási jogával szemben. A felvétel a vádlottat nem sértette az intim vagy privát szférájában, a vádlott az elkövetés idején a nyilvánosság része volt. Nem súlyos bűncselekményről van szó, de azt a jelentős kár miatt sem lehet bagatellizálni. Túlságos, elkerülendő adatszerzés sem állapítható meg. A felvételtől kivehető, hogy a vádlott a személygépkocsijához megy, abba beül, a könyöke látható az ablakban éppen akkor, amikor elhalad a sértett személygépkocsija mellett. Ezután extrém karcolási hang hallható.

Egy másik ügyben a bíróság a vádlottat zaklatás, a közlekedés gondatlan veszélyeztetése és becsületsértés miatt ítélte el, mert váratlanul hajtott a sértett gépkocsija elé, őt hirtelen fékezésre kényszerítve, majd köztük a közeli parkolóban veszekedés alakult ki.¹³ A sértettnek feltűnt a vádlott közeledése, ezért aktiválta a belső visszapillantó tükör mellé szerelt kamerát, és felvételt készített.

A bíróság álláspontja szerint a felvétel készítése nem ütközött az adatvédelmi törvénybe. A bizonyítási eszközök büntetőjogi értékelése és az anyagi valóság és igazság utáni kutatás során nincs annak jelentősége, hogy a sértettet a biztosító kötelezte-e a kamera alkalmazására. Ha ő aktuális és konkrét ok miatt, elővigyázatosságból bizonyítási eszközt készít a baleseti eseményt érintő felelősség tisztázására, akkor ez összehasonlítható a konkrétan meghatározott jogügyleti célok megvalósítására az adatvédelmi törvényben meghatározott esetekkel. Nem érthető, hogy miért kellene különbséget tenni a különböző vétkességi körülmények között. Az érintett mindig konkrétan meghatározott, vagyoni érintettségű jogügyletet valósít meg a gépjármű üzemeltetésével összefüggésben, emiatt az adatvédelmi törvény engedélye fennáll. A sértettnek a bizonyítékbiztosítási célból történő felvétel készítéséhez és a vádlottnak az információs önmeghatározási sérthetlenséghez fűződő érdekének mérlegelésekor az előbbi túlnyomó. Mértékadó, hogy a rövid, aktuális esemény miatt készített felvétel csak a gépkocsikat, de nem annak utasait, és kizárólag közlekedési eseményt örökít meg. A vádlott személyi életvezetésének abszolút középpontja nem érintett, jogának sérelme csekély, mialatt a sértettnek a hatékony jogvédelemhez fűződő érdeke különösen nagy. A közlekedési baleseti események felderítéséhez alig találhatók megbízható bizonyítási eszközök, a tanúvallomások gyakran pontatlanok és szubjektívek, a szakvélemények jelentős költségekkel járnak. A kamera aktuális esemény

¹³ Nienburgi járásbíróság, 4 Ds 155/14, 2015. január 20.

<http://www.rechtsprechung.niedersachsen.de/jportal/portal/page/bsndprod.psml?doc.id=KORE210042015&st=null&showdoccase=1>

miatti alkalmazása a konkrét esetben a bizonyításra alkalmas, szükséges és arányos, ami ellen nem megfelelő érv, hogy a felvétellel később visszaélhetnek. Mérlegelni kell, hogy az esetben a hatékony bűnüldözéshez fűződő közösségi érdek vagy a vádlott személyiségi jogának védelme nyomósabb-e. A cselekmény súlyát, a közösség biztonsági igényét, más bizonyítási eszközök fellelhetőségét és az információs önrendelkezési jog sérelmének súlyosságát kell figyelembe venni. A felvétel értékelése szükséges, mert nem áll rendelkezésre más bizonyítási eszköz. Az értékelés is arányos, mert nem maga a vádlott, hanem a gépkocsija látható. Fennállt a lehetőség, hogy a vádlottat hosszabb szabadságvesztésre kell ítélni, és a járművezetéstől el kell tiltani. Mivel ezek az intézkedések mindenekelőtt a közúti közlekedés jövőbeni biztonságára vonatkozó minden polgár érdekének védelmére hivatottak, a vádlottnak az információs önrendelkezési joga a hatékony bűnüldözéshez fűződő közösségi érdekekkel szemben háttérbe lép. Ezzel szemben nem hozható fel az, hogy a felvétel sértett által elérni kívánt célja – a felelősség kizárása – nem egyezik meg az értékelés büntetőbíróóság által követett céljával.

A vádlottnak a titkosság védelmére vonatkozó igénye csak akkor lenne túlnyomó, ha meg nem engedett felügyelettel szemben védekezne, így akkor, ha mások saját hatalmi igényükből készítenének kamerával adatokat büntetőeljárás céljából, és így „segédseriffé” tennék magukat. Ha a kamerát a konkrét felelősséghez kapcsolódóan bizonyítékbiztosítási célból üzemeltetik, az értékeléshez nem fűződik kétely. Mivel a vádlott terhére nemcsak a közlekedés biztonsága veszélyeztetését róják, hanem egyéni érdekek és jogok – élet, testi épség, akarati szabadság, vagyon – sértését, a sértettnek tekintendő személy ebből eredő eljárásjogi és anyagi jogi helyzete megalapozza a felvétel felhasználását, még akkor is, ha azt más célból készítette. A felvételnek kiemelkedő jelentősége van a tényállás megállapításakor, abba a helyzetbe helyezi a bíróságot, hogy a vádlott védekezését és a sértett vallomását a történések összhangjában értékelje, közvetlen megtekintése teszi lehetővé a komplex történet aggálytalan megállapítását és az adatok összességükben történő értékelését.

A bíróság előtti szabálysértési eljárás

Mindegyik ország jogában megfigyelhető a büntető- és a szabálysértési jog különös hasonlósága, általában a büntető anyagi és -eljárási szabályokat ren-

delik alkalmazni a szabálysértések elbírálására. Erről a hasonlóságról van szó Németországban is.¹⁴

Az egyik ügyben az érintettet pénzbírsággal sújtották és a járművezetés-től eltiltották, mert áthajtott a kereszteződésen a jelzőkészülék tilos jelzése ellenére. A jogorvoslat szerint jogellenesen vették figyelembe az egyik tanú gépkocsijába szerelt kamera felvételét. A bíróság az alapján állapította meg a haladás körülményeit, a látási és forgalmi viszonyokat, kifejtette, hogy anélkül a felelősséget nem lehetett volna megállapítani.

A másodfokú bíróság¹⁵ szerint a felvétel elkészítése behatolás volt az érintettnek az alaptörvény által garantált információs önrendelkezési jogába, amely alapján mindenki saját maga döntheti el, hogy milyen kereteken belül engedi meg személyes adatainak felhasználását. Bizonyítékértékelési tilalom nem következik az adatvédelmi törvény előírásaiból, illet csak kivételesen ismer mind a büntető-, mind a szabálysértési eljárás, amelyeknek nem céljuk a valóság „mindenáron” történő feltárása, azt az értékelési tilalom is korlátozza. Törvényi rendelkezés hiányában bizonyítási tilalom csupán kivételesen, az egyedi esetben és valamely elsőbrendű érdek miatt állhat fenn, így akkor, ha valamely jogi érdekek minden jogi alaptól távol, olyan masszívan szenvednének sérelmet, hogy ezáltal a nyomozás mint jogállami alapelvek szerint folytatandó eljárás tartósan sérelmet szenvedne, ha a nyomozati intézkedések által okozott sérelmek súlyosak, tudatosak, önkényesek vagy az alaptörvényi követelményeket tervszerűen figyelmen kívül hagyták. A bíró nem akadályozott egy olyan videofelvétel értékelésében, amely nem a privát szférába enged betekintést, hanem közlekedési eseményeket dokumentál, valamely érintett személyének felkutatását teszi lehetővé, ha ez valamely súlyos közlekedési szabálysértés üldözéséhez szükséges. Az ügyben az összértékelés során a jelentős közlekedési szabályszegés üldözéséhez fűződő általános érdek túlsúlyban van az érintett védendő érdekeivel szemben.

Figyelembe kell venni a közlekedés biztonságához fűződő jelentős érdeket, jelen esetben, hogy nem bagatell szabályszegésről van szó, abból jelentős veszély indul ki, ami az üldözését szükségessé teszi. A közlekedés bizton-

14 Szabálysértési törvény (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*). https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/BJNR004810968.html Az eljárás alá vont személyt „érintettnek” nevezik. Az eljárást a közigazgatási hatóság folytatja le, amely a jogorvoslatnak helyt adhat, ellenkező esetben az ügyet az ügyészhez, aki azt a járásbíróságoz továbbítja. Utóbbi döntése ellen bizonyos esetekben jogorvoslatnak van helye a másodfokú bírósághoz. 46. § (1) bek.: eltérő rendelkezés hiányában a büntetőeljárás szabályait kell alkalmazni.

15 Stuttgarteri törvényszék 4 Ss 543/15, 2016. május 4. http://lrw.juris.de/cgi-bin/laender_rechtsprechung/document.py?Gericht=bw&nr=20716

ságának fenntartása az intenzív közlekedési forgalom, a szabályszegések jelentős száma miatt fontos érdek, amely levezethető az alaptörvénynek az emberi élet és testi épség védelmére vonatkozó rendelkezéséből is. A felvétel készítését nem az állam kezdeményezte azért, hogy alkotmányos garanciákat hagyjon figyelmen kívül, és nem magánszemély készítette ismételt és tudatosan, hatalomvágytól vezéreltetve. Nem jogtétel, hogy a büntető- és szabálysértési eljárásban mindig tiltott lenne a magánszemélyek által beszerzett bizonyítékok értékelése, még akkor sem, ha ezeket törvénysértéssel szerezték be. Ugyanígy nem lenne akadálya az értékelésnek, ha a felvételt rendőrjárőr vagy fix berendezés rögzítette volna.

Egyéb bizonyítékok nem álltak rendelkezésre, csekély az érintett információs önrendelkezési jogának sérelme, a rögzített adatok nem a magánszférájára vonatkoznak. A gépjárművek rendszámmal ellátásának, adott esetben menetlevél vezetésének előírása is mutatja: a jogalkotó el akarta kerülni, hogy a közlekedés résztvevője anonimitásra hivatkozhat. A felvétellel további személyek információs önrendelkezési joga sem sérült, ők a felvételen még rövidebb ideig láthatók, a közúti közlekedésben való részvétellel saját magukat helyezték más személyek látókörébe.

Kitekintés egyéb eljárásokra

A munkaügyi eljárásban irányadónak tartják a szövetségi munkaügyi bíróság egyik, munkahelyen elkövetett lopás miatt történt felmondás jogszerűségéhez kapcsolódó döntését.¹⁶ Annak lényege szerint a polgári eljárás nem ismeri a jogellenesen szerzett bizonyítási eszközök értékelési tilalmát. Sőt, a bíróságot az az alapvető kötelezettség terheli, hogy a felek által felhozott bizonyítékokat figyelembe vegye, ezért a bizonyítékértékelési tilalom csupán kifejezett törvényi előíráson alapulhat. A bíróságnak meg kell vizsgálnia, hogy a titokban megszerzett ismeretek összeegyeztethetők-e az érintett személyiségi jogaival. Ez biztosítja az egyén privát szféráját, információs ön-meghatározását, jogát annak meghatározására, hogy a személyi életterületei ismertté válhatnak-e. Az érintett beleegyezésének hiányában az adatok feldolgozása kizárólag akkor lehetséges, ha alkotmányos előírás megengedi. Előfeltételek hiányában tilos a személyre vonatkozó adatok gyűjtése, feldolgozása, felhasználása. A bíróságok jogosultak olyan ismeretek értékelésére,

¹⁶ 2 AZR 546/12, 2013. június 20. <http://www.bag-urteil.com/20-06-2013-2-azr-546-12/>

amelyeket valamelyik peres fél a személyiségi jogok megsértésével szerzett, ha a bizonyítékok értékelésére vonatkozó érdek az adatok védelmének érdekét meghaladja. A működőképes jogszolgáltatáshoz fűződő általános érdek és az arra vonatkozó érdek, hogy valaki civiljogi igények érvényesítése céljából bizonyítási eszközt szerezzen, önmagában nem elegendő a felhasználáshoz, hanem ehhez egyéb kiegészítő körülmények szükségesek. Utóbbihoz kapcsolódóan erről van szó, ha a bizonyító fél más adatforrás hiányában, végszükségben, vagy ahhoz hasonló helyzetben van. Olyan felvételek használhatók fel, amelyek az ilyen szükségszerű helyzetet visszaadják.

A közigazgatási bírásokban a gépkocsiba szerelt kamera felvételeinek bizonyítékkénti értékelhetőségét kritikusán szemlélik, túlnyomó részben elutasítják.¹⁷

A civil jogalkalmazási gyakorlat nem egységes az engedély nélkül készített felvételek bizonyítékként történő felhasználhatóságának kérdésében.

A szövetségi bíróság megállapította¹⁸: a titokban készített (telefon)beszélgetések tilalma elvileg fennáll az üzleti ügyekkel kapcsolatban folytatott beszélgetések esetén is, a kimondott szó feletti rendelkezési jog megsértésének jogellenessége nem szűnik meg a sérelmet okozó azon érdeke által, hogy az engedély nélkül készített hangfelvételt civiljogi igények érvényesítése céljából felhasználja, a felhasználás a civiljogi perben nem tiltott csupán azért, mert azzal kizárólag vagyoni érdekeket érvényesítenek.

Mértékadó az alkotmánybíróság döntése, amely szerint¹⁹ az alaptörvényből adódó, a kimondott szón fennálló jog biztosítása véd a lehallgatókészülék alkalmazásától, amelyet a beszélgetés résztvevője a beszélgetésben részt nem vevő másik személy számára átad; ez a jog megilleti a magánjog jogi személyeit is. A kommunikáció védelmezendősége nem függ attól, hogy a beszélgetés bizalmas tartalmú volt, vagy a telefonáló felismerhetően súlyt helyezett a bizalmasságra és annak sincs jelentősége, hogy a lehallgatókészülék a btk. 201. § (2) bekezdés első fordulata szerinti-e, jóllehet a büntethetőség annak kiindulópontja, hogy jogilag különösen védett helyzetről van szó. Az általános személyiségi jog alkotmányos védelme azonban nem függ attól, hogy a jogrend ahhoz kiegészítő büntető védelmet fűz-e, a beszélgetésben részt ve-

¹⁷ Például ansbachi közigazgatási bíróság AN 4 K 13.01634, 2014. augusztus 12.

<https://openjur.de/u/712019.html>

¹⁸ VI ZR 83/87, 1987. október 13. <https://www.zip-online.de/heft-23-24-1987/zip-1987-1572-unzulaes-sigkeits-des-heimlichen-mitschneidens-von-telefon-gespraechen-grundsatzlich-auch-im-geschaefstv/>

¹⁹ 1 BvR 1611/96, 2002. október 9.

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2002/10/rs20021009_1bvr161196.html

vők önmeghatározási joga azon túl is védett. A bírósági eljárásban a bíró az eljárási résztvevők előtt az állami hatalom közvetlen gyakorlójaként lép fel, ezért az eljárása során az alapjogokhoz kötött és elkötelezett a jogállami eljárásalakítás során. A jogállami elvből következik a fair bizonyítás szükségessége is. A működő büntető- és civiljog-alkalmazás mint általános érdek nem elegendő ahhoz, hogy mindig egyenlő, vagy akár magasabb érdekekből lehessen kiindulni, mint amely fűződik az általános személyiségi joghoz. További aspektusokat kell figyelembe venni, amelyekből megállapítható a bizonyítási érdek védendősége az általános személyiségi joggal szemben: ez a büntetőeljárásban a súlyos bűncselekmény felderítése lehet, de a civil eljárásban is előállhatnak helyzetek, amelyekben az állandóan jelenlévő egyszerű bizonyítási érdeken túl a bizonyításhoz fűződő érdek különös jelentőséget kap. Erről lehet szó akkor, ha a bizonyító fél végszükségben, vagy ahhoz hasonló helyzetben van, például amikor ismeretlen telefonáló személyének megállapítása szükséges. Ezzel szemben nem elegendő egyedül az arra vonatkozó érdek, hogy valaki bizonyítási eszközt biztosítson civiljogi igények érvényesítéséhez. Hatályon kívül helyezés történt, mert az ítéletből hiányoztak az ilyen különleges helyzetre vonatkozó megállapítások.

Megfigyelhető a különböző jogterületek eltérő szemléletmódja. Ékes példaként említhető az az eset, amikor a kamerafelvétel bizonyítékként történő értékelhetősége mellett állást foglaló büntetőbírósi döntéssel²⁰ szemben, az ezen ügy vádlottja és egy társa által felperesként – a büntetőügybeni sértett és a kamerát felszerelő tanú mint alperesek ellen – indított polgári peres ügyben a bíróság a kamerázás megszüntetését és a felvételek törlését rendelte el.²¹ Indokai szerint az álló helyzetben lévő, a közlekedés számára nyitva álló tér mellett a szomszéd kapubejáróját filmező kamera üzemeltetése az adatvédelmi törvény szerinti videofelügyeletet valósít meg, sérti az információs önrendelkezési jogot, ezért tilos. Jóllehet az alperesek igazolták, hogy a kamera üzemeltetésével károkozások felderítését akarják elérni, a felpereseknek a privát szféra védelmére vonatkozó érdeke nyomatékosabb, nem várható el tőlük, hogy őket állandó felügyeletnek tegyék ki. A vandalizmus elméleti lehetősége nem elegendő az alperesek azon igényének alátámasztására, hogy a felperesek ingatlanát nekik tetsző időben felügyelet alatt tartsák. A tiltott módon beszerezett bizonyíték csak kivételesen használható fel, így

²⁰ Lásd a 12. lábjegyzetben hivatkozott ügy.

²¹ Memmingeni törvényszék 22 O 1983/13, 2016. január 14. [http://www.gesetze-bayern.de/\(X\(1\)S\(qjkmruv0jbggwzuwg30otiuj\)\)/Content/Document/Y-300-Z-BECKRS-B-2016-N-01288?AspxAutoDetectCookieSupport=1](http://www.gesetze-bayern.de/(X(1)S(qjkmruv0jbggwzuwg30otiuj))/Content/Document/Y-300-Z-BECKRS-B-2016-N-01288?AspxAutoDetectCookieSupport=1)

akkor, ha a védett saját szféra védelméhez fűződő igény nyomatékosabb, az alperesek ilyen túlnyomó érdeke azonban nem állapítható meg. „Egy ilyen jogellenesen beszerezett videofelvétel elfogadása a fedélzeti kamerák további elterjedéséhez és ezáltal a közúti közlekedés állandó és teljeskörű felügyeletéhez vezetne, az információs önrendelkezési jog teljesen megszűnne.”

Ezzel szemben egy másik bíróság egy parkolás során bekövetkezett baleset miatt kártérítés iránt indított perben a személygépkocsiba szerelt videokamera felvételét bizonyítékként értékelte.²² Anélkül a kirendelt szakértő nem volt abban a helyzetben, hogy a balesetet rekonstruálja, az tette lehetővé a tényállás tisztázását. A bíróság az adatvédelmi törvény alapján fennálló értékelési tilalmat nem találta megállapíthatónak, mert előírása éppen a felvétel elkészítésének lehetőségét teremti meg a jogos igény érvényesítése céljából, feltéve, hogy harmadik személyek védendő érdekei nem túlnyomók. A polgári eljárásban a felvétel értékelhetőségénél az érdekek átfogó értékeléséből kell kiindulni, amelynek során a jogalkalmazás működőképességének – ha nem is elsősorú, de – jelentős súlya van. A bíróságnak értékelést kell fogadatosítania az alperesnek alaptörvényi információs önrendelkezési joga, a felperesnek a felvétel értékelhetőségéhez fűződő érdeke, valamint a közönségnek a bírósági döntés helyességéhez fűződő érdeke között. Erre tekintettel megállapította a felperesi érdekek túlsúlyát, és a keresetnek helyt adott.

A civiljogi ügyekben eljáró további bíróságok egy része igenlően²³, másik része nemlegesen²⁴ foglalt állást ahhoz kapcsolódóan, hogy a gépjárművekbe szerelt fedélzeti kamera felvételei bizonyítékként felhasználhatók-e. A probléma abból adódik, hogy az alsófokú bíróságok az adatvédelmi törvényt nem egységesen értelmezik, és hiányoznak a felsőbb bíróságok döntései.

Zárógondolatok

A technikai fejlődés szinte határtalanul nyitotta meg a magánszemélyek számára is a bizonyítékok beszerzésének lehetőségét. Németországban is a jogal-

²² Nürnberg-fürthi törvényszék, 2 O 4549/15, 2016. február 8.

<http://www.juris.de/jportal/portal/page/fpGesetze.psm1?nid=jpr-NLVK000009716&cmsuri=%2Fgesetzesportal%2Fde%2Fnachrichten%2Fzeigenachricht.jsp>

²³ Például müncheni járásbíróság 343 C 4445/13., 2013. június 6.

<http://www.verkehrlexikon.de/Texte/Rspr6486.php> ; landshuti törvényszék 12 S 2603/15., 2015. december 1. <http://www.verkehrlexikon.de/Texte/Rspr7736.php>

²⁴ Például müncheni járásbíróság 345 C 5551/14, 2014. augusztus 13. <https://openjur.de/u/712753.html> ; heilbronni törvényszék I 3 S 19/14, 2015. február 17. <https://openjur.de/u/760779.html>

kalmazó szervekre hárul ezek értékelése, ennek során szükségszerű az egymással ellentétes, a rögzítő és a rögzítést elszenvedő személy érdekének mérlegelése, de szerephez jut a közösségnek a valóság megállapításához, a jogellenes cselekmények elkövetőinek üldözéséhez, a hatékony igazságszolgáltatás megteremtéséhez fűződő társadalmi érdek is.

Látható, hogy a német bíróságok mindig kitérnek az egyedi, konkrét ügy speciális körülményei feltárásának szükségességére, amelynek következtében eldöntendő, hogy az egymással szemben álló, részben alkotmányossági jogokat is érintő érdekek közül melyik fontosabb. Általánosságában kijelenthető, hogy a német büntetőbíróságok a felvétel elkészítésével jogaiban sértett személy (terhelt) érdekével szemben nagyobb súlyúnak tekintik a sértettek igényérvényesítéséhez és a közösség hatékony igazságszolgáltatás megteremtéséhez fűződő érdekét. A tiltott lehallgatás, a titokban készített hangfelvétel, az így készített kamerafelvétel célja leginkább a későbbi bizonyítékként történő felhasználás, amely nem tekinthető eleve aránytalannak, a készítő felvetődő érdekét kell mérlegre tenni a másik érdekelt azon érdekével szemben, hogy a nem nyilvános kijelentését titokban ne rögzítsék, képet róla ne készítsenek, illetve az ilyen felvételt ne használják fel. A büntetőbíróságok gyakorlata szerint nem minden bizonyítékszerzési tilalom megszegése von maga után eljárásjogi bizonyítékértékelési tilalmat. Az esetek többségében a készítő magánszemély, aki bizonyítékszerzési tilalomnak nem alávetett, hanem „csupán” egy büntetőjogilag felállított tilalom ellen cselekszik. Megfigyelhető a büntető- és a polgári ügyekben eljáró bíróságok egymással szemben álló álláspontja is.

A kérdésnek azért is van jelentősége, mert a felvétellel a készítő személy a saját maga igényének akar érvényt szerezni, de az is lehetséges, hogy az elkészítésnél különösebb cél nem is vezérli, mialatt nincs tisztában azzal, hogy ezzel ő maga elkövetheti a btk. 201. vagy 201/A § szerinti bűncselekményeket.

FENYVESI CSABA

A felismerésre bemutatás és a hit¹

Simon, akit Péternek neveznek, és fivére, András a galileai Genezáreti-tó partján rendes halászberekként éppen hálóikat mosták, valamikor egy csendes nyári nap délutánján időszámításunk szerint 30-ban. Péter egyszer csak leállt, keze nem mozdult, a távolból érkező embercsoport felé nézett. Ő az! – mondta testvérének. Csak ennyit, nem többet, és a szemét nem vette le a távoli fehér ruhás fiatalemberről és a körülötte nyüzsgő, számára homályossá váló embertömegről. Kicsoda? – kérdezte András értetlenül, kíváncsian.

– Ő! Biztosan tudom! Látom, érzem, és hiszem is. Ezer közül is megismerném!

Jézus, miután Heródes elfogatta és bebörtönözte az őt bíráló Keresztelő Szent Jánost, elhagyta Júdeát, és visszatért Galileába. Názáretből a tenger menti Kafarnaum városába költözött. Ekkortájt harmincadik esztendejében járt, és már nyilvánosan tanított. Miután Péter határozottan felismerte, beszállt a bárkájába, és onnan is prédikált. Majd a szegényes fogásról panaszkodó testvéreket kivezésre és hálóvetésre buzdította. Azok alig dobták be hálójukat a vízbe, mindjárt annyira megtelt fickándozó halakkal, hogy már-már szakadozni kezdett.²

A felismerés és a hit kapcsolata

Péter-Simon nem tévedett. Helyesen ismerte fel az isteni tanokat hirdető názáreti Jézust. Annak ellenére, hogy még nem is látta korábban. Mégis a személye olyan messianisztikus volt, és olyan karizmatikus a személyisége, hogy érzésből, hitből táplálkozott a valódi tudása, az egyszerű halász felismerőképessége.

Vajon elég-e napjaink főbenjáró bűnöktől sem mentes világában a felismerőknél a hit ahhoz, hogy helyesen válasszák ki – nem a messiást, hanem –

¹ A jelen tudományos közleményt a szerző a Pécsi Tudományegyetem alapításának 650. évfordulója emlékének szenteli.

² Az Új Testamentum Könyveiből. Máté evangéliuma 4,18–23 pont nyomán megfogalmazva. Szent Biblia, Károli Gáspár fordításában. Anno Kiadó, Budapest, é. n.

a valódi bűnelkövetőt? Akit persze sokszor annyira vágynak a kriminalisták (felderítők, nyomozók), mint a Messiást. Csak legyen már meg! Csak jelenjen már meg! – fohászkodnak egy-egy súlyos bűneset energiát, idegeket, időt nem kímélő nyomozásában. Legalább „jöjjön el” egy potenciális gyanúsított-jelölt, akit megmutathatunk a sértetti Pétereknek, Andrásoknak. Hogy választhassanak az embertömegből, hogy kimondhassák, rámutathassanak: Ő volt az!

Kimondhatjuk elvi éllel: nem elég a hit. Nem elég, hogy „azt hiszem”, ő volt. A hit, a sejtés, a bizonytalanság nem elég. Kell a bizonyosság. Másképpen fogalmazva: bizonyosság kell! Főleg a múlt megismeréséhez. A pontos, tükörhű megismeréséhez, feltárásához, rekonstrukciójához. De megvan-e a ma emberében egyáltalán a megfigyelés, a megjegyzés és a visszaadás-felidézés torzításmentes képessége? Aligha. Kutatások garmadája bizonyítja, hogy napjaink Péterei tévednek, még akkor is, ha látták a valódi tettet.

Felismerési hibaesetek

Elevenítsünk fel néhányat a legsúlyosabb, justizmord (vagy azt megközelítő) következményekkel járó felismerési tévedésekből!³

Az 1921-es „miscarrige of justice” esetben az olasz származású, amerikai szakszervezeti vezetőket *Nicola Saccót* és *Bartolomeo Vanzettit* halálra ítélték, a kivégzést a nemzetközi tiltakozás ellenére 1927-ben végre is hajtottak. Két fegyveres rablással gyanúsították, majd vádolták meg őket négy teljesen elhibázott (képzetlen személyek által adott) „fegyverszakértői” vélemény, lövedék-fegyver azonosítás alapján. *Ezekhez még hozzájött néhány hibásan végrehajtott felismerésre bemutatás, és az alapjukat adó felismerő tanúk tévedései*, valamint a más tanúk által alátámasztott alibi ellenőrzésének elmulasztása, illetve figyelmen kívül hagyása. Ugyanígy negligálták az alvilágból érkezett adatot a más elkövetőkre. Csak 1977-ben ismerte el Massachusetts állam kormányzója, hogy a korábbi bírósági eljárás nem volt korrekt, az előírásoknak megfelelő.⁴

³ Lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba: A justizmordhoz vezető kriminalisztikai hibák. *Belügyi Szemle*, 2014/3., 30–59. o.; Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, VII. fejezet.

⁴ Az ügy részletesebb leírását lásd Katona Géza – Kertész Imre: A bűn nyomában. Minerva, Budapest, 1977, 201–210. o.; Patrick M. Wall: *Eye-Witness Identification in Criminal Cases*. Charles C. Thomas Publisher, Springfield, 1965, pp. 20–21., 93–94.

K. János az 1957-es martfői emberölésben többször tett hamis beismerő vallomást, ezeket általában meg is változtatta – a Miranda-szabályok miatt ma már helytelen gyakorlati műszóval –, „visszavonta”. Ám az is előfordult, hogy még helyszíni kihallgatás (akkori nevén helyszínelés) keretében is megmutatta, hogyan támadta és ölte meg a munkahelyéről hazafelé kerékpározó sértett nőt. *Jelentkeztek téves felismerő tanúk is, akik látták a bűncselekmény helyszíne környékén.* 1962 és 1967 között újabb öt hasonló bűncselekmény történt a környéken, ezek tettesét, *K. Pétert* 1967-ben sikerült azonosítani, egyúttal bizonyítani terhére – legfőképpen igen részletes feltáró jellegű beismerő vallomása alapján – az 1957-es esetet is.⁵

P. Dénest Heves megyében ítélték hatévi szabadságvesztésre egy 1994-es halált okozó testi sértés és rablás büntetének kísérlete miatt, legfőképpen saját kezűleg írt hamis beismerő vallomása és *egy tévedő tanú vallomása alapján.* Ezek mellett a *kutyás szagazonosítás eredménye is terhelte,* ami annyiban helytálló volt, hogy valóban járt a bűncselekmény helyszínén, de nem az elkövetéskor, hanem korábban. Két és fél évet töltött már le jogerős szabadságvesztéséből, amikor egyértelművé vált, hogy más volt a tettes, akit emiatt felelősségre is vontak.⁶

K. Edét a 2002-es móri, nyolc ember halálát okozó büntetőügyben ítélték jogerősen életfogytiglani szabadságvesztésre több év után. *Mégpedig főleg téves felismerésre bemutatások, tévedő tanúk,* a terhelti védekezés ellenőrzésének elmaradása, perszeverantikus egy verzióhoz való ragaszkodás miatt. Mint utólag kiderült, a 2007-ben feltárt valódi tetteseket a bűntény napján a környék blokkolását végző rendőrök igazoltatták is, amint éppen a városból (a bűncselekmény után) távoztak autójukkal, benne a fegyverekkel és zsákmánnyal.⁷

M. János Szolnok megyei, 1980-as évekbeli emberöléses ügyében – miután a bizonyítási kísérletek elmaradtak azok ellenőrzésére – téves tanúvallomások születtek, hiányos és pontatlan házkutatási-lefoglalási jegyzőkönyvek, bűnjeljegyzékek, fényképmellékletek készültek, hibásan választottak hatósági tanúkat a kutatás során, *befolyásolt felismerésre bemutatásokat tartottak,*

5 Katona Géza: A bűnüldözés fél évszázada. BM Kiadó, Budapest, 1998, 193–195. o.; Kovács Lajos: A Mór megtette. Korona Kiadó, Budapest, 2009, 248–255. o.

6 Lásd részletesebben Hack Péter: Az igazságszolgáltatás kudarcai. In: Fenyvesi Csaba (szerk.): A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete. Budapest–Debrecen–Pécs, 2011, 36. o.

7 Dezső Antal védőbeszéde a móri mézárlassal vádolt K. Ede védelmében. In: Tóth Mihály (szerk.): Híres magyar perbeszéddek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013, 334–368. o.; Hack Péter: i. m. 36–37. o.; Kovács Lajos: i. m. 370. o.

késedelmesen ellenőrizték a terhelt alibi hivatkozását, és nem őrizték meg a boncolás során a vércsoport-analízishez szükséges sértetti lépet.⁸

1985-ben 32 év szabadságvesztésre ítélték az amerikai Wisconsin államban Steven Averyt szexuális motivációjú emberölési kísérletért. *A sértett hölgy választotta ki sorban álló felismerésre bemutatáskor a cselekményt követő három nap után.* Mint 2003-ban, az Innocent Project keretében (*eyewitness misidentification*) kiderült: tévesen. A helyszínen talált tettesi hajszál DNS-analízise kimutatta ugyanis, hogy az a valódi elkövetőhöz, Gregory Allenhez tartozik, aki éppen a hasonló bűncselekményért kapott hatvanéves szabadságvesztését töltötte.⁹

Az Sz. testvérpár hat hónapig volt előzetes letartóztatásban az 1990-es években az egyébként „whiskys rabló” néven elhíresült A. Attila által elkövetett egyik bankrablási ügyben, mivel *téves tanúfelismerések, illetve kutyás szagazonosítások* történtek.¹⁰

Egy 2015-ös pécsi, szemérem sértéses bűnügyben a 37 éves (későbbi) terhelt úgy került látókörbe, hogy a Kertvárosban készült videofelvételek egyikében szerepelt ő maga is. Későbbi állítása szerint ott 2015. október 17-én este éppen futóedzést tartott, és akkor igazoltatták a rendőrök. Ennek alapján október 21-én (a cselekmény másnapján) az ő adattáras (nyilvántartásbeli) igazolványképét is bemutatták a szemérem sértéses bűncselekmény sértettjének, másik három fénykép mellett. *A hölgy „70%-ban” felismerte a későbbi gyanúsítottat. Ezt követően a felismerésre bemutatást végzők a homlokát letakarták a fényképén, ekkor már „80%-os” bizonyossággal ismerte fel a „csúcsos álla, szeme, valamint a szemüvege miatt”. Ezek után csak a terhelt kapucnis (videós) képét mutatták meg a szemtanúnak, aki akkor már „100%-ban” felismerte a szemérem sértőt.* A hatóság a továbbiakban személyi felismerésre bemutatást (kiválasztást) nem végzett, hanem meggyanúsította a fotón (videón) szereplő fiatalembert.

Az azonnal, és később is következetes tagadásban lévő gyanúsítottat még aznap szembesítették a jegyárussal, aki akkor már a hangjáról is „felismerni”

⁸ A bíróság nem fogadta el a kutyás szagazonosítás és a poligráfós vizsgálat terhelt eredményeit bizonyítékként, mivel azok módszertanát nem tartotta tudományosan megalapozottnak, illetve megbízhatónak. Lásd erről a további részleteket Katona Géza: Még egyszer Magda János bűnügyéről. *Belügyi Szemle*, 1986/8., 96–104. o.

⁹ A szabadlábra helyezett Steven Averyt a 2003-ban még mentő DNS-analízis 2005-ben már életfogytiglani szabadságvesztésbe „kergette”, miután megölte Teresa Halbachot, és illegálisan tartott fegyvert magánál. Lásd minderről részletesebben Aric W. Dutelle: *An Introduction to Crime Scene Investigation*. Jones and Bartlett Learning, Burlington, 2014, p. 242.

¹⁰ P. Gál Judit – Ambrus Attila: *Én, a Whiskys*. IPM Könyv, Budapest, 1999, 168. o.

vélte a vele szemben ülő (ismét tagadó) fiatalembert az egyébként érdemében eredménytelenül járt nyomozási cselekményen. (Az összes nyomozási adat alapján az eljárás végére kiderült, hogy a *felismerő tanú tévedett*, a terhelt nem lehetett a helyszínen az elkövetés időpontjában.)¹¹

Annyit teszek hozzá az életbeli ügy kapcsán, hogy – helyesen – nem tartott a nyomozó hatóság személyi felismerési bemutatást a fénykép/fényképek/videókép többszöri bemutatása után, mert annak már nem lett volna bizonyító értéke. (E védő által is kihangsúlyozott állásponttal az ügyészség is egyetértett végső, értékelő, ügylezáró, nyomozásmegszüntető határozatában.)

Akkor (és általában is) a tanú már a fotókról megismert arcot/arcokat választja ki leginkább, semmint a valódi elkövetőt, akit jóval korábban, egyszer és rövid ideig látott, talán rossz látási, észlelési körülmények között.

Elvi síkon mondom el, hogy felfogásom szerint értelmetlen százalékokról beszélni egy felismerés kapcsán, hiszen nincs a testrészeknek, a felismerés szintjének meghatározott értéke. Minden törtszázalékban meghatározható „felismerés” csak hasonlóságot eredményez(het). Nem többet! Bizonyosságot, valódi felismerést csak egyféle módon és számmal, a teljessel lehet kifejezni, azaz a száz százalékkal (ahogyan Péter-Simonnál láttuk). Ezt azonban nem kell kiírni egyetlen jegyzőkönyvben sem, hiszen az eredmény az, hogy a felismerő valóban „felismeri” valakiben (akár képen, akár élő személyként) a tettést. Még akkor is, ha ez téves, ami lehet, hogy csak utólag derül ki, vagy esetleg ki sem derül.

Felismerési kísérletek

Szerényebb súlyú, nem justizmord következményű kísérletről *Hans Gross* (1848–1917), „a kriminalisztika atyja” is beszámolt. Mintegy százhusz évvel ezelőtt, a nyomozás tudományának hajnalán, joghallgató diákjai közül nyolc tucatot magával vitt egy akkor még dívó akasztásos kivégzésre. A grazi professzor előtte felhívta a figyelmüket, hogy egy kérdést fog feltenni az esemény után, tehát jól figyeljenek. A huszonéves, egészséges, kiválóan látó joghallgatók mintegy fél órán keresztül, fényes nappal, kellő közelségből és tiszta látási körülmények között nézték az egyetlen hóhéros akasztást. Utána nyomban visszatértek az egyetemre, és megkapták az ígért kérdést a tanártól: milyen színű volt a hóhér kesztyűje? A nagyjából száz diáknak csak 23 szá-

¹¹ A részletes eset- és nyomozásismertetést lásd Fenyvesi Csaba: A felismerésre bemutatás és a digitális adatok jelentősége egy szeméremértő bűncselekmény tükrében. *Belügyi Szemle*, 2016/9., 119–129. o.

zaléka találta el, hogy nem is volt kesztyű a hóhéron. A többiek vagy nem tudták, vagy barna, fekete, szürke, fehér színt jelöltek meg – tévesen.

A szomorú tény az, hogy a valóságban ezerszer rosszabb körülmények között történik az észlelés, megjegyzés és visszaadás. Csak példálózva írom meg a különbségeket:

- a) az „élettanúk”, a potenciális felismerők nem tudják, hogy hamarosan egy bűntényt fognak látni, egy megjegyzendő eseményt, nem hívja fel senki előre a figyelmüket;
- b) a bűncselekmény miatt általában sokkos, letaglózott, de legalábbis feszült, zaklatott, nemritkán fájdalmasan szenvedő állapotba kerülnek;
- c) látási, hallási, észlelési képességeik, érzékszerveik nem olyan frissek, kifinomultak, mint a huszonéves joghallgatóké;
- d) a sértettek általában laikusok, ellentétben a joghallgatókkal, akiknek volt némi előképzettségük a bűnügyek (kriminalisztika, kriminológia, pszichológia) körében;
- e) az átlag sértettek értelmi, felfogási, rögzítési, visszaadási képessége nem bizonyosan éri el a tanulásban jártas, fiatal joghallgatók szintjét;
- f) nincsenek ideális látási-hallási (távolsági, fény-) viszonyok az egyes bűncselekményi helyszíneken;
- g) szinte sosincs harmincpernyi idő az alapos tettesi (cselekményi) megfigyelésre a valódi helyszíneken, néha pillanatok alatt zajlanak le az események;
- h) nem biztosan az események után közvetlenül érkezik a kikérdezés, a felidézés lehetősége, és nem feltétlenül nyugodt (hatósági) körülmények között.

A Gross-féle kísérletet magam is többször modelleztem már oktatói pályafutásom során. Legutóbb a 2015. júniusi pécsi országos konferencia 103 rendezeti dolgozója előtt, amikor is szimulált támadást szerveztem. Ennek során a szemére húzott sapkás, laza dzsekis, farmeros, sportcipős, kesztyűs elkövető az előadásom közben, nappali világosságban „támadott meg” és ütlegelt egy előre bekészített papírhengerrel a két padosor között besietve. A támadó és a szituáció hitelességét mutatja, hogy két kommandós rendőrhallgató felugrott és a kéz hátracsavarásával kivezette a „támadót”, és már majdnem értesítették a rendőri ügyeletet.

Ezek után rögvest egy kérdést tettem fel a jelenlevőknek: milyen színű volt a támadó kesztyűje?

Mindössze három jelentkező vallotta, hogy tud nyilatkozni erről, de ők is más színt adtak meg. Fekete vetődött fel, miközben a mintegy fél percet a te-

remben időző tettes barna kesztyűt viselt, amelynek párját a zsebemből előhúзва mutattam fel.

Itt jegyzem meg, hogy nemcsak személy-, hanem állatfelismerések (és kísérletek) is léteznek, ha nem is mind kriminális értelemben.

Ismert tény, hogy még napjainkban is fedeznek fel új állatfajokat szerte a világban. Ománban tudtam meg, hogy a holland állathangrögzítő szakember, *Magnus Robb* 2013 tavaszán ritka bagolyfajra bukkant az Ománi-hegység egyik völgyében.¹²

Érdekes kriminalisztikai, témánkba vágó kérdés: miből veszi észre, miről ismeri fel egy szakember, hogy újat lát, úgy is kérdezhetem, mi a gyanúok? Nos, tisztelt olvasó, az állat hangja.

Valójában ez is kriminalisztikai metódus, miközben az erdőn, hegyen jár és új hangot hall, mivel hangfelismerést végez az egyébként igen kifinomult hallású, a madárhangokat (azon belül az egyes bagolyhangokat) jól ismerő specialista. Felkelti gyanúját, hogy ismeretlen az ének, megfog egy példányt, majd újabb kriminalisztikai fordulatként, a bizonyosság elérése érdekében, a tökéletes azonosításért (mint a kriminalisztika fókuszja, örök célja)¹³, DNS-vizsgálatot végez a madármintából (például madártollból).

Az emberi szag érzékelése, felismerése körében is találhatunk állatot. Úgy vélem, kimondhatom, hogy a humánszag speciális felismerését végző kutya is témánkba vág¹⁴, hiszen a felismerési képességét használjuk ki a személyazonítás körében. Jelenlegi adataink szerint erre a feladatra a kutya a legalkalmasabb mint egyfajta „élő műszer”, mint „biodetektív”.¹⁵ Röviden erről csak any-

12 Magnus S. Robb – Arnoud B van den Berg – Mark Constantine: A new species of *Strix* owl from Oman. *Dutch Birding*, no. 35, 2013, pp. 275–310.

https://www.dutchbirding.nl/journal/pdf/DB_2013_35_5.pdf#page=5&search=magnus

13 Lásd erről a szerző gondolatmenetét. Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodelljének második változata. *Belügyi Szemle*, 2014/9., 32–43. o.

14 A különlegesen kiképzett és vizsgáztatott szolgálati kutyákat a szagazonosításon, szagfelismerésen túlmenően a rendőrségi, nyomozási munka számos más területén is alkalmazzák hazánkban, de törvényi szabályozást csak mint kényszerítő eszköz kapott. A kényszerítő eszközként rendszerbe állított szolgálati kutya esetében a hatóság kizárólag az állat fizikai erejét használja, a kutya speciális szimat-képessége e téren marginális. Felismerésre fókuszáló tanulmányunkban nem foglalkozunk a világban is elterjedt nyomkövetési, anyagmaradványt – tárgyi bizonyítékot, például kábítószer, robbanószer, holttestet – kutató, továbbá a személy- és objektumvédelmi funkciókat ellátó, illetve a katasztrófák helyszínein mentést végző kutyákkal. Lásd részletesebben erről Horváth Orsolya: A kriminalisztikai szagazonosítás jelene és jövője. *Belügyi Szemle*, 2013/2., 88–101. o.; Hautzinger Zoltán: Az emberi szagok kriminalisztikai azonosítása. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): *Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*. Pécs, 2003, 79–89. o.

15 A német hatóságok kábítószer felkutatására, felismerésére már évek óta alkalmaznak speciálisan kiképzett sertéseket, az izraeli hatóságok pedig reptéri csomagok robbanószeres vizsgálatánál egereket, illetve léteznek Afrikában taposóaknák felkutatására kiképzett patkányok is.

nyit, hogy bár a krimináltechnika története során több alkalommal foglalkoztak a szaglás műszeres helyettesítésével, a szagkomponensek technikai vizsgálatával, a kísérletek rendszerint kudarcot vallottak, vagy kevés eredménnyel szolgáltak. Hallottunk már szagot észlelő vagy felismerő készülékekről – például a levegő vegyi szennyeződését, beteg ember kilélegzett levegőjét érzékelő műszereket –, de ezek az eszközök napjainkban sem vetekedhetnek a kutya szaglószerével, annak teljesítményével és megbízhatóságával.¹⁶ Kísérletek igazolták, hogy a kutya szinte elképzelhetetlenül kicsiny mennyiségben, milliliterenként 10–14 gramm hígításban jelzi a keresett anyagot. A kutyák szaglása körülbelül egymilliószor jobb, mint az emberé. A szaglómező nagysága az embernél öt, a német juhászkutyák esetében 150-170 négyzetcentiméter, vagyis ha a kutyák szaglómezőjét kiterítenénk, akkor egy nagyjából másfélszer másfél méteres szőnyeget kapnánk, ezzel szemben az emberé egy gyufásdoboznyi.¹⁷ Specialitása az is, hogy a szimatolása segítségével hosszabb ideig képes a szaganyagokat a szaglónyálkahártyával érintkezésben tartani.¹⁸ Mindezek alapján mind a mai napig igaz az az állítás, hogy a szagazonosításra, szagfelismerésre a leginkább alkalmazható „műszer” a kutya.¹⁹

Felismerési, felismertetési hibaokok

A justizmordkutatásokban egyértelműen első helyen szerepel a veszélypontok között a látásra épülő felismerésre bemutatás (*identity parade, field identification, show-up, line-up*). Veszélyességét külön emeli, hogy a tapasztalatok sze-

16 Bár már a múlt században történtek intézkedések arra, hogy a korábbi eseti gyakorlaton túllépve vonjanak be kutyát a nyomozásba, a szagazonosító bünyügyi szolgálati ebek kriminalisztikai feladatokra való rendszeres felhasználása csak az 1920-as évektől lett szervezetszerű. Egyes vélemények szerint rátermettségük, egyedi tulajdonságuk alapján elvben bármelyik fajta alkalmas lehet a szagok kiválasztására, de a leginkább alkalmasnak az úgynevezett „vegytisztán szagoskutyák”, azaz a németjuhász, a hannoveri véreb, a labrador, a golden retriever és a belgajuhász bizonyultak. Ezek azok a kutyafajták, amelyek érdeklődését szakszerű kiképzéssel fel lehet kelteni az idegen személyek „szagnyomának” követésére vagy kiválasztására. Hazánkban a nyomozó hatóságok állományában túlnyomórészt német juhászkutyákat rendszeresítettek. Ennek indoka nemcsak e fajta széles körű elterjedtsége, hanem az a helyzetspecifikus körülmény is, hogy a német juhászkutya – megnyúlt fejállása következtében – könnyen fel tudja venni a szükséges szagot az ezek tárolására használt üvegedényekből.

17 Fehér György: A háziállatok funkcionális anatómiája. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1980, 724. o.

18 Janza Frigyes: A bünyügyi szolgálati kutya. In: Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota Kiadó, Budapest, 2004, II. kötet, 676. o.

19 A „műszer” szó ad ösztönzést arra, hogy megemlítem e helyütt a jövőben realitássá alakítható (és szerintem való) drónok kamerával összekötött arcfelismerő programmal való ellátását. Lásd erről Sean Sullivan: Domestic Drone Use and the Mosaic Theory. University of New Mexico School of Law Legal

rint a kezdeti felismertetési hiba, tévedés végiggyűrűzik az egész eljáráson, és lavinaként „söpri le” a más, esetleg ellentétes (mentő) bizonyítékokat. Túl erőssé válik, ráadásul a terhelt és védője számára szinte kivédhetetlen, ha azt szabályosan folytatták le, és „pusztán” a tanú tévedéséről van szó. Ennek ellenbizonyítása elméletileg is kritikus, a gyakorlatban még inkább.

E rövid bevezetés után nézzük a feltárt felismertetési hibaokokat! Eddigi kutatásaink²⁰, a szakirodalmi adatok és gyakorlati tapasztalataim, illetve az említett, valós ügyekben előfordult téves modusok alapján a következő végrehajtási (kriminalista) hibaokokat sorolhatjuk fel, amelyek eltérnek a kriminalisztikai követelményektől, ajánlásoktól.

- a felismerő tanúnak előzetesen már bemutatták a „felismerendő” (később a sorban álló egyik) személy egyedüli fényképét (például M. János, illetve K. Ede ügyében is előfordult két tanúnál, később a tanúk már a látott kép alapján választottak);
- a felismerésre bemutatás előtt a végrehajtás helyén (például rendőrségi folyosón, udvaron, autóban) már előzetesen látja a felismerő tanú a később a sorban szereplő személyt (M. János esetében éppen bilincsben várakozva látta);
- a potenciális terhelt vagy már terhelt kitűnik, lényegesen eltér a sor többi tagjától öltözetében, hajviseletben, hajszínben, magasságban, szőrzetben (szakáll, bajusz stb.), korban, testalkatban, bőrszínben (M. János esetében egyedül ő volt papucsban, a többiek utcai cipőben, mivel az épületen belülről hozták a felismertetés helyére);
- a szituációhoz kötődő felismerésre bemutatást nem azonos észlelési körülmények között hajtják végre (M. János esetében nem volt meg a kellő távolság és fényviszony, amikor később helyesen hajtották végre, kiderült, hogy nem is láthatták a tanúk olyan távolságból, nemhogy az arcát, még a nemét, korát sem);
- több felismerő tanú esetén nem különítették el őket egymástól a felismertetés előtt és közben;
- nincs elég számú személy (vagy tárgy) a kiválasztásnál (a hírhedtté vált, szintén justizmordos, francia Dreyfus-ügyben egyedül a századost mutatták meg a tanúknak);

Studies Research Paper, No. 2013-02., p. 1.; továbbá Szabó Endre Győző – Bojnár Katinka – Buzás Péter: Új globális technológiák kihívásai a magyar jogban. In: Tóth András (szerk.): Technológia jog. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2016, 81. o.

²⁰ Lásd ezekről Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika: tankönyv és atlasz. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2005, 2009; Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2008.

- fénykép felismerésre bemutatása esetén csak az azonosítandó személyről mutatnak be képet (nem mutatnak többet);
- vagy túlságosan nagy méretűt (kiugróan eltérőt a többihez képest) mutatnak róla, vagy a nyomozói verzióhoz igazodó személy fényképét lassabban, hosszabban mutatják;
- a felismerésre kiválasztott csoport tagjai lényegesen különböznek egymástól ismertetőjegyeikben (túl vegyes a „kép”, magasság, testalkat, kor stb. szerint);
- szuggesztiót, befolyásolást, helytelen instrukciókat alkalmaz a hatóság tagja a felismerő tanú irányába, sugallja a kiválasztandó (verziós) személyt (durvább módon: megerősítő, dicsérő megjegyzést tesz);
- helytelen, hiányos, hibás jegyzőkönyvi, illetve videós rögzítés a lefolytatásról, a felismerők nyilatkozatairól;
- elmarad a felismerő tanú hatósági figyelmeztetése, hogy nem feltétlenül kell a kérdéses személyek (tárgyak, hang) közül választania, és hogy az elkövető nem biztos hogy jelen van;
- indokolatlanul késedelmesen hajtják végre a nyomozási cselekményt (elhalványulnak a tanúk emlékképei).

A hosszú felsorolásból és az idézett gyakorlati esetekből kitűnik, hogy kétirányú probléma húzódik, húzódhat meg a hibás felismerések-felismertetések mögött. Egyrészt a hatósági (jogi-kriminálisztikai) túlkapások, hibázások, befolyásolások, másrészt a tanúk tévedései (hibás megfigyelés, képrögzítés, előhívás miatt), illetve előfordulhatnak ezek kombinációi is, egyidejű, páros-párhuzamos megjelenésük.

Felismerési hibák megelőzése, kivédése

Joggal vetődik fel a kérdés: hogyan lehet az imént és a korábbiakban felsorolt hibaforrásokat megszüntetni, megelőzni, kivédeni. Válaszaim a következők:

Kritikusnak vélem a hatósági befolyásolást, a torzító instrukciók adását. Ezért e körben nézetem szerint alapvetően arra kell törekednie a kriminalistának, hogy minél kevesebb kommunikáció történjen a bemutatás alatt, az instrukciói pedig rövidek, érthetők és pontosak legyenek. Meg kell győződnie arról, hogy egy esetleges azonosítás esetén – akár személyről, hangról, tárgyról van szó – a felismerő mennyire biztos a választásában. Eközben kerülnie kell a legenyhébb szintű elbizonytalanítást is. A kulcsmondat pedig,

amelynek mindenképpen el kell hangoznia, az az, hogy „az elkövető talán nincs is jelen a sorban”. *Malpass és Devine* volt az első, akik egy 1981-ben végzett kísérletükkel²¹ demonstrálták, hogy ennek a mondatnak az elhangzása vagy el nem hangzása jelentős kihatással van a téves és pontos azonosítások egymáshoz viszonyított arányára.

Másik megoldási javaslat a hatósági befolyásolás kivédésére, hogy az ügyet ismerő kriminalisták helyett az ügygel eddig nem foglalkozó, úgynevezett „vak” (*blind*) végrehajtókat vetnek be. Itt olyan rendőrségi alkalmazottakról van szó, akik nem ismerik az adott ügyben a (potenciális) gyanúsított személyét, vagyis nem tudják, hogy kire irányul a verzió. Magát a sort a gyanúsítottat és az ügyet ismerő kriminalisták állítják össze. Ám szerepük itt egyelőre megáll, kilépnek a processusból. Átveszi az alkalmazott, akinek közölnie is kell a felismerővel, hogy ő csak a felismertetést végzi, és sem az ügyet, sem a résztvevőket nem ismeri. Mindezek után lefolytatja – mégpedig kimérten, távolságtartón, befolyásmentesen – a felismerésre bemutatást a taktikai-technikai ajánlásoknak megfelelően szervezve, rögzítve. Majd a jegyzőkönyvet, „az eredményt” átadja a kriminalistáknak.

A tanúvallomás megbízhatóságának egyik ellenőrző próbája a kezdeti „vakpróba”, vagyis minden gyanú fölött álló emberekből (hangokból, tárgyakból) összeállított „üres” sor is lehet. Lényege, hogy ezáltal kiszűrhető a csak a hatóság igényeinek mindenképpen megfelelni igyekvő tanú, hiszen a felismerő részéről itt csak egyetlen jó válasz lehetséges: a látott személy nincs közöttük. Ha mégis felismerne valakit – és ezt ráadásul kategorikusan teszi –, értelme sincs a további valós felismertetésnek.

Az egész eljárást kép- és hangfelvételre is képes, jó minőségű videotechnikával rögzíteni kell, amely melléklete a jegyzőkönyvnek az egész büntető-eljárásban. Ebből kiderülhet a menet közbeni befolyásolás – ami esetleg előtte történik, és nem látjuk –, illetve a felismerés tényleges, valós eredménye, „színezete”, továbbá, hogy összhangban van-e az írásbeli jegyzőkönyv tartalmával. Ezt mind a három eddig tárgyalt esetről – kombináltan – célszerű alkalmazni.

Garanciális tényező lehet a terhelt védőjének jelenléte is, azonban ez nehezen kivitelezhető a kriminalisztika gyorsasági alapkövetelménye mellett, hiszen éppen sokszor a feljelentés napján, néhány órával a cselekmény után történik meg a felismerésre bemutatás. Másrésztől éppen e cselekmény által

²¹ Roy S. Malpass – Patricia G. Devine: Eyewitness Identification Lineup Instructions the Absence of the Offender. *Journal of Applied Psychology*, vol. 66, no. 4, 1981, pp. 482–489.

válí majd valaki terheltté, jön elő a „megalapozott gyanú”, és addig még nem is nyílt meg a védői státus, a jogállás. Folyamatban lévő ügyekben, ahol a gyanúsított jogállás már létező, célszerű élni ezzel a megoldással is.

Egyes amerikai kutatók úgy vélik, hogy a felismerésre bemutatást leginkább lefolytató kriminalistáknál hiányzik az eljárás minőségéhez szükséges, főleg krimináltaktikai és -pszichológiai szakismeret. Véleményük szerint a hosszú távú megoldást az jelentené, ha egy szervezeti reform keretében szakértőket képeznének, valamint a felismerésre bemutatást is oktatnák a jogi tanintézményekben. *„Egyelőre azonban úgy tűnik, nem reális elvárni a jogi szakemberektől, hogy pszichológiai folyóiratokat olvassanak, mint ahogy az sem elvárható a pszichológusoktól, hogy jártasak legyenek a jogi szakirodalomban.”*²²

Vannak törekvések új felismerési metódusok alkalmazására is.²³ Ezek közé tartozik az úgynevezett ökológiai felismerésre bemutatás. Lényege szerint abban különbözik a hagyományos eljárástól, hogy a tanút – többé-kevésbé véletlenszerűen – a természetes környezetben tartózkodó terhelt mellett vezetik végig. Ilyenkor megkérik az azonosítandó célszemélyt, hogy egy olyan helyen tartózkodjon, ahol több ember van jelen, például egy áruházban, forgalmas utcán. Ott a tanút azzal a szándékkal kísérik, hogy próbálja felismerni, kiválasztani az általa korábban látott tettetést. Azt, hogy az összehasonlításra szolgáló személyeket nem célzottan választják, általában kiegyenlíti a jelenlévők nagy száma és változatossága. Ám lehetséges az is, hogy a járőröket mégis célzottan, összehasonlításra kijelölt személyekkel „gazdagítja” a hatóság. Ennek a módszernek az az előnye, hogy fesztelenebb, oldottabb,

22 Avraham M. Levi: Some Facts Lawyers Need To Know about the Police Lineup. Criminal Law Quaterly, iss. 46, 2002, p. 182.

23 Az elmúlt években az Egyesült Államok számos városában és államában a hagyományos felismerésre bemutatás helyett egy új módszert alkalmaznak, amely során a tanúknak egyesével mutatják be az összehasonlítandó személyeket. Pszichológusok szerint ennek az úgynevezett szekvenciális felismeretésnek az az előnye, hogy a tanú a bűncselekményről az emlékezetében élő képet össze tudja vetni az előtte álló személlyel, ellentétben a hagyományos felismertetéssel, ahol a többi személyre is figyelnie kell. Ám a kutatások szerint a szekvenciális módszer kevésbé megbízható, mint a hagyományos. Hétszáz esetet vizsgáltak, a hagyományos felismertetésnél hatvan százalékban választották ki az adekvát személyt, míg a szekvenciális változatnál ez az arány csak negyvenöt százalék volt. Rod C. L. Lindsay – Gary L. Wells: Improving eyewitness identification from lineups: Simultaneous versus sequential lineup presentation. Journal Applied Psychology, vol. 70, no. 3, 1985, pp. 556–564.; Avraham M. Levi: An analysis of multiple choices in MSL lineups, and a comparison with simultaneous and sequential ones. Psychology, Crime & Law, vol. 12, no. 3, 2006, pp. 273–285.; Roy S. Malpass: A policy evaluation of simultaneous and sequential lineups. Psychology Public Policy and Law, vol. 12, no. 4, 2006, pp. 394–418. A német szakirodalomból lásd erről Anette Schafer: Sequenzielle Video-Gegenüberstellungen. Kriminalistik, Nr. 12, 2001, S. 797–798.

mint a klasszikus felismerésre bemutatás, és így minimálisra csökken a veszélye, hogy a célszemély – belső feszültsége, vagy az összehasonlításra kijelölt („vatta”) személyek önkéntelenül is rá irányuló figyelme miatt – kitűnjön a csoportból.²⁴

Sommázat

Péter-Simon magabiztos, tiszta, Krisztust felismerő, kiválasztó képességét aligha várhatjuk napjaink adat-, információ- és ingerhalmazoktól terhes világában a bűncselekmények sértettjeitől, tanúitól. Mégis minden kriminalistának törekednie kell az összes tisztességes eszközzel és módon az észlelő személyek emlékképeinek minél pontosabb felidézésére, az esetleges torzulások, tévedések kiszűrésére, minimalizálására. A felelősségük óriási, mert az esetleges felismerési tévedés – mint az említett példákból látható – végzetes következményekkel járhat. A kriminalisztikai, jogállami halászhálónk nem fog csordulásig telni bőséges terméssel. Sokkal inkább „döglött” halak juthatnak felszínre, és ez nem szolgálja a jogállamba, a modern kriminalisztika hatékonyságába vetett hitünket. Bizonyosan nem!

²⁴ Kate Zernike: Study Fuels a Growing Debate Over Police Lineups. The New York Times, April 19, 2006. <http://www.nytimes.com/2006/04/19/us/19lineup.html> ; illetve Hans J. Odenthal: Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart–München–Hannover– Berlin–Weimar, 1992

HOLOTA GÁBOR

Tömegrendezvények biztosításának vezetése és alternatívája

A magyarországi tömegrendezvények biztosításának vezetési problematikájával már több hazai szakember is foglalkozott (például *Dsupin Ottó*¹, *Hajas Barnabás*²). Korábbi írásomban³ – más aspektusból – már én is foglalkoztam a kiemelt rendezvények biztosításának vezetésével, ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy e témakör még nem lerágott csont, a hazai gyakorlatban akad még előrelépési lehetőség. Jelen cikkben, részben saját tapasztalataimat felhasználva, részben a hatályos normatív szabályozást megvizsgálva próbálom meg feltárni a jelenlegi rendezvénybiztosítások vezetési rendszerének problémáit, hiányosságait, valamint potenciális hibaforrásait, majd ezek kiküszöbölésére javaslok megoldási lehetőségeket.

A tömegrendezvények biztosításának alapjai, követelményrendszere

Mindenekelőtt szögezzük le, mint alapvetést, hogy a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet (a továbbiakban: szolgálati szabályzat) szerint a „*rendőr intézkedése előtt felméri, hogy [...] a megkezdett intézkedését eredményesen be tudja fejezni*”⁴. Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata⁵, az Emberi jogok európai egyezménye⁶, valamint

1 Dsupin Ottó: A parancsnokképzés tudományos, szakmai megalapozása és követése. Összefoglaló tanulmány a kutatásról. Belügyi Tudományos Tanács, 2014

2 Hajas Barnabás: Mihez kell a bátorság? In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok. „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 123–130. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]

3 Holota Gábor: A Ház-projekt. Kiemelt rendezvények biztosításának európai háza. Belügyi Szemle, 2015/5., 7–25. o.

4 A Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet.

5 Az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének 217A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én kihirdetett Emberi jogok egyetemes nyilatkozata 20. cikkely 1. pont: „*Minden személynek joga van békés célú gyülekezési és egyesülési szabadsághoz.*”

6 Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről. Az Európa Tanács Rómában, 1950. november 4-én kelt ETS-005. számú egyezménye.

Magyarország Alaptörvénye VIII. cikk (1)⁷ és I. cikk (1)⁸ alapján a tömegrendezvény biztosítását akkor fejezzük be eredményesen, ha elérjük a rendezvénybiztosítás elsődleges célját, ami nem más, mint az állampolgárok (szabad gyülekezéshez fűződő) alapjogainak garantálása. Előző írásomban⁹ részletesebben foglalkoztam a tömegkezeléssel kapcsolatos kritériumokkal és a követendő eljárásrendekkel, ezért itt csak röviden foglalom őket össze.

Less Ferenc publikációja¹⁰ – többek között *Reicher*¹¹, *Drury*, *Stott*, *Farsides*¹² és *Bleich*¹³, valamint *Holgersson*¹⁴ eredményei alapján – foglalja össze a demokratikus tömegkezelés alapelveit, amelyek a tájékoztatás, az ismeretek kialakítása, a facilitáció (elősegítés), a differenciálás, a kommunikáció, a tömeg önrendfenntartási képességeinek kiaknázása és a dinamikus kockázatelemzés.

A tömegrendezvények biztosítását a különböző demokratikus országok hasonló elvek alapján, ám a saját nemzeti jogi és egyéb normáik alapján hajtják végre. Magyarországon a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.), az említett szolgálati szabályzat és a Magyar Köztársaság Rendőrségének Csapatszolgálati Szabályzata kiadásáról szóló 11/1998. ORFK utasítás (a továbbiakban: csapatszolgálati szabályzat) részletesen szabályozza a biztosítási feladatok végrehajtását. Ezek alapján megállapítható, hogy a tömegrendezvények biztosítása a rendőri műveletek gyűjtőfogalom körébe tartozik. „*A rendőri művelet a rendőrség szolgálati ágainak, szolgálatainak és szakszolgálatainak egységes elgondolás és terv alapján különböző szolgálati formákban és eljárási cselekményekkel együttesen megvalósított cél, feladat, hely és idő szerint összehangolt tevékenységének az összessége, amely a bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladat-*

7 Mindenkinnek joga van a békés gyülekezéshez.

8 AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.

9 Holota Gábor: Tömegkezelés és deeszkaláció. *Belügyi Szemle*, 2016/10., 48–64. o.

10 Less Ferenc: Új szemléletmód a politikai demonstrációk biztosításában. *Magyar Rendészet*, 2014/6., 83–96. o.

11 Stephen D. Reicher – Clifford Stott – John Drury – Otto Adang – Patrick Cronin: Knowledge-Based Public Order Policing: Principles and Practice. *Policing*, vol. 1, no. 4, 2007, pp. 403–415.

12 John Drury – Clifford Stott – Tom Farsides: The Role of Police Perceptions and Practices in the Development of “Public Disorder”. *Journal of Applied Social Psychology*, vol. 33, no. 7, 2003, pp. 1481–1482.

13 Erik Bleich – Carolina Caeiro – Sarah Luehrman: State responses to ‘Ethnic Riots’ in liberal democracies: evidence from Western Europe. *European Political Science Review*, no. 2, 2010, pp. 269–265.

14 Stefan Holgersson: The Dialogue Police: Experiences, observations and opportunities. The National Police Board, 2010

*körökhöz tartozó összetett rendőri feladatok megoldására irányul.*¹⁵ A fogalomkört szűkítve a rendőri műveletek közé tartozik a csapattevékenység, amely „*azoknak a sajátos eljárási módoknak az összessége, amelyek alkalmazásával a csapaterő a csapatszolgálati feladatokat végrehajtja. Tartalmi elemei magukban foglalják a csapaterő vezetését, a taktikai eljárásokat, a manőverfajtákat, a csapaterő alkalmazásának kiegészítő tevékenységeit, valamint a mindenoldalú biztosítást.*”¹⁶ A csapattevékenységen belül található a rendezvénybiztosítás, amelynek „*célja a nagy tömeget vonzó rendezvények jogszerű, zavartalan lebonyolításához szükséges feltételek megteremtése, a rendezvényen és annak körzetében a személy-, a vagyon- és a közlekedésbiztonság fenntartása*”¹⁷. A részletes szabályozás ellenére a tömegrendezvények biztosítása során számtalan probléma adódhat.

A rendőrségnek mint szervezetnek kötelessége a közrend és közbiztonság fenntartása, ám az egyes rendőr is „*jogkörében eljárva köteles intézkedni vagy intézkedést kezdeményezni, ha a közbiztonságot, a közrendet [...] sértő vagy veszélyeztető tény, körülményt vagy cselekményt észlel, illetve ilyet a tudomására hoznak*”¹⁸. Ám ez a kötelezettség nem jelenti azt, hogy jogsértés esetén, vakon, minden más megfontolást figyelmen kívül hagyva azonnal intézkedni kell, mert a „*rendőr intézkedése előtt felméri, hogy rendelkezésére állnak-e azok az eszközök, amelyekkel a megkezdett intézkedését eredményesen be tudja fejezni*”¹⁹. Ez nagyon fontos, ugyanis e ponton válik ketté a demokratikus és a diktatórikus államok tömegkezelése. Egy demokratikus államban nem tekinthető eredményes intézkedésnek, ha az intézkedés során aránytalanul nagyszámú állampolgár személyi sérülést szenved, csupán azért, mert a tömegben észlelt bármilyen jogsértésre a rendőrség azonnal reagál, tekintet nélkül arra, hogy az elkövetővel szembeni intézkedés során milyen akadályokon (békés, jogszerűen viselkedő) tömegben kell átgázolnia, megkockáztatva az eskaláció lehetőségét, veszélyeztetve, korlátozva a helyszínen tartózkodó személyek (gyülekezéshez fűződő) alapjogait. Egy tömegrendezvény biztosításparancsnokának az előbbieken leírtakkal tisztában kell lennie, tudnia kell, hol van az a lélektani határ, amikor be kell avatkoznia, és mikor nem szabad.

15 A Magyar Köztársaság Rendőrségének Csapatszolgálati Szabályzata kiadásáról szóló 11/1998. ORFK utasítás, 20. o.

16 Csapatszolgálati szabályzat, 4. o.

17 Csapatszolgálati szabályzat, 209. o.

18 A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 13. § (1) bek.

19 Szolgálati szabályzat 4. § (7) bek.

A műveletek vezetési rendje, a biztosítás parancsnoka

„A csapaterő vezetése a parancsnokoknak és a törzseknek olyan tevékenysége, amely a rendőri kötelek magas fokú alkalmazási képességének fenntartására, továbbá a szolgálati feladatok sikeres végrehajtása érdekében tevékenységük összehangolására irányul. A csapaterő vezetése magában foglalja a parancsnoki munkát, a törzsek munkáját, a vezetési pontok felépítésének és működésének rendjét, a híradást, valamint a vezetés informatikai támogatását.”²⁰ A rendezvénybiztosítások vezetésének rendjénél általában a területiség elve²¹ érvényesül, így leggyakrabban az illetékes rendőri szerv vezetője (rendőrkapitány, rendőr-főkapitány) által kijelölt parancsnok és törzse tervezi, vezeti őket. Ilyenkor az ország szervezetszerű csapaterős egységtől, a Készenléti Rendőrségtől vezényelt erők parancsnokának kell a biztosítás parancsnokának csapatszolgálati helyettesének lennie. Ha a biztosítás markánsabb rendőri műveletbe (például tömegoszlításba) vált át, a Készenléti Rendőrségtől vezényelt parancsnok átveszi az irányítást a biztosításba bevont teljes állomány felett.

Egyes esetekben (például nemzetközi, vagy kiemelt biztonsági fokozatú futballmérkőzések során) – magasabb vezetői döntés alapján – a Készenléti Rendőrség is kaphatja feladatul a rendezvény biztosítását. Ilyen esetekben a tervezési és szervezési feladatokat a rendészeti igazgató törzséhez tartozó szolgálatszervező és csapatszolgálati osztály hajtja végre, a biztosítás parancsnoka a Készenléti Rendőrség kijelölt vezetője lesz, a más (rendőri) szervektől vezényelt állomány (például közlekedésrendészeti alegység) is az ő alárendeltségében tevékenykedik.

„Nagy tömegeket irányítani épp olyan, mint keveseket irányítani.”²² Ez a szállóige – elvi síkon – a mai napig megállja a helyét. Esetünkben nem is a létszámbeli, hanem a minőségbeli, valamint a feladatrendszerbeli a különbség lényeges. A biztosítás parancsnoka nem egy polgári jellegű rendőri tevékenységet, hanem egy markáns rendőri műveletet vezet. Ez lényegesen eltér egy városi/kerületi rendőrkapitányság mindennapi tevékenységi körétől.

Magyarországon jelenleg nincs külön képesítési rendszer a tömegrendezvények (vagy bármilyen csapaterős tevékenység) parancsnoklásával kapcsolatban. Akinek felsőfokú szakmai végzettsége van, és a megfelelő beosztásban tevékenykedik, a szabályzók szerint alkalmas arra, hogy megtervezzen és

²⁰ Csapatszolgálati szabályzat, 9. o.

²¹ A gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény 6. §

²² Szun-ce: A háború művészete. Helikon Kiadó, Budapest, 2015, 20. o.

levezényeljen egy biztosítási feladatot. Magyarán, aki elvégezte a Rendőrtiszti Főiskolát, vagy a Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Karának BA képzését, majd rendészeti szakvizsgát tett, illetve teljesítette a vezetővé, mesterveetővé képző szaktanfolyamot, így rendőrkapitányi vagy rendészeti osztályvezetői beosztásba került, megfelel a kritériumoknak. Ennek kapcsán azért komoly aggályok vetődhetnek fel, ugyanis ahhoz, hogy valaki rendőrkapitány vagy rendészeti osztályvezető legyen, nem szükséges, hogy az említett felsőoktatási intézmények közrendvédelmi szakán végezzen. Márpedig az egyéb szakokon a csapatserződés csupán egy féléves tantárgy. Ám ha az adott vezető közrendvédelmi szakon végzett (így négy féléven keresztül tanulta a csapatserződést és abból záróvizsgát is tett), az sem garancia arra, hogy alkalmas az ilyen műveletek vezetésére.

Összefoglaló tanulmányában Dsupin Ottó a következőket állapította meg: „*[A] parancsnoki kompetenciák, elvárások teljes körűen nem sorolhatók fel, hiszen egyrészt önmagukban változnak, másrészt az alkalmazási helyzet új és újabb kompetenciák igényét vetheti fel... [A] különböző kompetenciák súlya, szerepe, dominanciája tagolt, hiszen függnnek a vezetési szinttől, a feladattól, a beosztástól egyaránt...*”²³ A csapatserződés, így a rendezvénybiztosítás vezetése eltér az általános rendészeti (közrendvédelmi) tevékenységtől, ahhoz képest más kompetenciákat igényel.

Egy kompetens csapatserződési parancsnoknak alapvetően speciális szakmai ismeretekre van szüksége, ezekre legfőképpen a gyakorlatban, illetve a realiztikus képzéseken tehet szert. Egyebek között alkalmas kell hogy legyen a gyors helyzetfelismerésre, helyzetértékelésre, képesnek kell lennie azonnali döntést hozni, és azzal kapcsolatos utasításokat határozottan és érthetően kiadni.

A gyakorlatban azonban általában az illetékes rendőri szerv vezetőjét és/vagy annak rendészeti helyettesét jelölik ki a saját területén végrehajtandó rendezvény biztosításának tervezésére, vezetésére. Ez – a rendezvény volumenének függvényében – lehet a rendőrkapitány vagy a rendőr-főkapitány vezetője (vagy rendészeti helyettesük). Országos szintű – külön vezetői döntés alapján helyi, regionális szintű ám kiemelt jelentőségű – rendezvények biztosításának parancsnoka az országos rendőrfőkapitány, illetve a műveleti országos rendőrfőkapitány-helyettes (a Készenléti Rendőrség parancsnoka), ám ez a ritkább eset.

²³ Dsupin Ottó: i. m. 72. o.

Az előbbiekből kitűnik, hogy az esetek többségében a művelet vezetését nem feltétlenül a legkompetensebb szakember végzi, mivel a felelős vezetőknek az ilyen jellegű tevékenység nem tartozik az általános, mindennapi feladatai közé, illetve nincs birtokában az ilyen jellegű feladatok tervezésére és végrehajtására alkalmas, specializálódott törzs, megfelelő ismeret, gyakorlat. Ez addig nem is jelent problémát, amíg az adott parancsnok hallgat a hozzá rendelt csapatszolgálati tisztre, akinek – normál körülmények között – az ő csapatszolgálati helyettesének kellene lennie. Ám a rendőrkapitányságok nem minden esetben terveznek csapatszolgálati helyettes a biztosítás végrehajtására, vagy ha igen, akkor nem feltétlenül a Készenléti Rendőrségtől vezényelt tisztet. És – szerencsére csak elvétve – akadnak olyan helyi vezetők is, akik figyelmen kívül hagyják a képzett, tapasztalt csapatszolgálati tisztek javaslatait.

A művelet tervezésének és vezetésének problémaköre

A stratégia megválasztása

Hogyan tervezzük és hajtsuk végre egy rendezvény biztosítását? Ez a kérdés időről időre felvetődik. *Le Bon*²⁴ követői számára a válasz egyszerű: Mivel a tömeg kizárólag a megkérdőjelezhetetlen tekintélyt ismeri el, kizárólag erős, határozott fellépéssel lehet kontrollálni. Jóllehet a klasszikus iskola fénykora óta lassan másfél évszázad is eltelt, mégis a Le Bon-i eszmék egészen a közelmúltig áthatották a világ rendfenntartó szerveinek tömegkezelési filozófiáját (sőt egyes országokban mindmáig áthatják). Ennek a filozófiának az eredménye az úgynevezett „magas profilú” (*high profile*) tömegkezelés, amely az erősen felszerelt és felfegyverkezett, markáns, nagy létszámú rendőri csapaterő demonstratív jelenlétével kívánja biztosítani egy adott rendezvény rendjét. A történelem többször bebizonyította, hogy ez a megoldás általában nem célravezető, ám annál költségesebb.

Reicher kutatási eredményei²⁵ alapján – amelyeket saját tapasztalataim is alátámasztanak – megállapíthatjuk, hogy a fokozott rendőri jelenlét gyakran önmagában lehet az eskaláció forrása, ezért mindig érdemes az „alacsony

²⁴ Gustave Le Bon: A tömegek lélektana. Hatágú Síp Alapítvány, Budapest, 1993

²⁵ Stephen D. Reicher: The St. Pauls' riot: an explanation of the limits of crowd action in terms of a social identity model. *European Journal of Social Psychology*, vol. 14, iss. 1, 1984, pp. 1–21.; Stephen D. Reicher: "The Battle of Westminster": developing the social identity model of crowd behaviour in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*, vol. 26, iss. 1, 1996, pp. 115–134.

profilú” (*low profile*) tömegkezelési gyakorlatok alapján szervezni és biztosítani egy tömegrendezvényt.

Mindazonáltal a nem megfelelő létszámú és nem megfelelően felszerelt, felkészített rendőri erők szintén problémát okozhatnak, amennyiben az adott rendezvényen előre nem látható esemény következik be. A biztosítást tervező szakembereknek, illetve a biztosítás parancsnoki állományának ez a dilemma mindig, minden demokratikus országban fejtörést okoz. Pláne, ha az adott munkatársnak nincs megfelelő ismerete és/vagy gyakorlata az ilyen típusú feladatok tervezésében, végrehajtásában.

A taktika megválasztása

„*A taktikai eljárások képezik a csapattevékenység alapvető elemét. Azokat az alkalmazási formákat és módszereket tartalmazza, amelyekkel a csapatszolgálati feladat a leghatékonyabban teljesíthető.*”²⁶ Szun-ce szerint „*általában a hagyományos taktikával vehető fel a harc, és a formabontó taktikával érhető el a győzelem*”²⁷. Elmondható, hogy az alapvető (tömegkezelési) taktikai eljárások az ókor óta nem sokat változtak. A római légionáriusok hasonló eljárásokat²⁸ alkalmaztak csatáik megvívása, az esetleges zavargások megfékezése során, mint a XXI. század rohamrendőrei. Az alapvető különbség az, hogy az ókori katonák halálos fegyverzettel hajtották végre ezeket az eljárásokat, míg a modern kor rendfenntartói – lehetőség szerint – szem előtt tartják az általuk intézkedés alá vont személyek, csoportok életét testi épségét, emberi méltóságát. Ám egy eszkalálódott tömegkezelési szituáció során – a határozott és professzionális fellépés ellenére is – óhatatlan a sérülések bekövetkezése, akár a rendőri kötelék, akár a tömeg tagjai között.

Ahogy arra vonatkozó cikkében Hajas Barnabás²⁹ is rámutat, a rendőrség a tömegrendezvények biztosítása kapcsán gyakran szembesül azzal a problémával, hogy a biztosítás parancsnoki állományának kijelölése és a biztosítás tervezése a szervezeti hierarchiában elfoglalt beosztásokhoz kötődik, ezért a rendezvénybiztosítás későbbi megítélése során is jelentős a politikai és társadalmi befolyás, mivel a felelősség gyakran a kormánytagok által kinevezett

²⁶ Csapatszolgálati szabályzat, 10. o.

²⁷ Szun-ce: i. m. 20. o.

²⁸ Bővebben Forisek Péter: Arrianos tanulmányok. Attraktor, 2013; Flavius Vegetius Renatus: The Military Institutions of the Romans (De Re Militari). https://archive.org/stream/pdf-sOkC3FmoLlr4C6zz/The+Military+Institutions+Of+The+Romans+%5BDe+Re+Militari%5D_djvu.txt

²⁹ Hajas Barnabás: i. m.

rendőri felső vezetőké. Így elméletileg előfordulhat az is, hogy az adott parancsnok a döntései meghozatala során inkább a (helyi) politikai szempontokat részesíti előnyben a szakmai szempontokkal szemben.

Szintén problémát okoz, hogy a különböző szintű (stratégiai, műveleti és taktikai) vezetői szintek nincsenek egymástól megfelelően elválasztva. Külföldi (brit, német) tanulmányútjaimon azt tapasztaltam, hogy ott a különböző vezetési szintek élesen elkülönülnek, és elképzelhetetlen az, ami Magyarországon bevett gyakorlat, hogy tudniillik a biztosítás parancsnoka (vagy törzse) némely esetben a műveleti és taktikai parancsnoki szinteket átugorva közvetlen utasításokat ad a feladatot végrehajtó állományoknak. Ezekben az országokban az sem elképzelhető, hogy a biztosítás parancsnokának a feladat végrehajtása közben bármilyen szintű előljáró feladatot határoz meg, befolyásolja a szakmai döntését.

Az értékelés

Mint arról a Ház-projektről³⁰ szóló írásomban³¹ szóltam, a rendezvénybiztosítások esemény utáni értékelése problematikus kérdés. A különböző politikai erők Európa-szerte gyakran igyekeznek tőkét kovácsolni a csapaterős rendőri tevékenységek során bekövetkező eseményekből. Ennek megelőzését szolgálhatja egy megfelelően objektív, szakmai szempontok alapján végrehajtott és jól dokumentált értékelési rendszer, e területen jelentős előrelépési lehetőséget látok. A tervezés elengedhetetlen előfeltétele a megfelelően, objektív szakmai szempontok alapján végrehajtott és jól dokumentált értékelési rendszer (örökség), ennek végrehajtásához az IPO-modell fő elemei és szempontjai kiváló eszközként szolgálhatnak³².

Ennek érdekében, a Ház-projekt konzorciumának szakmai véleménye alapján (az Europol vagy a Cepol keretein belül) létre kellene hozni egy nemzetközi értékelési egységet/eszközt³³, amely objektíven, kizárólag szakmai (és nem politikai) alapon értékelné a tagállamok valamennyi kiemelt rendezvényének tervezését, szervezését és végrehajtását, így a végrehajtásért felelős parancsnok kevésbé lenne kiszolgáltatva az őt bíráló sajtónak, politikusoknak.

³⁰ Enhancing European coordination for national research programmes in the area of security at major events – THE HOUSE (2012-2014). http://www.unicri.it/topics/major_events_security/the_house/

³¹ Holota Gábor (2015): i. m. 16–17. o.

³² Uo.

³³ The European House of Major Events Security: A User Guide for Police Security Planners and Policy Makers, 2014, p. 48.

A biztosítás parancsnoki állománya kijelölésének, képzésének lehetőségei

„*A csapatbiztosítási (al)egységparancsnoknak képzettnek és kompetensnek kell lennie. A parancsnoknak minden esetben ki kell kérnie és figyelembe kell vennie a specialisták tanácsát...*”³⁴ – áll az Egyesült Királyság tömegkezelési kézikönyvében. Ez azt jelenti, hogy rendezvénybiztosítás során senki sem tölthet be semmilyen parancsnoki beosztást, ha nincs megfelelő képzettsége. Bármely parancsnoki szinten (stratégiai, műveleti és taktikai; a brit rendszerben arany, ezüst és bronz) tevékenykedő rendőri vezetőnek megfelelő kompetenciaalapú kiválasztáson és képzésen kell átesnie. De ezen felül minden szintű parancsnok (szakaszparancsnoktól az országos biztosítás parancsnokáig) rendelkezésére állnak a helyszínen tömegkezelési specialisták, az úgynevezett csapatbiztosítási taktikai tanácsadók. Ez Magyarországon a Készenléti Rendőrség által biztosított rendezvényeken nem lehet probléma, mivel az ott feladatot teljesítő parancsnoki állomány fő profilja a csapatbiztosítási feladatok végrehajtása, illetve a tömegkezelés. A gond ott kezdődik, hogy az illetékség alapján a helyi vagy területi szervek által végrehajtott tömegkezelési feladatok során a parancsnoki állomány csekély százaléka megfelelően képzett (tapasztalt) vagy alkalmas az ilyen tevékenység ellátására, mivel nem ez az általános feladatuk. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy e rendőri vezetőknek, alegységparancsnokoknak nincs taktikai (csapatbiztosítási) tanácsadójuk, de ha mégis (mert a Készenléti Rendőrség kompetens tiszt vezetésével vezényel állományt a feladatra), a specialisták javaslatait – saját tapasztalataim szerint – néha figyelmen kívül hagyják.

E probléma kiküszöbölésére egy a jelenlegitől eltérő rendszer volna a megoldás, amelyben tömegkezelési feladatot csak az arra felkészített, nem feltétlenül vezetői beosztású állomány vezényelhetne. Ehhez megfelelő kiválasztási és képzési rendszerre lenne szükség.

A műveletek végrehajtása során – az európai legjobb gyakorlatoknak megfelelően – szigorúan el kell különíteni a különböző parancsnoki funkciókat, azaz a biztosítások parancsnoki állománya ne kötődjön a szervezeti hierarchiához. Fontos, hogy a biztosítás parancsnoka kizárólag stratégiai döntéseket hozzon, és ne határozhasson meg a műveleti vagy taktikai parancsnokok részére az ő kompetenciájukba tartozó feladatot. El kell érni azt is, hogy a biz-

³⁴ Association of Chief Police Officers (ACPO), Association of Chief Police Officers Scotland (ACPOS): Manual of Guidance on keeping the peace. National Policing Improvement Agency, United Kingdom, 2010

tosítás parancsnoka teljes felelősséggel tartozzon a tevékenységéért, őt a művelet végrehajtása során senki, semmilyen szintről se befolyásolhassa. (Ahogy Hajas is utalt rá³⁵, ezzel a rendőri felső vezetőket is tehermentesíthetjük a műveletekkel kapcsolatos óhatatlan politikai támadások ódiumától.) Megfontolandó a csapatszolgálati taktikai tanácsadók intézményének bevezetése is.

Szun-ce mondta: „*A katonáiddal emberségesen bánj, de mindig légy szigorú.*”³⁶ Ez megszívlelendő tanács minden vezető, így a csapatszolgálati parancsnokok számára is, amit nehéz pontosan betartani. Ahhoz hogy valaki megtalálja a megfelelő egyensúlyt, egészséges személyiség, megfelelő intelligencia- és érzelmiintelligencia-szint szükséges. De ez még mindig nem elég. Ahhoz, hogy valaki alkalmas legyen egy tömegkezelési művelet – vagy az abba beosztott alegységek – vezetésére, rengeteg más kompetenciára is szüksége van, mint például gyors helyzetfelismerésre, reagálóképességre, kreativitásra stb. A csapatszolgálati parancsnoki állomány kiválasztását – a vezetői kiválasztási rendszerhez hasonlóan – egy speciális, pszichológus szakemberek által kidolgozott és működtetett rendszerben kellene végrehajtani.

Ennek során figyelmet kell szentelni annak, hogy a különböző vezetői szinteken különböző képességekre és ismeretekre van szükség, tudniillik a stratégiai parancsnok alapvetően a teljes biztosításért felelős, a műveleti és taktikai parancsnokok csak a saját részfeladataikért.

Kiváló példa erre az északír rendőrség kiképzőközpontja, ahol az arany parancsnokok képzésére egy realiztikus vezetési pontot építettek ki, amelyben a beiskolázott rendőri vezetőknek és törzsüknek szimulált műveleteket kell levezényelniük. Természetesen a vezetési pont be van kamerázva és mikrofonozva, így a szimulációról video- és hangfelvétel készül, amelyet a képzés résztvevőivel utólag ki lehet elemezni. Az értékeléskor, a szimuláció során kiadott és utána elfelejtett, hibás utasításaikkal szembesíteni lehet a képzés résztvevőit. Persze a britek minden szintű parancsnokot megfelelően és rendszeresen képeznek csakúgy, mint az ideiglenes csapatszolgálati alegységekbe beosztott állományt.

A csapatszolgálati taktikai tanácsadók alkalmazása

A csapatszolgálati taktikai tanácsadó az Egyesült Királyság tömegkezelési műveleteiben kötelezően alkalmazott elem, az azonnali megfelelő javaslat

³⁵ Hajas Barnabás: i. m.

³⁶ Szun-ce: i. m. 40. o.

adására központilag képzett és akkreditált személy. Minden parancsnok mellett – a szakasz- vagy századparancsnokok és a műveletirányítók esetében a helyszínen, valamint a biztosítás parancsnokának törzsében – tevékenykedik legalább egy csapatbiztonsági taktikai tanácsadó. Ha a parancsnok a javaslatát figyelmen kívül hagyó döntést hoz, azt a csapatbiztonsági taktikai tanácsadónak az *értékelő eseménynaplóba* fel kell jegyeznie.³⁷ Ez nem jelenti azt, hogy a csapatbiztonsági taktikai tanácsadó dönt a parancsnok helyett, ám az ő feladata, hogy a parancsnoki döntés előkészítéséhez megalapozott, felelősségteljes tanácsot adjon.³⁸ A csapatbiztonsági taktikai tanácsadónak széles körű ismeretei vannak a csapatbiztonsági taktikai eljárásokról és azok alkalmazásának lehetséges következményeiről. A következőképpen támogatja a parancsnoki döntéshozatal folyamatát: naprakész információi vannak a tömegkezeléssel kapcsolatos jogszabályokról és egyéb normákról, valamint a legjobb gyakorlatokról. Alkalmazási tervet készít a váratlan eseményekre, és biztosítja, hogy a szakasz- és századparancsnokok a megfelelő információkkal lássák el a műveletirányítókat és a biztosítás parancsnokát. Segítséget nyújt a dinamikus kockázatelemzésben.

A csapatbiztonsági taktikai tanácsadó tevékenységéről, az eseményekről és a parancsnoknak adott javaslatáról egy *értékelő eseménynaplót* vezet, amely nem egyezhet meg az általa támogatott parancsnok eseménynaplójával. Az *értékelő eseménynapló* felhasználására a művelet értékelése, esetleges kivizsgálása során kerül sor.

Az ehhez hasonló gyakorlatok bevezetése megkönnyítené a különböző rendőrkapitányságok vezetői állományának munkáját, amennyiben – illetékességük okán – az adott tömegkezelési feladatot nekik kell végrehajtaniuk, továbbá gátat szabhatna a határozott, ám kevésbé hozzáértő vezetők elhibázott döntéseinek is.

³⁷ Association of Chief Police Officers... i. m. 4.73. o.

³⁸ Uo. 4.74. o.

BARÁTH NOÉMI EMÓKE – FÜSTÖS MÓNIKA

„Mit kérdezhet a rendőr?”

Konferenciabeszámoló¹

A Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskolája és a Gyölölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport a Nemzeti Közszerológati Egyetemen szervezett konferenciát 2017 november végén *Hatékony állami válaszok a gyölölet-bűncselekményekre* címmel². A rendezvény célja az volt, hogy a jogalkalmazókat – elsősorban rendőröket, ügyészeket és bírakat – bevonják a munkába, a közös gondolkodásba, és bemutassák a munkacsoport által elért eredményeket. A szakértők a konferencián arra keresték a választ, mit tehet a rendőrség annak érdekében, hogy hatékonyabb legyen a fellépés a gyölölet motiválta bűncselekmények ellen, és így mind több bűncselekmény kerüljön ki a látenciából. A rendőrségnek rendkívül fontos szerepe van a gyölölet-bűncselekmények felderítésében, ez több előadásból is kiderült. Az előítéletes indítékokra utaló indikátorok jelentős részét például csupán a helyszínelő rendőrnek van lehetősége megállapítani. A szakmai konferencia különböző tematikus panelekben járta körbe, milyen hatékony válaszok fedezhetők fel a magyar rendszerben a gyölölet-bűncselekményekkel kapcsolatban.

A konferenciát *Kerezi Klára* egyetemi tanár nyitotta meg, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola vezetőjeként. Felhívta a figyelmet, mennyire fontos, hogy a szakemberek közös nyelvet beszéljenek, amikor a gyölölet-bűncselekmények jogalkalmazási kérdéseit vitatják meg. Konceptualizálta az gyölölet fogalmát, beszélt a jelenség kialakulásáról, és ismertette annak fokozatait.

Szontagh Veronika, a munkacsoport egyéni szakértője, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar doktorandusz hallgatója mutatta be a gyölölet-bűncselekmények elleni munkacsoport által létrehozott előítélet-indikátorokat, amelyek

¹ A beszámoló a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszológat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett *Ludovika Kiemelt Kutatóműhelyben*, a Rendészettudományi Doktori Iskola Műhely, a Nemzeti Közszerológati Egyetem felkérésére készült.

² A konferenciát a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszológat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt részeként rendezték meg.

olyan objektív tények vagy körülmények, amelyekből arra lehet következtetni, hogy egy bűncselekményt részben vagy teljes mértékben előítéletes indítékból követtek el. Igaz ugyan, hogy egy-egy indikátor jelenléte önmagában nem bizonyító erejű, de már egyetlen indikátor megjelenése is megköveteli, hogy a nyomozás kiterjedjen az előítéletesség esetleges megállapítására. Az indikátorlista létrejötte azért nagyon fontos, mivel annak célja, hogy segítséget nyújtson a hatóságoknak a gyűlölet-bűncselekmények büntetőeljárásban való felismerésében és megítélésében – mondta Szontagh Veronika. A munkacsoport a listát egyrészt empiria, másrészt nemzetközi szakirodalom alapján állította össze, és a kidolgozás során egyaránt egyeztettek kutatókkal, jogalkalmazó szervekkel, és minisztériumok képviselőivel, és azt az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) gyűlölet-bűncselekmény szakvonala is jóváhagyta. Pozitív visszajelzés érkezett továbbá az ORFK több kapitányságáról, a Legfőbb Ügyészségről, bíróktól és egyetemektől, tehát széles konszenzus alakult ki a szakmán belül az indikátorlista kapcsán – ismertette a kialakított koncepciót Szontagh Veronika. Az indikátorlista létrejötte nagy segítség lehet a jogalkalmazóknak, hiszen minden bűncselekmény esetén mérlegelniük kell az előítéletes indíték jelenlétét. Ennek megállapításában jelentős szerepe van a helyszínen intézkedő járőrnek, körzeti megbízottnak, ezért fontos, hogy ismerjék azokat a gyanújeleket, amelyek az esetleges előítéletességre utalhatnak. Ezt *Tóth Zsanett* legfőbb ügyéségi ügyész is megerősítette, az indikátorokat ott, a helyszínen kell rögzíteni, és minél pontosabban. A későbbi rekonstrukció nagyon nehéz vagy egyenesen lehetetlen, sok esetet ezért nem minősítenek végül gyűlölet-bűncselekménynek. *Markó Attila* rendőr ezredes, az ORFK Rendészeti Főigazgatóság közrendvédelmi főosztály közterületi és őrszolgálati osztály vezetője ennek kapcsán elmondta, hogy a rendőrök kapnak ugyan jogi képzést, de a járőröző rendőrök gyakran fiatalok, tapasztalatlanok, ha nem találkoztak még ilyen esettel, előfordulhat, hogy nem ismerik fel. Felhívta a figyelmet továbbá arra is, hogy a szakgimnáziumokban szerzett tudás mindannak az alapja, amit később, az intézkedés során alkalmaz. „*A rendőrön mindig lehet állítani, hogy még jobb legyen*” – mondta Markó Attila. Szontagh Veronika javaslata alapján fontos lenne, hogy a járőrként dolgozó rendőrök megkapják a listát kisokos formájában, illetve az, hogy ezt a képzés részévé tegyék. A szakértő azt is kiemelte, hogy a lista nagy előnye, hogy konkrét példákat is tartalmaz, amelyeket az Országos Kriminológiai Intézet gyűlölet-bűncselekmények I–II. aktakutatása alapján állított össze a munkacsoport³.

³ http://gyuloletelten.hu/sites/default/files/gyem_indikatorlista_haromolszopos_vegleges.pdf

A munkacsoport a legfontosabb indikátorként a *sértett vagy más tanúk észlelését* határozta meg. Ennek feltárásában a helyszínen intézkedő rendőrnek nagy szerepe van, fontos, hogy minél pontosabban dokumentálja ezt az indikátort. Fontos tudni, hogy a sértett és a tanúk észlelése eltérhet. Több oka lehet annak, hogy egyes szereplők a bűncselekményt nem élték meg előítéletes indíttatásúnak, például a sértett szégyenérzete, vagy tudat alatt a bűncselekmény súlyát annak bagatellizálásával próbálja csökkenteni, de az is lehetséges, hogy egyszerűen nem ismerte fel az ellene elkövetett bűncselekmény előítéletes voltát.

A második legerősebb indikátor a munkacsoport szerint az *elkövető megjelenése, megnyilvánulása a cselekménnyel összefüggésben*. Szintén a helyszínelő rendőr tudja dokumentálni ezt az indikátort. Az előítéletes indíttatású bűncselekményekkel az elkövető gyakran üzeni akar a sértetten keresztül annak a csoportnak, amelyhez védett tulajdonsága alapján tartozik, ezért az elkövető gyakran egyértelművé teszi a támadás célját. Lehet ez sértés, a közösség nevéhez kapcsolódó pejoratív jelző, írott megnyilvánulás, vagy akár az elkövető megjelenése is utalhat előítéletes indítékra. A munkacsoport a könnyebb értelmezhetőség érdekében példákat is összegyűjtött.⁴ Idesorolhatók különböző mozdulatok, üdvözlések is⁵. Írásos üzenet lehet a falfirka a sértett házán vagy a helyszínen. Az elkövető megjelenése előítéletességre utalhat, ha szélsőséges szervezetek egyenruháját, formaruháját, jelvényét viseli. Előítéletes motívumra utalhat a fehér cipőfűzős bakancs, a fekete vagy terepmintás ruha, a maszk, olyan feliratok a ruhán, mint például „Magyar Harcos”, „Fehér Erő”, „Fehér Büszkeség”, vagy rovásírás, nyilaskereszt, horogkereszt, kelta kereszt, vaskereszt, a 14 és a 88 szám, a turulmadár, az árpásáv stb. Ugyanezek testre tetoválva, illetve a kopaszra nyírt fej is utalás lehet az előítéletes megnyilvánulásra.

További erős indikátor az *elkövető és a sértett közötti vélt vagy valós csoportkülönbség*. A helyszínelő rendőrré ebben az esetben is nagy felelősség hárul, a részletes dokumentálás nagyon fontos. Az előítéletes indítékot tehát már abban az esetben is vizsgálni kell, ha az elkövető és a sértett valamely védett tulajdonsága (faji, etnikai, vallási, nemzeti hovatartozása, szexuális irányultsága, nemi identitása, fogyatékosága) eltér. Sőt már abban az esetben is, ha az elkövető úgy vélhette, hogy erről van szó, például a sértett egy

4 A teljesség igénye nélkül ilyenek: „nigger”, „fekete majom”, „takarodjatok haza!”, „bűdös cigány”, „dolgozni járj, ne lopni!”, „szaporodtok, mint a patkányok”, „buzi”, „faszszopó”, „köcsög”, „biboldó”, „bibsi”, „metélt”, „vár a gázkamra”, „takarodjatok Izraelbe!”.

5 A náci karlendítés, vagy speciális üdvözlések, mint az „Adjon az isten!”.

védett csoport érdekében lépett fel és eközben lett bűncselekmény áldozata. Példa lehet ezekre az esetekre a homoszexuális sértett, heteroszexuális támadó; a roma sértett, nem roma elkövető; zsidó sértett, nem zsidó elkövető; vélt hovatartozás miatt például a Budapest Pride-on részt vevő heteroszexuális szimpatizáns, menekülteket segítő önkéntes stb.

Szintén a helyszínen felvett rendőri jegyzőkönyvből derülhet ki *a sértett megjelenése, viselkedése*. Gyakran a sértett öltözéke, kinézete vagy lakóhelye, magatartása utal valamely védett csoporthoz tartozásra⁶.

Fontos indikátor lehet az *elkövető előítéletes beállítottsága*. Az elkövető indítékára az általános előítéletes beállítottságából is következtethetünk. Tehát ebben az esetben nemcsak a támadás közbeni megnyilvánulásait kell megvizsgálni, hanem az adott közösséggel kapcsolatos korábbi hozzáállását is. Ez az elkövető háttérének megismerését teszi szükségessé. Ilyen megnyilvánulás lehet, ha szélsőséges írásokat készít, ilyen tartalmakat olvas⁷; szélsőséges szervezeteket, gyűlöletcsoportokat (például Migráns Vadász Bevetési Csoport, Magyar Önvédelmi Csoport) követ közösségi oldalakon, szélsőséges rendezvényeket látogat (például Magyar Sziget, Becsület Napja, Goj Motorosok rendezvényei stb.); szélsőséges zenekarokat hallgat (például Kárpátia, Egészséges Fejbőr, Magozott Cseresznye, Archivum, Vendetta, Valhalla stb.); szélsőséges csoportok gyülekezőhelyeit, kocsmáit látogatja (például Bujdosó Székely, Bástya borozó, Klub 64, Blue Hell).

A bűncselekmények elkövetésében olykor *szervezett gyűlöletcsoport vesz részt*. Ha ilyenről van szó, a helyszínelő rendőrnek nagy felelőssége van e tény dokumentálásban. A szervezett gyűlöletcsoport részvételére utaló jelek lehetnek a támadó megjelenése, viselkedése, a csoport szimbólumai, elképzelhető, hogy a támadást csoport készíti elő, vagy azt egy csoport magára vállalja. Példák lehetnek emellett erre az esetre, ha az elkövető valamely gyűlöletcsoport tagja (például Betyársereg, Ultrák, Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom, Magyar Nemzeti Gárda stb.), illetve ha a cselekmény elkövetésére a szervezet rendezvényein, internetes vagy közösségimédia-oldalán toboznak résztvevőket.

Gyanújel lehet továbbá a *helyszín és az időpont*. Ha egy bűncselekmény összefüggésbe hozható egy bizonyos hellyel, elképzelhető, hogy a tettes a bűncselekmény elkövetésének szándékával kereste fel a helyet. Ilyenek lehetnek közösségi rendezvények, mint a Budapest Pride vagy a Roma Pride;

⁶ Például sötét bőrszín, népviselet, mint a hosszú, bő szoknya a roma nőknél, kipa, pajesz, férfias/nőies gesztusok, szivárványszínű kiegészítők, sál, öv, idegen nyelv használata, akcentus stb.

⁷ Például kuruc.info, alfahir.hu, Szentkorona Rádió stb.

egy-egy szórakozóhelyek, mint az AlterEgo, a Capella, a Tütü stb.; vagy egy közösség érdekében dolgozó civil szervezet vagy roma önkormányzat. Egy közösség számára fontos esemény időpontja, ünnep is alkalmat adhat előítéletes indítékú támadásra. Ilyen lehet például a hanuka, a ramadán, a pészah, a jóm kippúr; vagy a közösség széles körben ismert rendezvényei, mint a roma nap, a Roma Pride, a Budapest Pride, az Élet Menete.

Indikátor lehet még *az erőszak módja, mértéke, eszköze is*. Mivel a gyűlölet-bűncselekmény gyakran a sértett megalázására, lealacsonyítására irányul, az erőszak, illetve a kár mértéke súlyos, az elkövető kegyetlen, embertelen bánásmódot alkalmaz. Például: romagyilkosságok, alvó hajléktalan levizelése, csikk elnyomása rajta, pajeszhúzás, szimbolikus jelentőségű tárgyak helyszínen való elhelyezése (például ürülék, sertéshús, szappan stb.), veszélyes, bántalmazásra használt eszközök használata (vipera, fokos, baseballütő).

Mivel a gyűlölet-bűncselekmények esetében fontos az üzenet közvetítése az adott csoportnak, gyakran a *nyilvánosság* is indikátor lehet. A támadások emiatt gyakran nagy nyilvánosság előtt zajlanak, vagy fotón, videón dokumentálják őket, vagy a tettes a közösségi oldalakon dicsekszik a bűncselekmény elkövetésével. Az elkövető saját közösségi oldalain kívül a különböző szélsőséges szervezetek oldalain is megjelenhetnek ilyen tartalmú bejegyzések, megosztások.

Végül az is indikátor lehet, ha egy bűncselekménynek *nincs más indítéka*. Ilyen lehet például, ha a sértett és az elkövető nem ismeri egymást, vagy ismerik egymást, de nincs személyes konfliktusuk, illetve ha értéktárgyat nem tulajdonítanak el. Fontos azonban, hogy ha mégis van más indíték, abban az esetben is megállapítható a gyűlölet-bűncselekmény (vegyes motívum).

Az indikátorok listájából jól látható, hogy mekkora felelősségük van a helyszínelő rendőröknek a gyűlölet-bűncselekmények megállapításakor. Mivel azonban a gyűlölet-bűncselekmények esetén védett tulajdonságokról, különleges személyes adatokról van szó, adódik a kérdés, hogy pontosan mit kérdezhet meg a rendőr. A munkacsoport a közelmúltban összeállított egy útmutató⁸ arról, hogy a kihallgatás és a jegyzőkönyvvezetés folyamán milyen adatvédelmi kérdéseket kell figyelembe venni és mi az, amit meg lehet vagy meg kell kérdeznie a rendőrnek, sőt az útmutató arra is kitér, hogyan és mit érdemes az ilyen érzékeny esetekben az áldozattól kérdezni. A konferencián

⁸ Útmutató a gyűlölet-bűncselekmények sértettjeinek, egyéb tanúinak kihallgatásához, továbbá a hatóság sértettel kapcsolatos észlelésének jegyzőkönyvvezetéséhez különös tekintettel az adatvédelmi kérdésekre. http://gyuloletelten.hu/sites/default/files/gyem_kihallgutmutato_3.pdf

Dombos Tamás, a munkacsoport egyéni szakértője és a Háttér Társaság ügyvivője beszélt az útmutatóról.

Ahogy az előítélet-indikátorok listájából láthatóvá vált, a rendőrnek fel kell derítenie, hogy a sértett véleménye szerint mi lehetett a támadó indítéka, az elkövető milyen társadalmi csoporthoz tartozónak gondolhatta őt, és a tanúk ezzel kapcsolatos észlelését és véleményét is – mondta Dombos Tamás. Abban az esetben pedig, ha a vallomásokban erre a kihallgatottak nem térnek ki, de bármely indikátor alapján felvetődik a gyanú, hogy előítéletes motivációjú bűncselekmény történt, akkor a rendőr rákérdezhet a sértett, illetve a tanú véleményére, észlelésére, és arra is, hogy a sértett az adott védett csoporthoz tartozik-e. A kérdések okáról azonban tájékoztatnia kell a sértettet és a tanúkat. Annak megállapításában, hogy az elkövető vélhette-e valamely társadalmi csoporthoz tartozónak az áldozatot, a sértett és a tanúk véleményén túl fontos szempont, hogy a sértettet jellemzik-e olyan jegyek, amelyeket a társadalom az adott csoporthoz tartozás jeleként értékel (például bőrszín, öltözet, nyelv, gesztusok, hanghordozás). Ezek jegyzőkönyvezése is fontos abban az esetben, ha felvetődik a gyűlölet-bűncselekmény gyanúja, és így a megfelelő jogi minősítés szempontjából ezeknek az információknak jelentőségük van – tette hozzá a szakértő.

Ebben az esetben a munkacsoport által javasolt kérdések és azok sorrendje a következő:

1. Ön szerint mi lehetett az elkövető indítéka, miért bántalmazta/félemlítette meg önt?
2. Elképzelhetőnek tartja, hogy az elkövető cselekményében szerepet játszott az, hogy önt valamely társadalmi csoporthoz tartozónak gondolta? Például azt gondolta önről, hogy ön a cigány/meleg/zsidó/stb. kisebbség tagja? Miből gondolhatta ezt az elkövető?
3. Mivel az ön ellen elkövetett bűncselekmény szakszerű nyomozása érdekében jelentősége lehet, meg kell kérdeznem: ön valamilyen kisebbségi csoporthoz tartozónak vallja magát? Itt lehet konkrétan is rákérdezni, például ön cigány származásúnak tartja magát?/ön meleg vagy biszexuális?/ön transznemű?/ön külföldi?/ön zsidó származású?/stb.
4. Mit gondol, a cselekmény során volt-e bármilyen körülmény, ami alapján az elkövető önt cigánynak/melegnek/hajléktalannak/külföldinek gondolhatta?

Dombos Tamás a jogi háttérrel is beszélt, és elmondta, hogy mely jogszabályok jogosítják fel és melyek kötelezik az eljáró rendőrt arra, hogy ezeket

a lépéseket megtegye. A vonatkozó jogszabályok alapján a hatóságnak törvényi kötelessége a bizonyítékok teljes körű feltárása, így az esetleges előítéletes motiváció bizonyítása is. A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága több magyar ügyben ki is mondta, hogy a hatóságok kötelesek vizsgálni az előítéletes indítékot – derül ki a munkacsoportnak a konferencián kiosztott tájékoztatójából. Felvetődik azonban, hogy a védett csoporthoz tartozás mint különleges személyes adatok gyűjtése jogilag lehetséges-e. Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény⁹ alapján, különleges személyes adat abban az esetben kezelhető, ha „a bűncselekmények megelőzése vagy üldözése érdekében vagy honvédelmi érdekből törvény elrendeli”. Továbbá a büntetőeljárásról szóló törvény alapján „az eljárásban részt vevő személyek személyes adatainak megismerésére és kezelésére a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság, a szakértő, valamint a bíróság vagy az ügyész által megkeresett hatóság az e törvényben meghatározott feladatainak teljesítése érdekében jogosult”¹⁰. A büntetőeljárásról szóló új törvény pedig úgy rendelkezik majd, hogy „a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a büntetőeljárás lefolytatása céljából megismerheti és kezelheti mindazon személyes adatot, amely az e törvényben meghatározott feladatainak ellátásához szükséges”¹¹. Továbbá, korábban az adatvédelmi biztos és a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosja is azt az álláspontot képviselte, hogy ha az áldozat csoport-hovatartozása releváns a nyomozás szempontjából, akkor ennek a ténynek a feltárása szükséges – mondta a szakértő.

Osztopáni Krisztián vizsgáló, a Nemzeti Adatvédelmi és Információs Hatóság munkatársa megerősítette az elhangzottakat, és kiemelte, hogy az adatfelvételnek arányosnak és szükségesnek kell lennie, tehát a célt és a relevanciát minden egyes ügyben meg kell vizsgálni. *Nyitrai Péter* rendőr alezredes, az ORFK jogi főosztály vezetője azt hangsúlyozta, hogy a több lábon álló adatvédelmi jogrendszer nagyon nehezé teszi az eljáró rendőrök dolgát ilyen ügyekben, hiszen bizonytalanok abban, hogy mit lehet, és mit nem lehet kérdezni, milyen adatot lehet felvenni, jegyzőkönyvbe venni és mit nem. Azt is felvetette, hogy a véleménynyilvánításhoz való jog nagyon erős. Abban az esetben, ha ez más sérelmére történik, a rendőr közbeléphet, de gyakran nagyon nehéz ilyen esetben döntést hoznia a rendőrségnek az erős jogi védelem miatt. *Anti Csaba* rendőr alezredes, az ORFK Bűnügyi Főigazgatóság bűnügyi elemző-értékelő főosztály munkatársa javasolta az észlelés és vélemé-

⁹ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény.

¹⁰ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény.

nyezés esetében, hogy ez minden esetben legyen visszavezetve valamilyen tényre. Tehát a helyszínelő rendőr kérdezzen rá arra is, hogy mire alapozza a tanú vagy a sértett a véleményét. A munkacsoport ígéretet tett rá, hogy ennek alapján átdolgozzák az útmutatót. Anti Csaba felvetette továbbá, hogy az objektív jelek mennyire objektívek, vajon mindenki ugyanúgy értelmezi a jeleket. Illetve azt is, hogy mi történik olyan esetben, ha a sértett megtagadja a válaszadást, vagy hazudik.

A konferencián a szakemberek megvitatták, hogy mit kérdezhet a rendőr, milyen előítélet-indikátorokkal lehet a nyomozás során megragadni a gyűlöletmotivált bűncselekményeket. Majd a szakmai konferencia kiegészült egy önálló tematikus pannellel, amikor is a Magyar Helsinki Bizottság munkatársa, *Iványi Borbála* ügyvéd a meghívott előadókkal közösen bemutatta a gyűlöletbűncselekmények nyomozásának jellemző hibáit és a strasbourgi standardokat. A bevezető előadást *Kirs Eszter*, a Corvinus Egyetem Társadalomtudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Kar egyetemi docense, a Magyar Helsinki Bizottság munkatársa tartotta, aki ismertette az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteit. Döntő többségében magyar esetekkel szemléltette, hogy a kialakult standardok milyen jogeset után váltak kötelező érvényűvé. Öt standard: kötelezettség a gyors és hatékony nyomozásra; a bizonyítékok pártatlan értékelésének kötelezettsége; az előítéletes indíték feltárására vonatkozó kötelezettség; sui generis tényállás hiányában is az előítéletes indíték feltárására vonatkozó kötelezettség gyűlölet-bűncselekmények esetében; valamint hogy a vegyes motiváció nem zárja ki az előítéletes indíték feltárására vonatkozó kötelezettséget.

Kirs Eszter a hatékony és gyors nyomozás, hatósági gondosság példaként említette a 2017-ben lezárult *M. F. kontra Magyarország-ügyet*¹². A cselekmény 2010. augusztus 12-én, 1.50-kor történt. A tényállás szerint lopás történt. A roma származású elkövetőt tetten érték. Másnap 14.00 óráig tartották fogva a gyöngyösi rendőrségen. A gyanú szerint ez idő alatt a gyanúsítottat többször bántalmazták. A jelentés szerint a bántalmazást nyolcan követték el: hat rendőr és két biztonsági őr. A kérelmező (M. F.) állítása szerint a roma származását emlegették.¹³ A sértett családja megerősítette, hogy a férfi sérülésekkel távozott a rendőrkapitányságról. Az ügyben csak az édesanyát hallgatta ki a rendőrség, a többiek a bírósági szakaszban tanúskodtak. A körzeti orvos feljegyzései szerint a férfi fájlalta a bordáit, és a kórházi sürgősségi el-

12 Ügyszám: 45855/12.

13 Például „Nem bánám, ha meghalnál, legalább eggyel kevesebb cigány lenne”.

látás során zúzódásokat, véraláfutásokat találtak a testén, és a talpán is. Ez után az ügyészség megszüntette a panaszeljárást. A pótmagánvád nem volt eredményes. A hamis vád miatt a férfit száznolcvan nap közmunkára ítélték. Az előbbieken alapján az Emberi jogok európai egyezménye 14. cikk (megkülönböztetés tilalma) sérelmét állapította meg összefüggésben a 3. cikkel (kínzás tilalma). A kérelmező testvérét és barátját nem hallgatták ki. Az elkövetőknek volt ugyan alibijük, de rövidebb időtartamra, mint a kihallgatás, így megtörténhetett a bántalmazás. Nem volt ugyan bizonyított a rasszista motíváció, de az annak feltárására irányuló nyomozás nem történt meg.

Kirs Eszter hangsúlyozta, hogy az előítéletes indíték feltárása nagyon fontos. A nyomozás során egyetlen előítélet-indikátor is szükségessé teheti, hogy az összes előítélet-indikátort vizsgáljuk. Különösen fontosnak számítanak ezek a szempontok, de nem az eredménykötelezettség szempontjából. A *Király és Dömötör kontra Magyarország-ügy*¹⁴ pontosan ezt mutatja. Az eset 2012. augusztus 5-én, az *Élni és élni hagyni* elnevezésű Jobbik-tüntetésen történt. Az eseményen 400-500 résztvevő és kétszáz rendőr volt jelen. A felvonulónál különböző eszközök voltak: vascső, ostor, arra szerelt kő és botok. A tüntetés célja a szervezők szerint az volt, hogy „*az együttélési normákat betartani képtelen cigánybűnözők*” elleni fellépést biztosítsák.¹⁵ Az esemény alatt rendbontás is történt: a vonulás során beton-, kődarabokat és műanyag flakonokat dobáltak. Mindez fél órán át tartott. A rendőrség nem avatkozott közbe, az elkövetőket nem azonosították. Ezzel az emberi jogi egyezmény 8. cikkének (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) megsértését követték el.

Kirs Eszter további jogeseteket is ismertetett, amelyek között szerepelt a *Balázs kontra Magyarország-ügy*¹⁶ is. 2011. január 21-én 4 órakor egy szege-di szórakozóhely előtt egy roma származású fiatalembert, *Balázs János Krisztiánt* és barátnőjét három fiatal, ismeretlen férfi sértegette. Csatlakozott hozzájuk D. E. bv. törzsőrmester, mondván: „Ezzel a rohadt kis cigánnyal nem bírtok?” Ez után verekedés kezdődött, Balázs János három barátja közbeavatkozott, így súlyosabb sérülés nem történt. D. E. másnap a közösségi oldalán azt posztolta, hogy „*Cigány fejét rúgtam a földön*”, és egy rasszista tartalmú videót megosztva, megjegyezte, hogy „*másfajta szemetek is élnek közöttünk*”.

¹⁴ Király és Dömötör kontra Magyarország, ügyszám 10851/13.

¹⁵ „Ahol a cigányság megtalálható, ott a pusztítás [...] fel kell velük venni a harcot” (Toroczkai László); „Ki kell söpörni az összes szemetet az országból” (László Attila); „Eltapossuk azt a jelenséget, amit ki kell irtani az életterünkéből” (Tyirityán Zsolt).

¹⁶ Balázs kontra Magyarország, ügyszám: 15529/12.

Balázs János feljelentésére eljárás indult közösség tagja elleni erőszak gyanúja miatt. Ebben az ügyben csak a járőröket és a kérelmező barátnőjét hallgatták ki, a férfi segítségére siető barátokat nem. Ezt az eljárást végül az ügyészség megszüntette, mert úgy vélték, hogy nem lehet megállapítani a rasszista indítékot. Hivatalból eljárás indult garázdaság gyanúja miatt, ebben az ügyben D. E. önvédelemre hivatkozott, és tagadta a rasszista indítékot. 2012-ben a Szegedi Járásbíróság D. E.-t egy év próbára bocsátotta.

A közösség tagja elleni erőszak ügyében Balázs János az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, amely megállapította, hogy a körülmények nyilvánvalóan észszerűtlen megítéléséből adódott, hogy a hatóságok nem azonosították a rasszista indítékot. Ez a mulasztás a bíróság szerint megvalósította az emberi jogi egyezmény 14. cikk (megkülönböztetés tilalma) megsértését a 3. cikkel (kínzás tilalma) összefüggésben.

Horváth Péter, a Győri Fellebbviteli Főügyészség fellebbviteli főügyész-helyettese megjegyezte, hogy a rendőrség és az ismertanyag hiánya is közrejátszik az ilyen típusú bűncselekmények esetén, hogy nem megfelelő az eljárás. Hangsúlyozta, hogy vádhatóság a rendőrség munkájából dolgozik, hiszen a rendőri jelentés okiratnak minősül. Emiatt elengedhetetlen az oktatás és az érzékenyítés ebben a témában. Elmondta, hogy a továbbképzés azért is fontos, mert az igazságszolgáltatás és a jogszemlélet szempontjából az érzékenyítéssel az ügyészek megismerik a gyűlölet-bűncselekmény elkövetőinek és áldozatainak a társadalmi hátterét, és ezáltal változhat a hozzáállásuk is. *Dénes Veronika* nyugalmazott bíró bemutatta és párhuzamba helyezte a strasbourgi standardokkal, hogy a saját bírósági pályafutása során egy kiválasztott ügy kapcsán milyen tapasztalattal gazdagodott. Az esetet úgy foglalta össze, hogy látszólag egy klasszikus kocsmai összetűzésnek látszó cselekményről volt szó. A sértettek afrikai származású magyar fiatalok voltak, akikre rasszista megjegyzéseket tettek az elkövetők, majd a szavakat tettlegesség követte. A rendőrségi feljelentés után több hónap telt el a vádemelésig. Ez után következett még egy átminősítés is az ügyben, aminek az lett a következménye, hogy a tárgyalást újra kellett kezdeni. Mindez azért aggályos, mert közben a bizonyítékok egy része már nem volt használható.

A soron következő előadások a gyöngyöspatai per ítéletének tükrében vizsgálták a rendőrség alapjogvédelmi és kötelezettségbeli incidenseit.

Szajbély Katalin, az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalának főosztályvezető-helyettese felhívta a figyelmet a szociológiai kontextusra. Ismertette, hogy a 2011-es gyöngyöspatai események kapcsán milyen okok járultak hozzá ahhoz, hogy ombudsmani vizsgálat induljon, a vizsgálat milyen módszerekkel

történt, illetve összegezte a jelentés főbb megállapításait. Kiemelte, hogy a rendőrség biztosította az eseményeket, nem került sor fizikai erőszakra, de a helyi lakosok védelme érdekében egyéb, határozottabb módon is felléphettek volna. Hangsúlyozta, hogy ezek a mozzanatok tetten érhetők a településen meglévő lakhatási és oktatási szegregáció hátterében.

A gyöngyöspatai esetet és az azt követő per folyamatát *Jovánovics Eszter* ügyvéd, a TASZ Egyenlőségprojektjének vezetője ismertette. 2011 tavaszán, Gyöngyöspatán a Szebb Jövőért Polgárőr Egyesület az egyre gyakoribbá váló bűncselekményekre hivatkozva járőrözni kezdett. A szélsőséges szervezet a helyi roma lakosságot vádolta a bűncselekmények elkövetésével. Később a Szebb Jövőért Polgárőr Egyesület mellett más szélsőséges szervezetek (Véderő, Betyársereg) is megjelentek Gyöngyöspatán, így a roma lakosság és a szélsőségesek között egyre fokozódott a feszültség. A szervezetek tagjai a feloszlatott Magyar Gárda egyenruhájához erőteljesen hasonlító, fekete színű, katonainak tűnő egyenruhát viseltek, heteken keresztül meneteltek, és illegális rendfenntartó tevékenységet végeztek a városban. Mindez a romák által lakott utcákban, a romákat megfélemlítő módon történt. A romák alappal úgy érezték, hogy kifejezetten romaellenes céllal jelentek meg Gyöngyöspatán a paramilitáris szervezetre hasonlító csoportok – foglalta össze a Gyöngyöspatán történeteket *Jovánovics Eszter*. Később a Jobbik is demonstrációt tartott a városban, amit a gyülekezési törvény alapján fel kellett volna oszlatni, ugyanis a romák jogai sérültek – mondta a szakértő. A demonstráció is félelemkeltő volt, bejelentett célja a figyelem felhívása a közelmúltban a gyöngyöspatai roma lakosság bűnöző elemei által elkövetett jogsértésekre. A Jobbik késői időpontban, sötétben tartott fáklyás felvonulást, amelyen sokan katonai jellegű egyenruhákban vettek részt és félelemkeltő rasszista rigmusokat skandáltak. 2011 áprilisában pedig a Véderő szervezett félkatonai kiképzőtábor a településre. Ez végül erőszakos összetűzésbe torkollt, amelyre már olyan felfokozott, kiélesedett helyzetben került sor, amely megelőzhető lett volna, ha a rendőrség korábban hatékonyan lép fel – mondta a szakértő.

A TASZ az ügyben egy polgári pert kezdeményezett a Heves Megyei Rendőr-főkapitányság ellen, amiben a gyöngyöspatai roma közösség tagjainak egyenlő bánásmódhoz való jogát akarta érvényesíteni. A TASZ azt kérte, hogy „*állapítsa meg a bíróság, hogy a rendőrség a szélsőséges szervezetek tagjaival szembeni mulasztásaival megsértette a gyöngyöspatai romák egyenlő bánásmódhoz való jogát*”. Első fokon az Egri Törvényszék megállapította, hogy a rendőrség mulasztott. Másodfokon a Debreceni Ítéltábla elutasította a TASZ keresetét. Végül a Kúria megállapította, hogy intézkedések

elmulasztásával a rendőrség megsértette a romák egyenlő bánásmódhoz való jogát. Emellett eltiltotta a rendőrséget a további hasonló jogsértéstől és elégtétel adására kötelezte a rendőrséget. A Kúria ugyanis azt állapította meg, hogy a rendőrség mulasztott, amikor tudomásul vette a járőrözést, menetelést, amikor nem oszlatta fel a fáklyás felvonulást és azzal, hogy intézkedéseivel nem előzte meg az április 26-i erőszakos összetűzést. A járőrözés kapcsán a rendőrség abban mulasztott, hogy folyamatosan és következetesen vizsgálniuk kellett volna, hogy a szélsőséges szervezetek tagjai követnek-e el szabálysértést vagy bűncselekményt, és hivatalból meg kellett volna indítani bizonyos szabálysértési, illetve büntetőeljárásokat (felosztatott társadalmi szervezetben való részvétel szabálysértése, garázdaság, zaklatás, közösség tagja elleni erőszak). Jovánovics Eszter elmondta, hogy ennek az ítéletnek az ismerete azért fontos, hogy ha a jövőben a rendőrség hasonló helyzetbe kerül, tisztában legyen azzal, milyen lépéseket kell tennie. Bár szerencsére a 2011-es gyöngyöspatai események óta nem történt hasonló gyűlöletincidens hazánkban. Jovánovics Eszter elmondta, hogy a jövőbeni jogsértéstől való eltiltás megkívánja azt, hogy a rendőrség szakmailag még felkészültebb legyen, és intézkedéseket tegyen a hasonló események megelőzése érdekében. A szakértő hangsúlyozta, hogy ezen a téren – függetlenül attól, hogy csak 2017 novemberében lett jogerős az ítélet – a rendőrség számos fontos intézkedést tett 2011 óta. Idesorolható a gyűlölet-bűncselekmény szakvonal 2012-es megalapítása és felállítása.

Az utolsó előadásokban a *Múlt, jelen és jövő* konferenciapanel résztvevői a rendőrségi gyűlölet-bűncselekmények elleni szakvonal öt éves útját tekintették át. A kerekasztal résztvevői között volt *Boross Zsigmond Attila*, a gyűlölet-bűncselekmények elleni szakvonal első országos koordinátora, aki jelen volt a kezdetekkor, majd két éves munka után átadta a feladatot *Szücsi-Faragó Julianna* alezredesnek, aki beszámolt a szakvonal irányításának 2014 és 2015 között tapasztalt nehézségeiről. Valamennyien hangsúlyozták az esettanulmányok fontosságát, a képzések támogatását. *Demeter Áron* emberi jogi szakértő, az Amnesty International Magyarország munkatársa ismertette az ENSZ Egyetemes időszakos felülvizsgálatának (*Universal Periodic Review; UPR*) ajánlásait, amelyek kifejezetten a szakvonal fejlesztésével kapcsolatosak. A UPR egy olyan egyedülálló folyamat, amelyet az ENSZ Közgyűlése hozott létre 2006-ban azzal a céllal, hogy négyévente felülvizsgálja a 192 ENSZ-tagállam emberi jogi teljesítményét. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége jó gyakorlatnak minősítette a civil munkacsoport és az ORFK között rendszeresített esettanulmányozást, amelyek továbbra is folyamatosak. De-

meter ismertette a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport további ajánlásait is, mint a megyei szakvonal-tagok anyagi elismerése, illetve a képzések körének bővítése.

Nagygyőr Csilla alezredes, kiemelt főreferens, a gyűlölet-bűncselekmény szakvonal országos koordinátora megköszönte minden szakvonaltag munkáját, felhívta a figyelmet a tevékenységük fontosságára, és biztosította a civil szervezeteket a további együttműködésről.

A konferenciát *Pap András László*, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem egyetemi tanára zárta. Összegzésében elmondta, hogy a párbeszéd mennyire fontos a civilek, a rendőrség és valamennyi jogalkalmazó szervezet tagjai között. Ennek eredményeként egy közös nyelv és a gyűlölet-bűncselekmények kiemelt kezelésének fontossága hozzájárul a hatékonyabb felismeréshez és fellépéshez az ilyen jellegű cselekmények esetében.

A Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára pályázatot hirdet

a Belügyminisztériumot érintő közszolgálati témában

– doktoranduszok, abszolutóriumot szerzett
és fokozatszerzési eljárás alatt álló – kutatók számára
gyakornoki rendszer keretében tudományos kutatás folytatására

A pályázat célja a Belügyminisztériumot érintő közszolgálati témában kutató doktoranduszok és doktorjelöltek munkájának szakmai támogatása, a Belügyminisztérium szakmai tevékenységének elméleti segítése és közszolgálati életpályamodell tehetség-utánpótlásának megteremtése.

Pályázhat nappali vagy levelező tagozaton aktív hallgatói jogviszonyban álló doktorandusz, már abszolutóriumot szerzett, vagy fokozatszerzési eljárás alatt álló kutató.

Pályázat nyújtható be valamennyi tudományterületről, a Belügyminisztériumhoz vagy valamely önálló belügyi szerv (Alkotmányvédelmi Hivatal, Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, Nemzeti Védelmi Szolgálat, Országos Vízügyi Főigazgatóság, Országos Rendőr-főkapitányság, Terrorelhárítási Központ, Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.) alaptevékenységéhez kapcsolódó kutatási témával.

A nyertes pályázó – határozott időtartamra szóló, a fogadó szervezet és a gyakornok között kötött megállapodás és kutatási terv alapján – tudományos kutatást folytathat a Belügyminisztériumban, illetve a kutatási téma alapján érintett, a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó önálló szervnél. A gyakornoki rendszerben történő részvétel nem keletkeztet munkaviszonyt, illetve tanulói jogviszonyt.

A gyakornoki rendszerben részt vevő kutatónak

- a fogadó szervezetnél folyó kutatói munkáját instruktorként segíti;
- kutatási engedély alapján lehetősége nyílik hozzáférni az egyes szakmai anyagokhoz, könyvtári állományhoz;
- betekintése lehet – jogszabályi keretek betartásával – a fogadó szervezet alaptevékenységének szakmai, gyakorlati tevékenységébe;
- lehetősége nyílik bekapcsolódni a belügyi ágazat intenzív tudományos életébe;

- módjában áll tudományos-szakmai rendezvényeken való részvételre;
- alkalma nyílik a belügyi szakmai folyóiratokban kiváló kutatási eredményeinek publikálására; valamint
- az érintett doktori iskola évente egyszer tájékoztatást kap a kutatói teljesítményéről.

A pályázatnak tartalmaznia kell

- a hallgatói jogviszony fennállására vonatkozó igazolást, illetve az abszolutórium megszerzését igazoló indexbejegyzés másolatát;
- szakmai önéletrajzot;
- motivációs levelet;
- kutatási tervet;
- publikációs jegyzéket;
- a doktori iskola (témavezető) írásbeli véleményét;
- a személyes adatok kezelését érintő, kitöltött hozzájáruló nyilatkozatot (lásd a BMVTTTF/757-1/2018. számú pályázati felhívás 1. számú és 2. számú melléklete).

A pályázatok benyújtásának határideje 2018. május 15. A pályázatokat kizárólag elektronikus úton kell benyújtani a titkar@bm-tt.hu e-mail-címre.

Az e-mail „Tárgy” mezőjében kérjük a következőket feltüntetni: „Pályázat gyakornoki kutatásra – Pályázó neve”.

A pályázat beérkezéséről 24 órán belül befogadó e-mail megküldésére kerül sor. A visszaigazoló e-mail elmaradása esetén a tudományszervezési osztály 06-26/795-911 (BM 24-592) telefonszámán szíveskedjenek érdeklődni a pályázat befogadásáról.

A pályázati felhívással kapcsolatos további információ Sabjanics Istvántól, a Belügyi Tudományos Tanács titkárától kérhető a titkar@bm-tt.hu e-mail-címen.

A pályázatokat héttagú kuratórium értékeli, eredményéről a pályázók 2018. július 15-ig kapnak értesítést a megadott e-mail-címen.

Budapest, 2018. március 21.

Dr. Felkai László sk.
a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára,
a Belügyi Tudományos Tanács elnöke

A BMVTTF/757-1/2018. számú pályázati felhívás
1. számú melléklete

Adatkezelési tájékoztató

Előzetes tájékoztatás az adatkezelés megkezdése előtt

Az adatkezelés célja

Az adatkezelés célja a gyakornoki rendszerben történő részvételre pályázók nyilvántartása, a kuratóriumi döntés alapján kiválasztott gyakornokok és a fogadó szervezet közötti megállapodások megkötése, a gyakornoki rendszer működtetése.

Az adatkezelés jogalapja

A személyes adatok kezelése az ön hozzájárulása alapján történik, figyelemmel az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény, az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről szóló 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet rendelkezéseire.

Az ön jelentkezése önkéntes, pályázata során írásos formában, a hozzájáruló nyilatkozat kitöltésével hozzájárul a jelen tájékoztatóban meghatározott célok megvalósításához szükséges adatok kezeléséhez.

A kezelt adatok fajtája, ideje

A Belügyminisztérium vezetőképzési, továbbképzési és tudományszervezési főosztály tudományszervezési osztály mint adatkezelő (a továbbiakban: adatkezelő) a pályázat során az ön által benyújtott pályázatban és a gyakornoki megállapodásban foglalt adatokat (név, születési hely-, idő, anyja neve, tajsám, személyazonosító okmány száma, lakcím, telefonszám, elektronikus elérhetőség, munkahely, beosztás, iskolai végzettség) az irányadó jogszabályok szerint kezeli, tartja nyilván.

Az adatokat a hozzáférés nyilvántartásban az adatkezelő legfeljebb 15 évig kezelheti.

Adatkezelő és adatfeldolgozó neve

Adatkezelő: Belügyminisztérium vezetőképzési, továbbképzési és tudományszervezési főosztály tudományszervezési osztály

Cím: 2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.

Postacím: 1903 Budapest, Pf. 314.

Telefonszám és telefax: +36-26/795-911; +36-26/795-919

E-mail-cím: titkar@bm-tt.hu

Belső adatvédelmi felelős: dr. Tarczy-Ábrahám Dominika

Elérhetősége: BM: 14-168; 06/1-999-4348, e-mail:

dominika.abraham@bm.gov.hu

Az adatkezeléssel kapcsolatos jogok

A tájékoztatáshoz és a hozzáféréshez való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban tájékoztatást kérhet az adatkezelőtől saját személyes adatainak vonatkozásában arról, hogy

- az adatkezelés folyamatban van-e;
- milyen adatkezelési cél miatt;
- milyen személyes adatokat;
- milyen jogalapon;
- milyen forrásból;
- mennyi ideig kezeli;
- az adatkezelő kinek, mikor, milyen jogszabály alapján, mely személyes adatokhoz biztosított hozzáférést vagy kinek továbbította a személyes adatait;
- kik azok a címzettek, akikkel a személyes adatot közölték vagy közölni fogják;
- a jogokról és jogorvoslati lehetőségekről.

Az adatkezelő a kérelmet legfeljebb 25 napon belül teljesíti, és a kérelmezőt az általa megadott elérhetőségen keresztül írásban értesíti.

A helyesbítéshez való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban kérheti, hogy az adatkezelő módosítsa valamely személyes adatát (példá-

ul bármikor megváltoztathatja az e-mail-címét). Az adatkezelő a kérelmében foglaltak alapján legfeljebb 25 napon belül az adatait helyesbíti, amelyről az ön által megadott elérhetőségen keresztül írásban értesítést kap.

Figyelembe véve az adatkezelés célját ön jogosult arra, hogy kérje a hiányos személyes adatok – egyebek mellett kiegészítő nyilatkozat útján történő – kiegészítését.

A törléshez és az „elfeledtetéshez” való jog¹

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban kérheti az adatkezelőtől a személyes adatainak a törlését. Amennyiben az adatok kezelésére további kötelezettsége nincs, akkor az adatkezelő a kérelmet megvizsgálja és 25 napon belül döntéséről a megadott elérhetőségen keresztül önt írásban értesíti. Az adatkezelő az ön kérésére törli az önre vonatkozó személyes adatokat, ha az alábbi indokok valamelyike fennáll:

- az adatkezelés már nem szükséges;
- ön visszavonja az adatkezelés alapját képező hozzájárulását;
- ön tiltakozik az adatkezelése ellen, és nincs elsőbbséget élvező jogszerű ok az adatkezelésre;
- személyes adatokat jogellenesen kezeltek;
- a személyes adatokat az adatkezelőre alkalmazandó uniós vagy tagállami jogban előírt jogi kötelezettség teljesítéséhez törölni kell.

A zároláshoz való jog

és az adatkezelés korlátozásához való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban kérheti, hogy a személyes adatait az adatkezelő zárolja. A zárolás addig tart, amíg ön által megjelölt indok szükségessé teszi az adatok tárolását. Az adatai zárolását kérheti például abban az esetben, ha úgy gondolja, hogy a beadványát az adatkezelő jogellenesen kezelte, azonban az ön által kezdeményezett hatósági vagy bírósági eljárás érdekében szükséges az, hogy a beadványát az adatkezelő ne törölje. Ebben az esetben a hatóság vagy a bíróság megkereséséig az adatkezelő tovább tárolja a személyes adatot, ezt követően törli az adatokat.

¹ A *Vonatkozó jogszabályok* alcím alatti első bekezdésben megjelölt GDPR 2018. május 25-i hatálybalépése után alkalmazandó szabály.

Ön jogosult arra, hogy kérésére az adatkezelő korlátozza az adatkezelést, ha az alábbiak valamelyike teljesül:

- ön vitatja a személyes adatok pontosságát;
- az adatkezelés jogellenes, és ön ellenzi azok törlését;
- az adatkezelőnek már nincs szüksége a személyes adatokra, de ön igényli azokat védendő magánérdekből;
- ön tiltakozott az adatkezelés ellen, ez esetben a korlátozás arra az időtartamra vonatkozik, amíg megállapításra nem kerül, hogy az adatkezelő indokai elsőbbséget élveznek-e ön jogos érdekeivel szemben.

Adathordozhatósághoz való jog²

Ön jogosult arra, hogy az önre vonatkozó, ön által az adatkezelő rendelkezésére bocsátott személyes adatokat tagolt, széles körben használt, géppel olvasható formátumban megkapja, továbbá jogosult arra, hogy ezeket az adatokat egy másik adatkezelőnek továbbítsa anélkül, hogy ezt akadályozná az adatkezelő, amelynek a személyes adatokat a rendelkezésre bocsátotta, ha

- az adatkezelés hozzájáruláson vagy szerződésen alapul;
- automatizált módon történik.

A tiltakozáshoz való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban tiltakozhat az adatkezelés ellen, ha az adatkezelő személyes adatot közvetlen üzletszerzés, közvélemény-kutatás vagy tudományos kutatás céljából továbbítaná, felhasználná. Ebben az esetben az adatkezelő az ön személyes adatait nem kezelheti tovább kivéve, ha az adatkezelő bizonyítja, hogy az adatkezelést olyan kényszerítő erejű jogos okok indokolják, amelyek elsőbbséget élveznek ön érdekeivel szemben, vagy az adatkezelés közérdekű okból végzett feladat végrehajtása érdekében történik.

Tájékoztatom, hogy a GDPR³ 21. cikke alapján ön jogosult arra, hogy saját helyzetével kapcsolatos okokból bármikor tiltakozzon személyes adatainak a kezelése ellen (ideértve a profilalkotást is), ha az adatkezelés

² A *Vonatkozó jogszabályok* alcím alatti első bekezdésben megjelölt GDPR 2018. május 25-i hatálybalépése után alkalmazandó szabály.

³ A *Vonatkozó jogszabályok* alcím alatti első bekezdésben megjelölt GDPR 2018. május 25-i hatálybalépése után alkalmazandó szabály.

- közérdekű vagy az adatkezelőre ruházott közhatalmi jogosítvány gyakorlásának keretében végzett feladat végrehajtásához; vagy
- az adatkezelő vagy harmadik fél jogos érdekeinek érvényesítéséhez szükséges, kivéve, ha ezen érdekekkel szemben elsőbbséget élveznek az ön olyan érdekei vagy alapvető jogai és szabadságai, amelyek személyes adatok védelmét teszik szükségessé.

Adatbiztonság

Az adatkezelő a személyes adatokat a legnagyobb körültekintéssel, szigorúan bizalmasan a szükséges mértékben kezeli.

Az adatkezelő kiemelt gondossággal törekszik a személyes adatok biztonságos kezelésére, ezért megtette azokat a technikai és szervezési intézkedéseket, illetve kialakította azokat az eljárási szabályokat, amelyek az adatkezelési és adatvédelmi jogszabályok érvényre juttatásához szükségesek. Az adatkezelő ezen intézkedéseket és szabályokat rendszeresen felülvizsgálja, szükség esetén módosítja.

Vonatkozó jogszabályok

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679. rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet GDPR) hatálybalépése 2018. május 25.
- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv).

Belső szabályzó dokumentumok

- 9/2017. (IV. 28.) BM utasítás a Belügyminisztérium adatvédelmi, adatbiztonsági és közérdekű adat megismerésére vonatkozó szabályzatának kiadásáról;
- 19/2015. (VII. 31.) BM utasítás a Belügyminisztérium Informatikai Biztonsági Szabályzatáról.

Jogorvoslati lehetőségek

Hatósági jogorvoslathoz való jog

Ön a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (1125 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 22/C) vizsgálatát kezdeményezheti az Infotv. alapján az adatkezelő intézkedése jogszerűségének vizsgálata céljából, ha

- az adatkezelő az előzetes tájékozáshoz való jogának, hozzáféréshez való jogának, helyesbítéshez való jogának, az adatkezelés korlátozásához való jogának, valamint a törléshez való jogának érvényesítését korlátozza, vagy e jogainak érvényesítésére irányuló kérelmét elutasítja; valamint
- a hatóság adatvédelmi hatósági eljárásának lefolytatását kérelmezheti, ha megítélése szerint személyes adatainak kezelése során az Adatkezelő megsérti a személyes adatok kezelésére vonatkozó, jogszabályban vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott előírásokat.

A bírósági jogorvoslathoz való jog

A bírósági jogorvoslathoz való jogának érvényesítése érdekében ön az adatkezelő ellen a lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes törvényszékhez fordulhat, ha megítélése szerint az adatkezelő a személyes adatait a személyes adatok kezelésére vonatkozó, jogszabályban vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott előírások megsértésével kezeli.

Azt, hogy az adatkezelés a személyes adatok kezelésére vonatkozó, jogszabályban vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott előírásoknak megfelel, az adatkezelő köteles bizonyítani.

A BMVTTF/757-1/2018. számú pályázati felhívás
2. számú melléklete

HOZZÁJÁRULÓ NYILATKOZAT

személyes adatok kezeléséhez, sokszorosításához, továbbításához

Alulírott

(szül. hely, idő:,

anyja neve:),

az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló
2011. évi CXII. törvény 5. § (1) bekezdés a) pontja⁴ alapján nyilatkozom, hogy
ahoz benyújtott pályázati anyagom-
mal kapcsolatban hozzájárulásomat adom személyes adataim kezeléséhez a
pályázati eljárásban részt vevők számára.

Emellett hozzájárulok a benyújtott teljes pályázati anyagom sokszorosítá-
sához, a fogadó szervezet részére történő továbbításához.

Tudomásul veszem, a Belügyminisztérium vezetőképzési, továbbképzési
és tudományszervezési főosztály tudományszervezési osztály (tel.: +36-
26/795-911, e-mail: titkar@bm-tt.hu) adatkezelő munkatársa személyes ada-
taimat 15 évig kezeli.

Az adataim kezelésével kapcsolatos jogaimat és jogorvoslati lehetőségei-
met a 2011. évi CXII. törvény 14–19. §-a tartalmazza.

Az adatkezeléséről szóló mellékelt tájékoztatót elolvastam és megértet-
tem, az adataim kezeléséhez hozzájárulok* nem járulok hozzá*

Kelt:

.....

aláírás

* a megfelelő rész aláhúzendó

⁴ 2018. május 25-től, figyelemmel a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekinté-
ben történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon
kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) szóló, az Európai Parlament és a Tanács (EU)
2016/679 rendeletére (2016. április 27.).

A Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára
és a Belügyi Tudományos Tanács pályázatot hirdet
a Nemzeti Közszolgálati Egyetem PhD-hallgatói számára

**a doktori képzési díj, illetve a doktori fokozatszerzési eljárási díj
kölségátvállalására a 2018–2019. tanévre**

A pályázat célja a belügyi tudományos kutatói utánpótlás, a PhD (doktori) tudományos fokozat megszerzésének elősegítése útján.

Pályázhat a Belügyminisztérium, valamint a belügyi szervek állományában lévő (hivatásos állományú, kormánytisztviselő, közalkalmazott, munkavállaló) az a személy, aki

- felvételt nyert a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (a továbbiakban: NKE) valamely doktori iskolájának (Rendészettudományi, Hadtudományi, Közigazgatás-tudományi, Katonai Műszaki Doktori Iskola) egyéni felkészülésben történő vagy szervezett önköltséges doktori (PhD-) képzésére;
- PhD- (doktori) fokozatát még nem szerezte meg;
- vállalja, hogy a 2018–2019. tanévben teljesíti a doktori iskola által előírt tanulmányi kötelezettséget, doktorifokozat-szerzési eljárás díj kölségátvállalása esetén a doktori értekezés sikeres védését;
- vállalja, hogy a pályázat időtartama alatt legalább egy, legalább B kategóriás lapban publikációja megjelenik.

Nem pályázhat, aki bármely más, állami költségvetés által finanszírozott ösztöndíjban, egyéb képzési támogatásban részesül.

A pályázat határozott időre, a 2018–2019. tanév két félévére szól. A pályázat benyújtása a képzés következő éveiben, a tanulmányi kötelezettségek eredményes teljesítése esetén megismételhető.

A kölségátvállalás maximális mértéke a 2018–2019. tanévben, szervezett képzés esetén bruttó 130 000 forint/félév, egyéni felkészülés esetén bruttó 75 000 forint, doktorifokozat-szerzés esetén 175 000 forint. A bírálóbizottság a pályázók számára, a pályázat tartalmára, körülményeire figyelemmel eltérő mértékét ítélni meg, illetve fenntartja magának azt a jogot, hogy nem osztja ki az e célra elkülönített teljes összeget.

A pályázat keretében rendelkezésre álló forrás maximális összege a 2018–2019. tanévben bruttó hárommillió forint.

A pályázat elvárt elemei:

- a felvételtől szóló értesítés másolata;
- aláírt, szkennelt szakmai önéletrajz;
- az elfogadott kutatásitéma-terv;
- az eddigi tudományos és szakmai publikációk jegyzéke;
- a személyes adatok kezelését érintő, kitöltött hozzájáruló nyilatkozatot (lásd a BMVTTF/756-1/2018. számú pályázati felhívás 1. és 2. számú melléklete).

A pályázatokat kizárólag elektronikus úton kell benyújtani, a titkar@bm-tt.hu e-mail-címre.

Az e-mail „Tárgy” mezőjében kérjük a következőket feltüntetni:

„Pályázat PhD (doktori) képzési díj költségvállalására – Pályázó neve”

A pályázat beérkezésének határideje 2018. szeptember 3.

A pályázat beérkezéséről 24 órán belül visszaigazolójú e-mail küldésére kerül sor. A visszaigazolójú e-mail elmaradása esetén a tudományszervezési osztály 06-26/795-911, vagy BM 24-592 telefonszáma valamelyikén szíveskedjenek érdeklődni.

A pályázattal kapcsolatos további információt Sabjanics István, a Belügyi Tudományos Tanács titkára ad a titkar@bm-tt.hu e-mail-címen.

A pályázatokat a BM közigazgatási államtitkára, a Belügyi Tudományos Tanács elnöke, Felkai László által felkért – háromtagú bírálóbizottság értékeli. A bírálóbizottság döntésével kapcsolatban jogorvoslatnak helye nincs.

A pályázatok elbírálásáról a pályázók 2018. szeptember 7-ig kapnak értesítést a megadott e-mail-címre.

A nyertes hallgatók 2018–2019. tanév I. félévétől részesülnek költségvállalásban, amelyet a Belügyminisztérium közvetlenül az NKE folyószámlájára utal, a pályázati felhívásban rögzített feltételek teljesítéséről szóló nyilatkozat aláírása után.

Budapest, 2018. március 21.

Dr. Felkai László sk.
a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára,
a Belügyi Tudományos Tanács elnöke

A BMVTTF/756-1/2018. számú pályázati felhívás
1. számú melléklete

Adatkezelési tájékoztató

Előzetes tájékoztatás az adatkezelés megkezdése előtt

Az adatkezelés célja

Az adatkezelés célja a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára és a Belügyi Tudományos Tanács által – a Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE) PhD-hallgatói számára a doktori képzési díj, illetve a doktorifokozat-szerzési eljárási díj költségátvállalására – meghirdetett pályázati rendszer működtetése.

Az adatkezelés jogalapja

A személyes adatok kezelése az ön hozzájárulása alapján történik, figyelemmel az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény, az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről szóló 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet rendelkezéseire.

Az ön jelentkezése önkéntes, pályázata során írásos formában, a hozzájáruló nyilatkozat kitöltésével hozzájárul a jelen tájékoztatóban meghatározott célok megvalósításához szükséges adatok kezeléséhez.

A kezelt adatok fajtája, ideje

A Belügyminisztérium vezetőképzési, továbbképzési és tudományszervezési főosztály tudományszervezési osztály mint adatkezelő (a továbbiakban: adatkezelő) a pályázat során az ön által benyújtott pályázatban és a nyilatkozatban foglalt adatokat (név, születési hely, idő, anyja neve, tajszám, adóazonosító jel, személyazonosító okmány száma, lakcím, telefonszám, elektronikus elérhetőség, munkahely, beosztás, iskolai végzettség) az irányadó jogszabályok szerint kezeli, tartja nyilván.

Az adatokat a hozzáférés-nyilvántartásban az adatkezelő legfeljebb 15 évig kezelheti.

Adatkezelő és adatfeldolgozó neve

Adatkezelő: Belügyminisztérium vezetőképzési, továbbképzési és tudományszervezési főosztály tudományszervezési osztály

Cím: 2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.

Postacím: 1903 Budapest, Pf. 314.

Telefonszám és telefax: +36-26/795-911; +36-26/795-919

E-mail-cím: titkar@bm-tt.hu

Közös adatkezelő és elérhetősége:

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Tudományos Ügyek Irodája

Cím: 1083 Budapest, Ludovika tér 2. fszt. 33.

Tel.: +36-1/432-9108

Belügyminisztérium pénzügyi erőforrás-gazdálkodási főosztály

Cím: 1051 Budapest, József Attila utca 2–4.

Postacím: 1903 Budapest, Pf. 314.

Telefonszám: +36-1/441-1000

Belső adatvédelmi felelős: dr. Tarczi-Ábrahám Dominika

Elérhetősége: BM: 14-168; 06-1/999-4348, e-mail:

dominika.abraham@bm.gov.hu

Az adatkezeléssel kapcsolatos jogok

A tájékoztatáshoz és a hozzáféréshez való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban tájékoztatást kérhet az adatkezelőtől saját személyes adatainak vonatkozásában arról, hogy

- az adatkezelés folyamatban van-e;
- milyen adatkezelési cél miatt;
- milyen személyes adatokat;
- milyen jogalapon;
- milyen forrásból;
- mennyi ideig kezeli;
- az adatkezelő kinek, mikor, milyen jogszabály alapján, mely személyes adatokhoz biztosított hozzáférést, vagy kinek továbbította a személyes adatait;
- kik azok a címzettek, akikkel a személyes adatot közölték vagy közölni fogják;
- a jogokról és jogorvoslati lehetőségekről.

Az adatkezelő a kérelmet legfeljebb 25 napon belül teljesíti, és a kérelmezőt az általa megadott elérhetőségen írásban értesíti.

A helyesbítéshez való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban kérheti, hogy az adatkezelő módosítsa valamely személyes adatát (például bármikor megváltoztathatja az e-mail-címét). Az adatkezelő a kérelmében foglaltak alapján legfeljebb 25 napon belül az adatait helyesbíti, erről az ön által megadott elérhetőségen keresztül írásban értesítést kap.

Figyelembe véve az adatkezelés célját, ön jogosult arra, hogy kérje a hiányos személyes adatok – egyebek mellett kiegészítő nyilatkozat útján történő – kiegészítését.

A törléshez és az „elfeledtetéshez” való jog¹

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban kérheti az adatkezelőtől a személyes adatainak a törlését. Amennyiben az adatok kezelésére további kötelezettsége nincs, akkor az adatkezelő a kérelmet megvizsgálja, és döntéséről 25 napon belül a megadott elérhetőségen keresztül önt írásban értesíti. Az adatkezelő az ön kérésére törli az önre vonatkozó személyes adatokat, ha az alábbi indokok valamelyike fennáll:

- az adatkezelés már nem szükséges;
- ön visszavonja az adatkezelés alapját képező hozzájárulását;
- ön tiltakozik az adatkezelése ellen, és nincs elsőbbséget élvező jogszerű ok az adatkezelésre;
- személyes adatokat jogellenesen kezelték;
- a személyes adatokat az adatkezelőre alkalmazandó uniós vagy tagállami jogban előírt jogi kötelezettség teljesítéséhez törölni kell.

A zároláshoz való jog

és az adatkezelés korlátozásához való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban kérheti, hogy a személyes adatait az adatkezelő zárolja. A zárolás addig

¹ A *Vonatkozó jogszabályok* alcím alatti első bekezdésben megjelölt GDPR 2018. május 25-i hatálybalépése után alkalmazandó szabály.

tart, amíg az ön által megjelölt indok szükségessé teszi az adatok tárolását. Az adatai zárolását kérheti például abban az esetben, ha úgy gondolja, hogy a beadványát az adatkezelő jogellenesen kezelte, azonban az ön által kezdeményezett hatósági vagy bírósági eljárás érdekében szükséges az, hogy a beadványát az adatkezelő ne törölje. Ebben az esetben a hatóság vagy a bíróság megkereséséig az adatkezelő tovább tárolja a személyes adatot, ezt követően törli az adatokat.

Ön jogosult arra, hogy kérésére az adatkezelő korlátozza az adatkezelést, ha az alábbiak valamelyike teljesül:

- ön vitatja a személyes adatok pontosságát;
- az adatkezelés jogellenes, és ön ellenzi azok törlését;
- az adatkezelőnek már nincs szüksége a személyes adatokra, de ön igényli azokat védendő magánérdekből;
- ön tiltakozott az adatkezelés ellen, ez esetben a korlátozás arra az időtartamra vonatkozik, amíg megállapításra nem kerül, hogy az adatkezelő indokai elsőbbséget élveznek-e ön jogos érdekeivel szemben.

Adathordozhatósághoz való jog²

Ön jogosult arra, hogy az önre vonatkozó, ön által az adatkezelő rendelkezésére bocsátott személyes adatokat tagolt, széles körben használt, géppel olvasható formátumban megkapja, továbbá jogosult arra, hogy ezeket az adatokat egy másik adatkezelőnek továbbítsa anélkül, hogy ezt akadályozná az adatkezelő, amelynek a személyes adatokat a rendelkezésre bocsátotta, ha:

- az adatkezelés hozzájáruláson vagy szerződésen alapul;
- automatizált módon történik.

A tiltakozáshoz való jog

Ön az adatkezelési tájékoztatóban megadott elérhetőségeken keresztül, írásban tiltakozhat az adatkezelés ellen, ha az adatkezelő személyes adatot közvetlen üzletszerzés, közvélemény-kutatás vagy tudományos kutatás céljából továbbítaná, felhasználná. Ebben az esetben az adatkezelő az ön személyes adatait nem kezelheti tovább kivéve, ha az adatkezelő bizonyítja, hogy az adatkezelést olyan kényszerítő erejű jogos okok indokolják, amelyek elsőbb-

² A *Vonatkozó jogszabályok* alcím alatti első bekezdésben megjelölt GDPR 2018. május 25-i hatálybalépése után alkalmazandó szabály.

séget élveznek ön érdekeivel szemben, vagy az adatkezelés közérdekű okból végzett feladat végrehajtása érdekében történik.

Tájékoztatom, hogy a GDPR³ 21. cikke alapján ön jogosult arra, hogy saját helyzetével kapcsolatos okokból bármikor tiltakozzon személyes adatainak a kezelése ellen (ideértve a profilalkotást is), ha az adatkezelés

- közérdekű vagy az adatkezelőre ruházott közhatalmi jogosítvány gyakorlásának keretében végzett feladat végrehajtásához; vagy
- az adatkezelő vagy harmadik fél jogos érdekeinek érvényesítéséhez szükséges, kivéve, ha ezen érdekekkel szemben elsőbbséget élveznek az ön olyan érdekei vagy alapvető jogai és szabadságai, amelyek személyes adatok védelmét teszik szükségessé.

Adatbiztonság

Az adatkezelő a személyes adatokat a legnagyobb körültekintéssel, szigorúan bizalmasan a szükséges mértékben kezeli.

Az adatkezelő kiemelt gondossággal törekszik a személyes adatok biztonságos kezelésére, ezért megtette azokat a technikai és szervezési intézkedéseket, illetve kialakította azokat az eljárási szabályokat, amelyek az adatkezelési és adatvédelmi jogszabályok érvényre juttatásához szükségesek. Az adatkezelő ezeket az intézkedéseket és szabályokat rendszeresen felülvizsgálja, szükség esetén módosítja.

Vonatkozó jogszabályok

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679. rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet GDPR) hatálybalépése 2018. május 25.
- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv).

³ A *Vonatkozó jogszabályok* alcím alatti első bekezdésben megjelölt GDPR 2018. május 25-i hatálybalépése után alkalmazandó szabály.

Belső szabályzó dokumentumok

- 9/2017. (IV. 28.) BM utasítás a Belügyminisztérium adatvédelmi, adatbiztonsági és közérdekű adat megismerésére vonatkozó szabályzatának kiadásáról;
- 19/2015. (VII. 31.) BM utasítás a Belügyminisztérium Informatikai Biztonsági Szabályzatáról.

Jogorvoslati lehetőségek

Hatósági jogorvoslathoz való jog

Ön a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (1125 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 22/C) vizsgálatát kezdeményezheti az Infotv. alapján az adatkezelő intézkedése jogszerűségének vizsgálata céljából, ha

- az adatkezelő az előzetes tájékozáshoz való jogának, hozzáféréshez való jogának, helyesbítéshez való jogának, az adatkezelés korlátozásához való jogának, valamint a törléshez való jogának érvényesítését korlátozza, vagy e jogainak érvényesítésére irányuló kérelmét elutasítja; valamint
- a hatóság adatvédelmi hatósági eljárásának lefolytatását kérelmezheti, ha megítélése szerint személyes adatainak kezelése során az adatkezelő megsérti a személyes adatok kezelésére vonatkozó, jogszabályban vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott előírásokat.

A bírósági jogorvoslathoz való jog

A bírósági jogorvoslathoz való jogának érvényesítése érdekében ön az adatkezelő ellen a lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes törvényszékhez fordulhat, ha megítélése szerint az adatkezelő a személyes adatait a személyes adatok kezelésére vonatkozó, jogszabályban vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott előírások megsértésével kezeli. Azt, hogy az adatkezelés a személyes adatok kezelésére vonatkozó, jogszabályban vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott előírásoknak megfelel, az adatkezelő köteles bizonyítani.

A BMVTTF/756-1/2018. számú pályázati felhívás
2. számú melléklete

HOZZÁJÁRULÓ NYILATKOZAT

személyes adatok kezeléséhez, sokszorosításához, továbbításához

Alulírott

(szül. hely, idő:,

anyja neve:),

az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló
2011. évi CXII. törvény 5. § (1) bekezdés a) pontja⁴ alapján nyilatkozom, hogy
ahoz benyújtott pályázati anyagom-
mal kapcsolatban hozzájárulásomat adom személyes adataim kezeléséhez a
pályázati eljárásban részt vevők számára.

Emellett hozzájárulok a benyújtott teljes pályázati anyagom sokszorosítá-
sához, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem és a Belügyminisztérium pénzügyi
erőforrás-gazdálkodási főosztály részére történő továbbításához.

Tudomásul veszem, a Belügyminisztérium vezetőképzési, továbbképzési
és tudományszervezési főosztály tudományszervezési osztály (tel.: +36-
26/795-911, e-mail: titkar@bm-tt.hu) adatkezelő munkatársa személyes ada-
taimat 15 évig kezeli.

Az adataim kezelésével kapcsolatos jogaimat és jogorvoslati lehetőségei-
met a 2011. évi CXII. törvény 14–19. §-a tartalmazza.

Az adatkezeléséről szóló mellékelt tájékoztatót elolvastam és megértet-
tem, az adataim kezeléséhez hozzájárulok* nem járulok hozzá*

Kelt:

.....

aláírás

* a megfelelő rész aláhúzendó

⁴ 2018. május 25-től, figyelemmel a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekinté-
ben történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon
kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) szóló, az Európai Parlament és a Tanács (EU)
2016/679 rendeletére (2016. április 27.).

